

MASTEROPPGAVE

MASTER I YRKESPEDAGOGIKK

2013

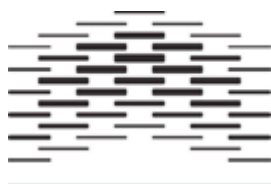
BÆREKRAFTIG UTVIKLING I FRISØRFAGET

Nancy M. Norheim

Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier

Institutt for yrkesfaglærerutdanning

HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Forord

Denne masteroppgaven markerer slutten på et 4 årig studie i yrkespedagogikk. Jeg har vært en heldig deltaker i en flott studentgruppe og med dyktige veiledere som har fulgt oss tett gjennom alle år. Dette har bidratt til å gjøre dette studiet til en lærerik og minnerik tid.

Jeg vil her benytte anledningen å rette en stor takk til mine medstudenter i læringsgruppen for gode innfallsvinkler underveis i arbeide. Takk for støtte og oppmuntrende ord i perioder når motivasjon har vært lav og veien til målet har føltes uendelig lang. Tusen takk til Jan Stålhane for god veiledning og tro på mitt arbeid.

Videre vil jeg få takke mine flotte kollegaer ved Breivang videregående skole som har gitt meg anledning til å delta i to spennende internasjonale prosjekter, som denne masteren er et resultat av. Takk for all støtte og oppmuntring og ikke minst den fleksibilitet dere har vist som har gjort det mulig for meg å gjennomføre dette studiet.

Jeg vil også rette en stor takk til deltakerne i prosjektet som har bidratt med sin kunnskap, erfaringer og synspunkter. Det har vært både lærerikt, morsomt og spennende der jeg har fått en unik mulighet til å utvikle meg både faglig og sosialt som individ, faglærer og yrkesutøver. Jeg føler meg ydmyk og takknemlig for å få denne muligheten til å delta i videreutvikling av frisørfaget slik at flest mulig kan være yrkesaktive og virke lenge i vårt fantastiske flotte yrke.

Til sist og ikke minst vil jeg rette en stor takk til min kjære familie og gode venner for all støtte og oppmuntring. Uten dere hadde dette ikke vært mulig ☺

Tromsø - November 2013

Nancy Mikkelson Norheim

Sammendrag

Frisørfaget er først og fremst et yrke der opplæringen vektlegger praktisk grunnleggende arbeid med hår, bruk av produkter, håndtering av ulike verktøy og materialer. Som frisør jobber du med ulike kjemikalier, gjentakende bevegelser, høyt støynivå og stress. Dette er faktorer som kan bidra til nedsatt arbeidsevne i faget om man ikke tar sine forhåndsregler med ulike forebyggende tiltak som ventilasjon, hanskebruk, arbeidsstillinger og valg av produkter. Formålet med dette masterprosjektet er å utvikle en felles internasjonal utdanning og yrkeseksamen gjennom en modulbasert etter –og videreutdanning for frisører. Målet med utdanningen er å øke frisørens kompetanse på de ulike fagområdene innenfor helse, miljø og sikkerhet for å opprettholde og forlenge arbeidsevnen i frisørfaget. Videreutdanningen skal gi økt kunnskap slik at de er i stand til å ta ansvar for både egen og kundens helse, samt vårt felles indre og ytre miljø. Denne masteroppgaven omhandler planlegging, gjennomføring og vurdering av 3 utvalgte moduler i etter- og videreutdanningen. De utvalgte modulene er modul 1,2 og 3. Det faglige innholdet i modulene har fokus på bærekraftig utvikling i frisørfaget, helseaspekter, forebyggende tiltak, opprettholdelse av den fysiske helsen, kjemikalenes innhold og virkning på miljø og helse, samt innføring i konseptet Grønn frisør. Jeg har valgt å benytte pedagogisk aksjonsforskning som metode for å planlegge, gjennomføre og vurdere forskningsarbeidet som denne rapporten omhandler. Det er her brukt en kvalitativ tilnærming gjennom intervju, spørreskjema, refleksjonslogger og deltakende observasjon som metoder. Resultatene fra datamaterialet samt den teoretiske referanserammen bidrar til å svare på rapportens problemstilling: ***Hvordan tilrettelegge for økt kompetanse innen helse, miljø og sikkerhet i frisørfaget gjennom en modulbasert etter –og videreutdanning?*** Det har i arbeidet blitt lagt vekt på en fenomenologisk hermeneutisk tilnærming i analyse arbeidet for å få tak i deltakerne sin erfaring og forståelse. Resultatene fra forskningsarbeidet viser at deltakerne mener de har fått en bedre forståelse for hvordan de kan arbeide mer miljø –og helsevennlig, gjennom å tilegne seg mer kompetanse og erfaringer både teoretisk og praktisk i gjennomføringen av modul 1,2 og 3. Resultatene fra undersøkelsen viser at deltakerne mener at deler av modulene bør ligge som en del av grunnopplæringen, resten som en etter –og videreutdanning på et høyere nivå. Resultatene viser at deltakerne mener de får en bedre forståelse når de må knytte teorien til praktisk gjennom å gjøre konkrete handlinger. Dette arbeidet viser oss at relevansen til yrkeskunnskapen blir viktig for å få til et godt læringsutbytte og forståelse for en mer helhetlig yrkeskunnskap.

Sustainable development in hairdressing

Hairdressing course is primarily a vocational training, which emphasizes practical basic work with hair, use of products, management of different tools and materials. As a hairdresser you work with various chemicals, repetitive movements, loud noise and stress. These are factors that may contribute to reduced working in the field if you do not take their precautions with various preventive measures ventilation, glove use, posture and choice of products. The purpose of this master project is to develop a common international education and examination through a modular for - continuing education for hairdressers. The goal of education is to increase the barber's expertise in the various fields of health, safety and environment to maintain and extend the working capacity in hairstyling. Further education will provide increased knowledge so that they are able to take responsibility for both their own and the client's health as well as our common internal and external environment. This thesis deals with the planning, implementation and evaluation of three selected modules in further and continuing education. The selected modules are modules 1,2 and 3. The academic content of the module focuses on sustainable development in hairstyling, health aspects, prevention, maintenance of physical health, chemicals content and impact on the environment and health, as well as an introduction to the concept of green hair. I have chosen to use educational action research as a method to plan, implement and evaluate research covered by this report. It is used qualitative interview, questionnaire, reflection logs and observation as methods of data collection to respond to the report's topic: ***How to prepare for increased competence in health and safety in the hairdressing profession through a modular continuing education?*** There has been work focused on a phenomenological hermeneutic approach in the analysis work to get participants their understanding. The results of the research show that participants believe they have gained a better understanding of how they can work more environmentally friendly and healthy, through acquiring more skills and experience in both theoretical and practical implementation of module 1.2 and 3. Furthermore, the participants believe that parts of the module should be included as part of basic training. The results also show that participants think they get a better understanding when they need to link theory to practical by making specific actions. This work show us that relevance of professional knowledge is therefore important to get a good learning and understanding of a more comprehensive professional knowledge.

INNHOLDSFORTEGNELSE

SAMMENDRAG	3
SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN HAIRDRESSING	4
VEDLEGGSLISTE	7
FIGURLISTE	8
1 INNLEDNING	9
1.1 BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA	10
1.1.1 <i>Beskrivelse av forprosjektet</i>	12
1.2 PROBLEMSTILLING	18
1.3 PRESISERING AV PROBLEMSTILLINGEN	18
1.4 METODEVALG OG FORMÅL	19
1.5 AVKLARING AV SENTRALE BEGREPER.....	19
1.6 OPPBYGGING AV OPPGAVEN.....	20
2 PRESENTASJON AV GROVPLAN FOR PROSJEKTET	23
2.1 FORANKRING OG SPREDNING AV PROSJEKTET.....	23
2.2 LÆREFORUTSETNINGER.....	24
2.3 RAMMER.....	27
2.4 LÆREPROSESS OG DET FAGLIGE INNHOLDET.....	27
2.5 MÅL.....	29
2.6 VURDERING.....	31
2.7 OPPSUMMERING.....	33
3 FRISØRFAGETS UTVIKLING OG FØRINGER I PLANVERKET	34
3.1 FRISØRFAGETS UTVIKLING.....	34
3.1.1 <i>Samarbeid med leverandørforeningen</i>	36
3.1.2 <i>Fagopplæring</i>	37
3.2 FRISØRENE ARBEIDSMILJØ.....	38
3.3 PRINSIPPER FOR OPPLÆRINGEN	41
3.3.1 <i>Læreplanens generelle del</i>	42
3.3.2 <i>Læreplaner for fag</i>	43
3.4 OPPSUMMERING.....	44
4 KJEMISKE STOFFER I FRISØRFAGET OG FORSKNING PÅ FELTET	46
4.1 LOVGIVNING OM KJEMISKE STOFFER.....	46

4.2 PRESENTASJON AV AKTUELL FORSKNING PÅ FELTET.....	49
4.2.1 Nærmere utdypning av fem utvalgte rapporter.....	52
4.3 GRØNN FRISØR KONSEPTET.....	57
4.3.1 Kvalitetssalong.....	59
4.4 OPPSUMMERING.....	60
5 PERSPEKTIVER PÅ LÆRING OG KOMPETANSEUTVIKLING.....	63
5.1 LÆRING OG DIDAKTIKK.....	63
5.1.1 Presisering av den didaktiske relasjonsmodellen.....	66
5.1.2 Å legge til rette for læring med utgangspunkt i prosjektarbeid.....	67
5.2 PERSPEKTIVER PÅ YRKESDIDAKTIKK.....	69
5.2.1 Yrkeskunnskap.....	71
5.2.2 Kompetanseutvikling.....	72
5.4 YRKESPEDAGOGISKE PRINSIPPER.....	74
5.5 OPPSUMMERING.....	76
6 PROSJEKTETS FORSKNINGSDESIGN	79
6.1 VALG AV FORSKNINGSSTRATEGI	79
6.2 PEDAGOGISK AKSJONSFORSKNING SOM METODE.....	82
6.3 WINTERS SEKS HERMENEUTISKE PRINSIPPER.....	85
6.3.1 Refleksiv kritikk.....	85
6.3.2 Dialektisk kritikk	87
6.3.3 Samarbeid.....	88
6.3.4 Risiko.....	88
6.3.5 Pluralistisk struktur	88
6.3.6 Teori-praktisk transformasjon.....	89
6.4 METODER I FORSKNINGSARBEIDET.....	89
6.4.1 Intervju.....	91
6.4.2 Spørreskjema.....	93
6.4.3 Refleksjonslogg.....	93
6.4.4 Deltakende observasjon.....	94
6.4.5 Samarbeidsmøter	95
6.5 TRANSKRIBERING OG BEARBEIDING AV DATAMATERIALET	96
6.6 ETISKE BETRAKTNINGER I FORSKNINGSARBEIDET	97
6.7 GYLDIGHET OG RELEVANS I FORSKNINGSARBEIDET.....	98
6.8 OPPSUMMERING.....	100

7 BESKRIVELSE AV UTVIKLINGSPROSESSEN.....	102
7.1 ARBEIDSFASE 1 – FORBEREDENDE SAMARBEIDSMØTE	102
7.1.1 Evaluering av arbeidsfase 1 gjennom refleksjonslogg og møtereferat	103
7.2 ARBEIDSFASE 2 – UTVIKLINGSPROSESSEN AV MODUL 1,2 OG 3	104
7.2.1 Evaluering av arbeidsfase 2 gjennom spørreskjema	105
7.2.2 Evaluering av arbeidsfase 2 gjennom intervju	106
7.3 ARBEIDSFASE 3 - PLANLEGGING, GJENNOMFØRING OG VURDERING AV MODUL 1,2 OG 3	109
7.3.1 Evaluering av arbeidsfase 3 gjennom spørreskjema	110
7.4 ARBEIDSFASE 4 – EVALUERING AV MODUL 1,2 OG FORDYPNING.....	115
7.4.1 Evaluering av arbeidsfase 4 gjennom spørreskjema	116
7.5 OPPSUMMERING.....	117
8 DRØFTING.....	118
8.1 TILRETTELEGGING FOR KOMPETANSEUTVIKLING	119
8.2 RESULTATENE FRA UTVIKLINGSPROSESSEN	121
8.3 PERSPEKTIVER PÅ PLANVERKET.....	125
8.4 ERFARING FRA METODEBRUKEN I ARBEIDET	127
8.5 OPPSUMMERING.....	129
9 AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER OG VEIEN VIDERE.....	130
LITTERATURLISTE	133

Vedleggsliste

Vedlegg 1: Intervjuguide

Vedlegg 2: Samtykke erklæring

Vedlegg 3: Spørreskjema for Pilotgruppen

Vedlegg 4: Svar fra NSD

Vedlegg 5: Spørreskjema for Coregruppen

Vedlegg 6: Prosjektbeskrivelse

Figurliste

Figur 1: Oversikt over de ulike modulene og eksamensdelene, hentet fra http://sustainablehair.eu/?page_id=317 hentet den 31.08.2013.

Figur 2: Praktisk-teoretisk didaktisk relasjonsmodell, modifisert etter Hiim og Hippe 200: 32

Figur 3: OU- prosessen-handling og refleksjon modifisert etter Klev og Levin 2009: 55.

Figur 4: Viser et oversikt bilde av utviklingsprosessen av modul 1,2 og 3, hentet fra http://sustainablehair.eu/?page_id=317 den 31.08.2013.

Bilde forside: Viser prosjektets offisielle logo (www.subsustainablehair.eu).

1 Innledning

De aller fleste frisørene trives og er svært glad i faget sitt. Det er et spennende fag der du har mulighet for å jobbe i et kreativt og utviklende fagmiljø. En dyktig frisør er godt fagutdannet. Frisøryrket er et kreativt yrke som fordrer at man til enhver tid holder seg oppdatert på moter og trender i samfunnet. Dette gjør at frisørene ofte deltar i fagrelaterte kurs for å hente inspirasjon og øke sin faglige kompetanse.

Som frisør jobber du med ulike kjemikalier, gjentakende bevegelser, høyt støynivå og stress. Dette er faktorer som kan bidra til nedsatt arbeidsevne i faget om man ikke tar sine forhåndsregler med ulike forebyggende tiltak som ventilasjon, hanskebruk, arbeidsstillinger og valg av produkter. Dette er et viktig område som jeg opplever frisørene mangler oppdatert kunnskap og kompetanse på. Jeg ønsker gjennom dette masterprosjektet å bidra til å øke frisørens kunnskap og kompetanse innenfor de ulike fagområdene i helse, miljø og sikkerhet.

Gjennom dette masterprosjektet er jeg deltaker i et nordiske samarbeidsprosjektet med Norge, Finland, Sverige, Danmark og Island. Prosjektet er en del av ”*Life long learning program*” ved programmet Leonardo da Vinci, gjennom senter for internasjonalisering av utdanning (SIU). Formålet med dette prosjektet har vært å etablere en Internasjonal modulbasert etter -og videreutdanning for frisører der målet er at du kan spesialisere deg som miljøfrisør på ulike nivå.

Utgangspunktet for dette masterprosjektet er resultatene og erfaringer fra forprosjektet som ble utført i en tidligere eksamensdel av masterstudiet, samt min yrkeserfaring som frisør og yrkesfaglærer. Gjennomføring og erfaring fra forprosjektet vil jeg komme nærmere inn på i kapittel 1 da det er en vesentlig del av arbeidet som er gjort i dette masterprosjektet. Med bakgrunn i denne oppgaven vil jeg i dette masterprosjektet forske på hvordan en internasjonal modulbasert etter -og videreutdanning kan bidra til en mer miljø -og helsevennlig måte å arbeide på innenfor frisørfaget.

Jeg har valgt pedagogisk aksjonsforskning ved bruk av kvalitative datainnsamlinger som metode for å planlegge, gjennomføre og vurdere forskningsarbeidet som denne rapporten omhandler. Pedagogisk aksjonsforskning kjennetegnes ved at det er en demokratisk prosess som bygger på forståelse av virkeligheten (Mc Niff and Whitehead 2009). Denne typen forskning åpner dermed muligheten for å utvikle kunnskap om praktisk-pedagogiske spørsmål

i erfarte undervisningssammenhenger. Som Hiim (2009) peker på er hovedhensikten med denne typen forskning å utvikle og dokumentere kunnskap om tilrettelegging av læreprosesser. Jeg håper dette arbeidet som presenteres i denne rapporten vil kunne bidra til å belyse frisørfagets kjennetegn, utfordringer og endringsmuligheter innenfor fagområdet helse, miljø og sikkerhet, heretter forkortet med HMS.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Til daglig arbeider jeg som faglærer og kontaktlærer ved Breivang videregående skole, og har vært tilknyttet skolen siden 2004. I 1994 tok jeg gesellbrevet i Sverige, det som i Norge heter svennebrev i frisørfaget. Jeg har i løpet av min yrkeskarriere som frisør jobbet både som arbeidstaker og arbeidsgiver på ulike salonger både her i Norge og i Sverige, der jeg også har hatt ansvar for opplæringen til lærlinger. Våren 2009 avsluttet jeg en treårig yrkesfaglærerutdanning i Design og håndverk ved Høgskolen i Akershus. Høsten samme år startet jeg på master i yrkespedagogikk ved samme høyskole. Min yrkesbakgrunn som frisør og yrkesfaglærer har gitt meg erfaring i å arbeide helhetlig ved å knytte teori og praksis sammen. Jeg har stor yrkesstolthet, og er veldig glad for denne muligheten til å kunne bidra med videreutvikling av en mer miljø- og helsevennlig yrkesopplæring i frisørfaget.

Frisørfaget er først og fremst et yrke der opplæringen vektlegger praktisk grunnleggende arbeid med hår, bruk av produkter, håndtering av ulike verktøy og materialer. Videre påpeker læreplanen for faget at opplæringen skal bidra til sosial kompetanse og evne til kommunikasjon med kunder og fagpersoner fra ulike miljø. Som vi kan lese ut fra formålet med faget har frisørfaget lange tradisjoner og skal fylle behov for profesjonell utførelse av hårpleie og frisyredesign. Frisørfaget skal også bidra til nyskaping gjennom orientering i internasjonalt perspektiv (<http://www.udir.no/grep/Lareplan>).

I 1993 i regi av Fafø kom den første omfattende bransjeundersøkelsen i Norge (Bogen, Hansen og Stokke 1993). Denne undersøkelsen ble et viktig verktøy ovenfor myndighetene og kunne bidra til sammenligningsgrunnlag for den nye undersøkelsen som ble utført av Fafø i 2003 (Folkenborg og Jordfald 2003). Undersøkelsen konkluderer med at endringene som var tatt i forhold til skjerpet HMS krav hadde positive utslag. Blant annet var allergiplagene sterkt

reduisert i forhold til de resultat den første undersøkelsen viste, og de som ble intervjuet hadde en svært positiv oppfatning av arbeidsmiljøet (Folkenborg og Jordfald 2003).

Denne undersøkelsen bygger på resultater fra to spørreundersøkelser rettet mot bedriftseiere og ansatte i frisørbransjen. Prosjektet ble utført på oppdrag for Norges Frisørmesterforbund (NFF). Av i alt 2000 utsendte spørreskjema kom totalt 1010 innkomne svar. Undersøkelsen tar for seg temaer som bransjens sammensetninger, sysselsetting, avgang, rekruttering, helse og arbeidsmiljø, kompetanseutvikling, jobbtrivsel og framtidsutsikter. Jeg har her valgt å se nærmere på resultatene av undersøkelsen for helse og arbeidsmiljø for frisører da det er mest relevant i denne sammenhengen.

Som vi kan lese ut fra Frisørundersøkelsen (Folkenborg og Jordfald 2003) svarte litt over 40% prosent at frisørene er en mer utsatt yrkesgruppe når det gjelder helseplager. Videre ble frisørene spurt om de selv hadde opplevd helseplager knyttet til arbeidet som frisør. Her viser resultatet av undersøkelsen at 60 prosent mener de har opplevd helseplager knyttet til jobben. Videre kan vi lese at 82 prosent av de som hadde opplevd helseplager knyttet til jobben hadde erfart smerter i føtter, ben eller rygg. Når det gjelder luftveisplager viser denne undersøkelsen at 22 prosent hadde opplevd luftveisplager i tilknytning med jobben.

Kort oppsummert viser denne undersøkelsen at det er belastningsskader som smerter i armer og skuldre som er den mest utbredte helseskaden hos frisørene her i Norge. Beregninger fra EU viser at 30-40 % av muskel- og skjelettplagene er arbeidsrelatert (Hanvold 2007). I Norge er det i følge statistisk sentralbyrå 20% i alder fra 16-66 som har muskel- og skjelettplager som de mener helt eller delvis skyldes jobbsituasjon (op.cit). Statistisk sentralbyrå peker på at tallene i 2010 viste over 20 000 aktive frisører noe som betyr at det er mange dette vil ramme (<http://www.ssb.no/varehandel-og-tjenesteyting/statistikker/tjenester/termin/2013-08-22>). Da sier det seg selv at det koster samfunnet betydelige summer i form av sykepenger, omskoleringer og behandlinger for helseplager knyttet til arbeidet.

En annen utfordring som frisøren har er at huden utsettes daglig for belastninger med ulike kosmetiske produkter og vann. Som Lysdal (2006) peker på er det hvert år mange frisører og lærlinger som får kontakteksem på hendene (håndeksem). Kontakteksem kan oppstå ved langvarig bruk av spesielle stoffer som for eksempel parfyme, nikkel, kolofonium og latex. Holm (1998) utaler er det langvarig og hyppig bruk av kjemiske produktene som gjør at man til slutt reagerer på dem, derav navnet kontaktallergi.

Frisøren utsettes i det daglige arbeidet for forskjellige typer kjemikalier. Hovedtypen av produkter er shampo, conditioner, oppløsninger til strukturomforming, hårfarge, rensedmidler, bleikepulver, ulike typer stylingsprodukter samt parfyme. Som Holm (1998) peker på utfører frisøren en del vått arbeid, hvor hudens naturlige barriere minskes og opptaket av kjemikalier blir større. Ved bruk av hårprodukter er det især hud, slimhinner og pusteorganer som påvirkes (Petersen et al. 2008). Mange av de kosmetiske produktene inneholder en rekke allergifremkallende og hudirriterende stoffer. Allerede under opplæringstiden er det mange som merker de første tendensene som rødhet, tørrhet eller små vannblommer som klør. For noen kan plagene bli så store at de må avbryte utdannelsen og forlate frisørfaget (Lysdal 2006). Det har i den senere tid kommet mer forskning på dette området som viser at de helseskadelige stoffene som frisøren utsettes for kan gi allergi, astma og en økt risiko for visse kreftformer som for eksempel hudkreft, brystkreft og lungekreft. Når det gjelder kartlegging av økt risiko for kreft blant frisører foreligger det flere relevante forskningsrapporter (Petersen et al. 2008; Hansen et al. 2006; STAMI-rapport 11 nr.3 2010). Forskning viser imidlertid at i de fleste kreftformer kan det finnes flere mulige årsaker til samme sykdom. Dette gjør det vanskelig å konkludere i hvilken grad bruk av hårpleieprodukter gir økt risiko for de ulike kreftformene. Jeg har av den grunn valgt å ikke utdype denne risikofaktoren noe mer i denne sammenheng. Nærmere beskrivelse av tidligere forskning på feltet som jeg finner relevant for å belyse tema i denne rapporten vil bli presentert under kap.4.

1.1.1 Beskrivelse av forprosjektet

Gjennom forprosjektet ønsket jeg i samarbeid med de andre faglærerne på Breivang vgs å øke vår kompetanse og erfaring om konseptet Grønn frisør, forebyggende HMS tiltak og bruk av miljøvennlig hårpleie i frisørfaget. Bakgrunnen var et ønske om å kunne tilby en mer helhetlig opplæring om bruken av miljøvennlig hårpleie og forebyggende tiltak for våre elever.

Hensikten med prosjektet var at vi skulle tilegne oss kunnskaper, erfaringer og holdninger som gjør oss i bedre stand til å ta vare på egen og forbrukers helse. Prosjektet problemstilling var følgende: ***Hvordan legge til rette for opplæring i miljøvennlige produkter i frisørfaget?***

Prosjektet ble finansiert gjennom programmet Leonardo da Vinci, ved senter for internasjonalisering av utdanning (SIU). SIU er et nasjonalt kompetanse- og

informasjonssenter som fremmer internasjonalt samarbeid innenfor utdanning og forskning. SIU er en statlig forvaltingsorgan under Kunnskapsdepartementet der intensjonen er:

”Videreutviklingsprosjekt skal bidra til å spre og videreutvikle innovative opplæringsprodukter på tvers av Europa. Det skal tas utgangspunkt i resultater fra tidligere opplæringsprodukt. Opplæringsprodukt kan være videre -og etterutdanningsprogram rettet mot arbeidslivet, kurs innen videregående yrkes -og profesjonsutdanning og nye metoder innen karriereveiledning -og rådgivning. Prosjektene skal forbedre metodikk, faginnhold og bruk av teknologi i opplæringsprodukt”. (www.siu.no).

Ut fra en fenomenologisk og hermeneutisk forståelse ble det her brukt en kvalitativ tilnærming i undersøkelsen, gjennom intervju og refleksjonslogg som metode for å svare på oppgavens problemstilling. Informantene i dette studiet var 10 elever og 2 lærere.

Vi henvendte oss til Danmark da de er kommet lengst av de nordiske landene med arbeidet for en mer miljøvennlig måte å arbeide på som frisør. Mai 2010 reiste jeg og en annen faglærer til København på forberedende besøk. Hensikten var å knytte kontakter og legge til rette for studiebesøket med elevene. Breivang vgs inngikk en intensjonsavtale med København kommune, avdeling miljøforvaltning ved Johan Galster, Utdannelsescenter København Vest (CPH West) som er Danmarks største videregående skole for yrkesfag, seks sertifiserte grønne salonger og Vidensentret for allergi. Johan Galster er utdannet kjemiingeniør og har jobbet de siste årene med frisørkjemi. Johan Galster har vært en stor pådriver i arbeide med bevisstgjøring av innhold og virkning av kjemiske stoffer i frisørbransjen.

Vidensentret ble etablert i 2006 gjennom et samarbeid med Dansk frisør og Kosmetiker forbund og Vidensenter for allergi med tilskudd fra København kommune. Vidensentret er et forsknings -og rådgivingscenter i tilknytting til Gentofte hospital. Hovedmålet til Vidensentret er å forebygge især hud -og luftveis sykdommer blant frisører og kosmetikere (VOL3 2009-2010). Sentrets funksjon og oppgaver er å gi råd om forebyggelse av allergi og eksem samt innhente kunnskaper om hvordan det kan unngås. De skal også gi råd til dem som allerede er rammet av allergi og eksem. Formålet er å styrke arbeidsmiljøforskningen i Danmark gjennom en forsknings strategi og utdeling av midler. Sentret samarbeider med andre forskere fra andre

EU-land, Norge og USA. Vidensentret arbeider aktivt i forhold til den vitenskapelige komite i EU for en lovgivning som beskytter frisørene i større grad enn det er tilfelle pr. dags dato, vedrørende frisørers eksponering for kjemiske stoffer i sitt arbeid (VOL3 2009-2010). Som jeg vet finnes ikke noe lignende senter i Norden som arbeider så målrettet mot forskning av og forebygging av hud –og luftveis sykdommer i frisørfaget. Derfor blir Vitensentrets forskningsarbeid og erfaring en viktig kilde i dette masterarbeidet.

Våren 2011 var vi to faglærere samt ti elever som reiste til København for å besøke skolen CPH West, Vidensentret og seks av de godkjente grønne frisørsalongene. Vi hadde gjennomført en prosjektoppgave i forkant av studieturen til København. Noe som ut fra funnene fra refleksjonsloggene pekte på hadde vært av stor betydning og viktig for elevenes forståelse. I prosjektet måtte elevene finne frem til kunnskapen (teorien), for så i praksis forske gjennom å prøve ut de ulike produktene. For deretter dele erfaringene med hverandre. Her måtte de planlegge arbeidet sitt, gjennomføre det og til slutt vurdere resultatet. Hva ble gjort, hvordan og hva har vi lært av dette var spørsmål de måtte stille seg underveis i arbeidet.

Det ble her planlagt, gjennomført og vurdert prosjektbasert undervisning som metode for å legge til rette for læring av miljøvennlige produkter i frisørfaget. Prosjektet ble navngitt: *Det grønne eventyret*, og hadde en varighet på ca. seks uker. Her inngikk besøk på hår -og skjønnhets messa i Oslo Spectrum, arbeid med en prosjektoppgave og et studiebesøk i København.

Målet for prosjektet er som tidligere nevnt at elevene og vi faglærerne skulle øke vår kompetanse og erfaring ved bruk av miljøvennlige produkter og forebyggende tiltak i frisørfaget. Prosjektoppgaven som elevene jobbet ut fra er med bakgrunn i læreplanen for frisørvg2 i faget frisyredesign og produksjon. Fordeler med prosjektarbeid er at elevene får arbeide med problemstillinger som er nært knyttet opp til virkeligheten og samfunnsrelevante utfordringer. De velger selv problemstilling noe som kan påvirke motivasjonene for arbeidet. Arbeidet gir mening, fordrer selvstendighet og evne til samarbeid med andre. Elevene opplever ofte viktigheten av å tilegne seg både teoretiske og praktiske kunnskaper gjennom å lære seg å analysere faglige utfordringer i samarbeid med andre (Hiim og Hippe 2001).

Læringen blir mer helhetlig da de lærer å lære ved og arbeide systematisk der de må oppsøke kunnskapen, vurdere og videreutvikle arbeidet sitt. Her vil også elevens personlige egenskaper utvikles fordi prosjektarbeid krever evne til samarbeid, selvstendighet og ansvar fra den

enkelte. På den måten ivaretas hele eleven i læreprosessen på en mer helhetlig måte (Hiim og Hippe 2001). Blir prosjektarbeid gjennomført ut fra intensjonene, tør jeg påstå at elevenes innflytelse og medbestemmelse bli ivaretatt på en god måte.

Kompetansemålene og arbeidsmålene elevene jobbet ut fra blir nærmere utdypet og beskrevet nedenfor.

Kompetansemålene i Faget Frisyredesign:

- Presentere og dokumentere egen kompetanse visuelt og verbalt, og ved hjelp av digitale verktøy.

Her skulle elevene lage en selvvalgt presentasjon av hele arbeidsprosessen både visuelt med bilder av de praktiske arbeidsprosessene og verbalt. Det ble her lagt vekt på at elevene skulle lære av sine opplevelser og erfaringer. Som Hiim (2010) peker på er en vesentlig side ved lærerens arbeid å legge til rette for refleksjon over konkrete arbeidssituasjoner. Videre peker Hiim (2010) på ut fra perspektiver fra grunnleggende pragmatisk epistemologisk tilnærming har betydning for hvordan man ser på elevers kunnskapsutvikling og forståelse. Her er et hovedprinsipp hvordan erfaring gjennom aktiv deltakelse og refleksjoner setter ord på konkrete arbeidssituasjoner.

- Gjøre rede for og vurdere virkninger av ulike frisørprodukter.

Her skulle de “forske på” og gjennomføre minimum fire ulike praktiske arbeidsprosesser der de kun skulle bruke godkjente ”Grønne produkter”. Elevene dokumenterte gjennom refleksjonslogg både skriftlig og visuelt med bilder av prosessene før, underveis og etter. All dokumentasjon inneholdt en egenvurdering ut fra disse refleksjons spørsmålene: hva var målet for arbeidet, hva skjedde, hva erfarte du og hva har du lært av dette. Som Hiim sier: ”Dokumentasjon handler om å beskrive helhetlige erfaringsprosesser av handling, hendelser og opplevelser fra konkrete situasjoner”. (2010: 304).

Kompetansemålet i faget produksjon:

- Planlegge og utføre grunnleggende frisyredesign i henhold til egen arbeidsplan, kvalitetskriterier og gjeldende regelverk for helse, miljø og sikkerhet.

Elevene laget en arbeidsplan som inneholdt en detaljert tidsplan for det teoretisk og praktiske arbeidet, samt hvordan arbeidsfordelingen i gruppene var planlagt. Videre måtte elevene sette seg inn i gjeldende regelverk og krav i forhold til arbeidet med HMS i frisørbransjen.

- Gjøre rede for og praktisere gjeldende rutiner og regelverk for helse, miljø og sikkerhet i det daglige frisørarbeidet.

I alle prosessene skulle elevene synliggjøre for hvordan de praktiserte gjeldende rutiner, krav og regelverk for HMS i arbeidet. Her skulle de også utdype betydning av HMS i arbeidet som Grønn frisør og kriteriene for å bli sertifisert Grønn salong. I tillegg laget elevene 1-2 individuelle læringsmål for arbeidet.

Fordeler med prosjektarbeid er at elevene får arbeide med problemstillinger som er nært knyttet opp til virkeligheten og samfunnsrelevante utfordringer. De velger selv problemstilling noe som kan påvirke motivasjonene for arbeidet. Arbeidet gir mening, fordrer selvstendighet og evne til samarbeid med andre. Elevene opplever ofte viktigheten av å tilegne seg både teoretiske og praktiske kunnskaper gjennom å lære seg å analysere faglige utfordringer i samarbeid med andre (Hiim og Hippe 2001). Læringen blir mer helhetlig da de lærer å lære ved og arbeide systematisk der de må oppsøke kunnskapen, vurdere og videreutvikle arbeidet sitt. Her vil også elevens personlige egenskaper utvikles fordi prosjektarbeid krever evne til samarbeid, selvstendighet og ansvar fra den enkelte.

Elevenes logger viste at de hadde lært mye både gjennom den teoretiske innføringen og det praktiske arbeidet som var gjennomført i prosjektperioden. Her ble det blant annet pekt på at de hadde lært mest av å forske selv gjennom å prøve ut, for så å dele sine erfaringer med hverandre. Flere av elevene utalte at det var bra at skolen la til rette for at de fikk lære om grønne produkter slik at de er i stand til å formidle dette til andre. Som en elev uttalte: *"Dette er en stor ressurs for meg som lærling"*. 8 av i alt 10 elever sa at de ønsket å lære mer og at det hadde vært en spennende og lærerik oppgave som de hadde likt å jobbe med. Som en elev skrev i sin logg: *"Vi lærte ganske mye mer enn vi hadde trodd"*.

Funnene viste at elevene foretrekker denne måten å jobbe på, *"Dette var spennende, vi lærte mye om hvordan grønne produkter fungerte"* skrev en elev i loggen sin. En annen sier: *"[...]det er lærerikt å få slike utfordringer, da må man grave seg ekstra dypt inn i tema for å få en god forståelse av oppgaven"*. Å fremme læring gjennom ulike læreprosesser som integrere

teori og praksis utvikler helhetlig kompetanse. Sammenheng mellom teori og praksis handler om å lære for livet, ikke bare til eksamen (Hiim og Hippe 1998).

Ut fra elevenes opplevelser og erfaring følte de at de lærte mest av å være i praksis i en Grønn salong. Her fikk de se hvordan de i praktisk jobbet med de grønne produktene. Som jeg tolker det ut fra elevenes tilbakemeldinger og min erfaring ble elevene tryggere i sin kunnskap gjennom studie besøket. Ikke bare i forhold til miljøvennlig opplæring, men også deres helhetlige yrkeskompetanse. Resultatet fra forskningsarbeidet viser et større læringsutbytte der elevene får mulighet til selv å planlegge, gjennomføre og vurdere arbeidet gjennom både teoretisk og praktisk arbeid (Norheim 2011).

Elevene opplevde undervisningen mer relevant og helhetlig når praksis og teori blir bundet sammen, der elevene deler sine erfaringer med hverandre. Å få perspektiv på egen læring og ha mulighet til dypdykk som vi gjorde her gir inspirasjon og motivasjon til å ville lære mer, som en elev sa: ” [...] å komme til Danmark var som å bygge opp mer kunnskap om grønn frisør, og nå er det bare å få det spredd ut til alle frisørene her i Norge”. (Norheim 2011: 46).

Gjennom vårt studiebesøk i Danmark fikk vi mer innsikt og en større forståelse for bruken av miljøvennlige produkter i frisørfaget. Å kjenne lukten og observere hvordan de jobbet i salongen var meget spennende og lærerikt. Flere av frisørene fortalte oss deres historier om hvordan deres helsetilstand med astma og allergier tvang dem til å slutte i faget. Alternativene var omskolering eller bytte arbeidsplass til noe annet. De fortalte at når de begynte å jobbe i Grønn salong med produkter som var fri for skadelige stoffer gjorde det mulig for dem å fortsette som frisør. De erfaringene forprosjektet ga og som faglærer i frisørfaget ser jeg et økt behov for å tilegne både oss faglærere, yrkesutøvere, lærlinger og våre elever en større kompetanse og erfaring på dette området. Som frisør er materialet du jobber med huden og håret. For å være i stand til å ta de rette valgene i forhold til både produkter, verktøy og teknikker må man ha en solid faglig kompetanse i hudens -og hårets oppbygging, funksjon og egenskaper. Her må man også kunne om de ulike produktenes innhold og hvordan de innvirker på huden og håret.

Samfunnet og opplæringen i norske skoler er i kontinuerlig endring. Som yrkesfaglærer må man i ulik grad forholde seg til nasjonale og internasjonale krav og lover som gjelder for yrkene man gir opplæring i (NOU 2008). Dette er viktig fordi arbeids -og næringslivet er i kontinuerlig endring og det kommer nye behov for kompetanse hele tiden. Dette i tillegg til at

man som yrkesfaglærere skal opptre som fagperson, veileder, omsorgsperson og oppdrager. Videre skal man kunne tilpasse undervisningen både for de beste elevene og for de elevene som har særskilt opplæringsbehov. Det er fokus på at eleven skal forstå helhet og sammenheng med det de gjør, og undervisningen skal gi mening og relevans for den enkelte elev. Dette arbeidet bidro til å belyse om valg av undervisningsstrategi, som her prosjektarbeid ga den erfaringen og kompetansen som var ønskelig. Kunnskaper om produkter er integrert i fagopplæringen og ligger under helse, miljø og sikkerhet. Prosjektets fokus på miljøvennlig opplæring vektlegger kunnskaper og holdninger som eleven kan ta med seg videre ut i yrkeslivet. Med det felles mål at elever skal oppleve opplæringen i faget mer relevant og helhetlig ut fra samfunnets behov og forbrukers etterspørsel. Forprosjektet til arbeidet med denne masteren resulterte i at vi nå har implementert miljøvennlig opplæring fast i vårt opplæringsår på frisør vg2 på egen skole. Kompetansen og erfaringen som vi satt igjen med etter endt prosjekt førte til at jeg ønsket å drive dette arbeidet videre i dette masterprosjektet. Gjennom et nordisk samarbeidsprosjekt med Norge, Danmark, Sverige, Finland og Island er målet å etablere en modulbasert etter -og videreutdanning for frisørene i bærekraftig utvikling med fokus på helse, miljø og sikkerhet, og forebyggende tiltak i frisørfaget. Min motivasjon i arbeidet med opplæring er å legge til rette for relevante læreprosesser i forhold til helhetlig yrkeskompetanse. Noe jeg mener denne modulbaserte etter -og videreutdanningen kan bidra til. Med dette som bakgrunn har jeg valgt følgende problemstilling:

1.2 Problemstilling

Hvordan tilrettelegge for økt kompetanse innen helse, miljø og sikkerhet i frisørfaget gjennom en modulbasert etter –og videreutdanning?

1.3 Presisering av problemstillingen

I denne masteroppgaven har jeg valgt å se på planlegging, gjennomføring og vurdering av 3 utvalgte moduler i den modulbaserte etter -og videreutdanningen. De utvalgte modulene er modul 1,2 og 3. De tre utvalgte modulene har hoved fokus på bærekraftig utvikling i frisørfaget, helseaspekter, forebyggende tiltak, opprettholdelse av den fysiske helsen, kjemikalenes innhold og virkning på miljø og helse, samt innføring i konseptet Grønn frisør.

Arbeidet vil her avgrenses til å omfatte mine erfaringer, resultater fra forprosjektet, samt utprøvingen, resultatene og funnene som dette masterprosjektet vil bringe med seg.

1.4 Metodevalg og formål

Jeg opplever som tidligere påpekt at det er store mangler av oppdatert kompetanse og kunnskap innenfor fagområdet helse, miljø og sikkerhet i frisørfaget. Formålet med denne masteroppgaven var å tilrettelegge for mulighet til å tilegne seg denne manglende kunnskapen og kompetansen gjennom en modulbasert etter -og videreutdanning. Den metodiske tilnærmingen i denne forskningen baserer seg på en kvalitativ tilnærming i forskningsarbeidet. Aksjonsforskning som metode ble for meg et naturlig valg da jeg ønsket å forske med, og ikke på deltakerne i prosjektet. For å få svar på om denne etter -og videreutdanningen har bidratt til kompetanseheving, og i hvilken grad deltakerne opplevde dette som relevant har jeg brukt spørreskjema, refleksjonslogg, deltakende observasjon og intervju som metode i undersøkelsene. I tillegg har jeg gjort et omfattende litteratur søk om tema. Jeg har valgt å utdype noe av den litteraturen og forskningen som jeg har funnet mest relevant for å kunne belyse temaet i et større perspektiv. Jeg har anvendt både nasjonale og internasjonale kilder i dette arbeidet.

1.5 Avklaring av sentrale begreper

Modulbasert etter -og videreutdanningsmodell

Med modulbasert etter -og videreutdanningsmodell mener jeg i dette prosjektet et tilrettelagt tilbud for frisører, hvor en kan innhente nødvendig yrkespedagogikk kompetanse og erfaring som man kan bruke i eget arbeid. For at en slik etter -og videreutdanning skal være meningsfull for den enkelte, mener jeg det er viktig at innhold og arbeidsoppgaver er forankret i frisøryrkets behov for økte kunnskaper som her innenfor fagområdet helse, miljø og sikkerhet.

Helse, miljø og sikkerhet i frisørfaget

Kunnskaper om innhold og bruken av produkter er integrert i fagopplæringen og ligger under fagområdet HMS. Prosjektets fokus på miljøvennlig opplæring vektlegger kunnskaper, erfaringer og holdninger som deltakerne kan bruke i sitt arbeid. Å arbeide miljøvennlig menes

her å bruke produkter, verktøy og materialer i arbeidet sitt som ivaretar frisøren og kundens helse på en best mulig måte.

Kompetanse

Kompetanse er et sentralt begrep i rapportens problemstilling. I begrepet kompetanse ligger det et uttrykk for hvilke kvalifikasjoner en helhetlig læring kan gi, som integrerer hva som skal til for å mestre en gitt situasjon eller sammenheng. Som Illeris (2012) peker på henviser kompetansebegrepet til at en person er kvalifisert på et bredt grunnlag innenfor et faglig område og kan bruke denne faglige kunnskapen. Kompetanse er dermed ut fra dette perspektivet forstått i et helhetsbegrep som inngår i personens vurderinger, holdninger og personlige forutsetninger. Kompetansebegrepet betyr i denne sammenhengen hvordan den enkelte prosjektdeltaker utvikler en helhetlig forståelse gjennom relevante erfaringer, kunne forstå sammenheng mellom tilrettelagte læringsaktiviteter i en teoretisk forståelse og være i stand til å bruke denne kompetansen i det daglige arbeidet.

1.6 Oppbygging av oppgaven

Kapittel 1 omhandler bakgrunnen for min motivasjon og problemstillingens relevans som setter rammen rundt forskningsarbeidet. Bakgrunnen omfatter eksterne faktorer og en kort beskrivelse av forprosjektet som fører frem til valgte problemstilling. Deretter blir oppgavens metodevalg og formål kort presentert. Avslutningsvis presenteres de mest sentrale begrepene som blir brukt i problemstillingen ut fra min forståelse av betydningen og bruken av disse i denne sammenhengen.

Kapittel 2 handler om hvordan prosjektet er forankret på individ, gruppe og samfunnsnivå. Videre beskrives hvordan forprosjektet har bidratt til spredning og interesse for dette prosjektet. Grovplanen for prosjektet blir presentert ut fra de seks kategoriene i den didaktiske relasjonsmodellen. Kategoriene blir kronologisk fremstilt med læreforutsetninger, rammer, læreprosess og det faglige innholdet, samt mål og vurdering til slutt.

Kapittel 3 inneholder en beskrivelse av føringer i planverket, hvor jeg presenterer hva de ulike planene sier om utdanningsløpet og kompetansekrav i yrkesfag. Skole og undervisning blir sett på som en del av samfunnsutviklingen, både når det gjelder å bevare og endre (Gundem 1998). Jeg vil her se på hvilke føringer planverket gir i lys av helhetlig yrkeskompetanse, for så å

tolke planene i forhold til hverandre og relevansen i dette arbeidet. Videre presenteres et kort tilbakeblikk på utvikling og organisering av frisørfaget gjennom de siste 100 årene. Det er vesentlig å ha kjennskap til den historiske sammenhengen for å få forståelse av dagens utfordringer som gjelder skole og undervisning. Dette tilbakeblikket kan bidra til å belyse noen perspektiver til hvilke utfordringer som vi vil kunne møte i arbeidet med å tilrettelegge for en modulbasert etter -og videreutdanning for frisører. Dette er med på å sette rammer for holdninger og utførelse av faget i dag. Avslutningsvis presenteres et intervju gjort med direktør i forbundet (NFVB) Olav Eikemo. Han deler her sine erfaringer om tiltak og arbeid som er gjort, og pågår i forhold til frisørenes arbeidsmiljø.

Kapittel 4 inneholder først en beskrivelse av lovverket vi må forholde oss til i arbeid med kjemiske stoffer i frisørfaget. Lovverket gir føringer for de krav som stilles til innhold, merking og markedsføring av produktene. Videre presenteres kort noen utvalgte forskningsrapporter som jeg finner relevant for å belyse rapportens tema og problemstilling. Deretter beskrives de mest vanlige arbeidsprosessene i frisørfaget, kjemiske stoffers innhold og virkning. Til slutt beskrives konseptet Grønn frisør og Kvalitetssalong og hvilke kriterier som ligger til grunn for å bli Grønn frisør. Dette er med på å synliggjøre frisørfagets kjennetegn, utfordringer og endringsmuligheter.

Kapittel 5 handler om presisering av den teoretiske referanserammen jeg mener er relevant i forhold til oppgavens tema og problemstilling. Jeg er spesielt opptatt av sammenhengen mellom teori og praktisk i det didaktiske arbeidet og hvordan yrkeskunnskapen har relevans til yrkesutførelsen. Med utgangspunkt i begrepene didaktikk, yrkesdidaktikk og yrkespedagogikk beskriver jeg ulike perspektiver på læring, kunnskap og kompetanse.

Kapittel 6 inneholder en presentasjon og begrunnelse av prosjektets forskningsdesign og arbeidsmåter som brukes i forbindelse med datainnsamlinger og analyse av data. Prosjektets forskningsdesign bygger på metoden aksjonsforskning og bruk av kvalitative metoder som intervju, refleksjonslogger, spørreskjema og deltakende observasjoner. Deretter beskriver jeg hvordan transkribering og bearbeiding av datamaterialet har foregått. Til slutt belyser jeg det etiske perspektivet og oppgavens validitet gjennom å beskrive hvordan gyldighet og pålitelighet er ivaretatt gjennom arbeidet.

Kapittel 7 beskriver de ulike aksjonene i prosjektet med planlegging, gjennomføring og vurdering av modul 1,2 og 3. Her beskrives 4 ulike arbeidsfaser som ble gjennomført med

prosjektets Coregruppe og Pilotgruppe, med beskrivelse av deres refleksjoner og tilbakemeldinger. Deltakernes tilbakemeldinger gjennom spørreskjema og intervju vil være med på å prege utviklingen og konsekvensen for det videre arbeidet med prosjektet.

Kapittel 8 omhandler drøfting av arbeidet. Her vil jeg forsøke å samle trådene og drøfte både planverket, valg av metode og resultatene av datainnsamlingen i lys av et teoretisk perspektiv sett opp mot rapportens problemstilling. Innledningsvis drøftes kompetanseutviklingsprosessen. Deretter drøftes perspektiver på planverket som gir føringer for hvordan opplæringen skal foregå. Avslutningsvis drøftes utviklingsprosessen og metodebruken i forskningsarbeidet.

Kapittel 9 gjennom dette kapitlet ønsker jeg å dele noen tanker og refleksjoner om hva jeg mener dette arbeidet har bidratt av ny kunnskap, og på hvordan måte denne kunnskapen kan føre til en mer bærekraftig utvikling i frisørfaget? Kapitlet vil også inneholde noen avsluttende betraktninger og tanker om arbeidet videre.

2 Presentasjon av grovplan for prosjektet

Gjennom dette kapittelet vil jeg presentere en grovplan over arbeidet i prosjektet der målet er å utvikle en modulbasert etter- og videreutdanning for frisørfaget på et internasjonalt nivå.

Prosjektet som helhet har en tidsramme på 2 år fra høsten 2012 til høsten 2014.

Aksjonsarbeidet som jeg beskriver i denne rapporten vil strekke seg fra høsten 2011 til våren 2013. Samtidig må prosjektet ses som en helhet selv om hovedfokuset her vil handle om planlegging, gjennomføring og vurdering av modulene 1,2 og 3.

Som Hiim og Hippe (2010) påpeker innebær aksjonsforskning at man jobber i en spiralform der planlegging, gjennomføring, refleksjon og vurdering for en periode av gangen, for deretter planlegge en ny periode. Dette kan gjøres med utgangspunkt i en grovplan. Ut fra grovplanen utarbeides deretter delplaner som gjelder for en periode eller arbeidsfase. Jeg har valgt å bruke den didaktiske relasjonsmodellen ut fra (Hiim og Hippe 1998) som utgangspunkt i planlegging, gjennomføring og vurdering av arbeidsfasene. Oppsummering, vurderingen og refleksjon av hver arbeidsfasene er gjort med bruk av spørreskjema, deltakende observasjon og intervju. Resultatene vil deretter danne grunnlag for videreutvikling og endring for neste delplan.

Innledningsvis i kapitlet beskriver jeg hvordan prosjektet er forankret på individ, gruppe og samfunnsnivå. Deretter vil modellens seks kategorier med læreforutsetninger, rammer, læreprosess og faglig innhold, mål og vurdering bli fortløpende presentert.

2.1 Forankring og spredning av prosjektet

Forankring av prosjektet er satt på flere nivåer. På egen skole har vi presentert prosjektet for ledelsen som gir oss full støtte i vårt arbeid. Pedagogisk avdelings leder og to faglærere noe som styrker forankringen av prosjektet på egen skole. Prosjektet er også forankret i frisørenes fagforening (heretter forkortet til FFF) som representerer arbeidstaker siden. FFF deltar i prosjektet som samarbeidspartnere og støttespillere. På den måten vil samarbeidet med FFF bidra med spredning og informasjon til deres medlemmer. Spredning av arbeidet underveis i prosjektet blir offentliggjort gjennom ulike medier som artikler i magasiner, aviser, Webside, Facebook og blogg. Bloggen er knyttet opp mot fagforbundet sin hjemmeside (www.fagforbundet.no). Denne bloggen blir skrevet av en av prosjektdeltakerne. Utenom det er deltakerne i prosjektet veldig aktiv på ulike treffsteder for bransjen der de informerer om

arbeidet som blir utført i prosjektet. Her i Norge har spredning av prosjektet blitt gjennomført på flere ulike hold. Vi har delt vår erfaring og informert om prosjektet høsten 2011 og 2013 på årskurset for frisørlærenes forening. Her er frisørlærere spredt fra hele landet tilstede og flere av deltakerne viste stor interesse for prosjektet. I tillegg har vi delt våre erfaringer på en EU-konferanse i Århus Juni 2011 der det var deltakere fra Norge, Sverige, Danmark og Finland. Høsten 2013 ble prosjektet presentert for frisørenes unions treff i Oslo med alle de nordiske landene representert. Her viste deltakerne stor interesse og ønsket kontinuerlig oppdateringer om arbeidet i prosjektet. Her deltok også Heidi Søsted fra Vidensentret som er vår samarbeidspartner med et innlegg om kjemiske belastninger og anbefalte tiltak i frisørbransjen. Elevene som deltok i forprosjektet har gjennom deres deltakelse på opplæringskontoret for frisørfag i nord, heretter forkortet til OK, deltatt i spredning og erfaringsdeling. Dette resulterte i at OK ønsket å delta som samarbeidspartnere i prosjektet. Gjennom at prosjektet er et nordisk EU prosjekt som er tilknyttet SIU, vil det bidra til spredning av resultater og erfaring som prosjektet gir både nasjonalt og internasjonalt.

Gjennom prosjektet skal det utvikles ulike informasjonsmateriale for å øke den alminnelige miljøkunnskapen hos frisørene og konsumentene. Informasjonsmaterialet vil bestå av relevant forskning om kjemiske stoffer i kosmetikk produkter, helse risiko og forebygging av disse. Dette vil kontinuerlig legges ut på prosjektets hjemmeside (<http://sustainablehair.eu>).

2.2 Læreforutsetninger

Prosjektet er organisert med det som er kalt en Coregruppe og en Pilotgruppe. Coregruppen består av i alt 12 deltakere spredt fra de ulike deltakende landene. Coregruppen har det overordna ansvaret for planlegging og gjennomføring av prosjektet. Deltakerne i Coregruppen vil ha ulike roller i prosjektet alt etter deres kompetanse og styrke. Hvert land har satt sammen en pilotgruppe som opplæringen av modulene i etter –og videreutdanningen skal testes ut på. Pilotgruppen i Norge består av 3 frisørstudenter fra frisør vg2, 4 bedriftseiere, 1 frisør, 2 faglærere fra frisør vg2 og 2 lærlinger.

Coregruppen planlegger, gjennomfører og vurderer de ulike modulene i samarbeid med Pilotgruppen i de representative landene. Høsten 2012 startet prosjektet opp med planlegging

og opplæring av Coregruppen. Fra Norge deltar 2 frisørlærere fra Breivang vgs, 1 bedriftseier fra en Grønn salong og daglig leder fra opplæringskontoret for frisørfag i nord (OK).

De ulike forutsetninger deltakende har alt etter sine interesser, bakgrunn, erfaringer og kunnskaper vil kunne bidra som en stor ressurs og styrke i prosjektet. Dette synet på de studerende sine læreforutsetninger er gjenkjennbart ut fra konfluent pedagogikken der en ser på hvert menneske som noe særegent og som bærer i seg store ressurser. Dette innebærer at studenten har ulike aspekter i undervisning og læreprosessen, der både den intellektuelle delen og den fysiske aktiviteten er tilstede (Grendstad 2007). Konfluent undervisning har som målsetning, slik jeg tolker det at hver elev/student skal oppleve å ha en helhetlig vekst gjennom å oppdage. I dette ligger også prinsippene om å ta ansvar for seg selv og andre i samsvar med det verdigrunnlaget en lever etter, eller bør ha. For å få til dette er det viktig at tilretteleggingen av undervisningen er inkluderende der alle bidrar med noe og opplever mestring.

Undervisningen i modulene skal med andre ord oppleves meningsfullt og relevant for den enkelte.

Deltakende i prosjektet har stor motivasjon og interesserte for å lære om miljøvennlige produkter. Som Imsen påpeker i sin bok er motivasjon en nødvendig forutsetning for læring og som gjerne forårsaker aktivitet hos individet (Imsen 2005). Videre kan vi lese at for å holde oppe aktiviteten, er det målet og meningen med innholdet som har betydning (op.cit). Noe vi gjenkjenner i den generelle del av læreplanen som sier: "Undervisningen må legges opp slik at elever og lærlinger selv kan ta del i videre utvikling av nedarvet praksis og i innhenting av ny kunnskap". (1997: 6)

For å kunne tilrettelegge yrkesrelevant og helhetlig opplæring bør undervisningen i modulene både være tilpasset de studerende sine læreforutsetninger og interesser. Gjennom å ta hensyn til studentens interesser og tilpasse undervisningen gjennom arbeidsmåter og metoder, kan vi i mye større grad tilpasse opplæringen etter studentens læringsforutsetninger. Interesser og motivasjon danner grunnlaget for hvilket nivå studentens kompetanse ender (Nilsen og Sund 2008). I denne sammenhengen vil kompetansebegrepet handle om hvilke kunnskaper, ferdigheter og holdninger som de studerende skal erverve gjennom opplæringen i den modulbaserte etter -og videreutdanningen. Som Sund (1999) peker på kan kompetanse definere et bredere og med mer dynamisk innhold der viljen og evnen til å bruke kunnskapen i en gitt situasjon er grunnlaget for handlingen. Slik jeg tolker det er det viktig at opplæringen formidler

kunnskapen på en meningsfull og relevant måte for den enkelte ut fra etiske avveininger, kvalitet, intuisjon og utøving av skjønn. Noe som er gjenkjennbart ut fra Bø og Helle sin definisjon av kompetansebegrepet: ” [...] den aktive evne til å bruke sine kunnskaper og ferdigheter i det daglige liv”. (2001: 130). Differensiering av læringsarbeidet kan her ses som en tilrettelegging av tilpasset opplæring, gjennom å variere opplæringen ut fra studentens forutsetninger og evner. Individualisering ligger i at all opplæring skal være tilpasset den enkelte student sitt nivå, tempo og interesser (Bø og Helle 2001).

Ulike didaktiske retninger som ofte knytter til seg tilsvarende psykologiske retninger, spiller en stor rolle for hva man legger i begrepet læreforutsetninger. I sin bok *Læring gjennom opplevelse, forståelse og handling*, har Hiim og Hippe en definisjon av begrepet læreforutsetninger som peker på ”Den utviklingen eleven bør ha gjennomgått på ein del område for å kunne få eit godt utbytte av den undervisningen og oppseding skolen til kvar tid vil gi”. (1998: 116). Slik jeg tolker denne definisjonen, bør eleven ha gjennomgått en utvikling på noen områder for å ha større utbytte av undervisningen. Dette kan stemme i noen tilfeller der man må tilegne seg en del basiskunnskaper eller ferdigheter for å være i stand til å utvikle seg videre. Elevenes læreforutsetninger handler også om å ta hensyn til de forutsetninger som eleven har i forhold til undervisning og læring. I den didaktiske relasjonsmodellen defineres læreforutsetninger det slik ”De psykiske, sosiale og faglige muligheter og problemer eleven har på ulike områder i forhold til den aktuelle undervisningen”. (Hiim og Hippe 1998: 116).

Jeg har til nå tatt for meg studentens/elevenes læreforutsetninger, men lærenes forutsetninger er vel så viktig når en skal legge til rette for læring. I tillegg til meg er det som tidligere skrevet en til lærer, en bedriftseier og daglig leder fra opplæringskontoret som legger til rette for og veileder opplæringen av modul 1,2 og 3 for Pilotgruppen i Norge. Lærene har ulike forutsetninger i forhold til den kunnskap og erfaringene forprosjektet har gitt som fagarbeider og faglærer. Bedriftseieren har kompetanse og erfaring å drive en Grønn salong i praktisk. Daglig leder ved opplæringskontoret samarbeider tett med bedriftene og har erfaring med opplæring av lærlinger. Å være bevisst på hverandres kunnskap og styrker er viktig slik at man kan bruke hverandre som ressurspersoner. Å jobbe som et team der vi kan spørre hverandre om hjelp og støtte i en åpen og trygg dialog som er preget av optimisme og gjensidig respekt tror jeg er vesentlig for å lykkes i arbeidet.

2.3 Rammer

Alt vi gjør gjennom undervisning og vårt arbeid på skolen må som vi vet foregå innenfor visse rammer. Dette kan være rammene ut fra læreplanen, skolens regelverk, timeplanen, tid, økonomi, tilgang til klasserom, verksteder, lærerressurser og undervisningsmateriale.

Rammene for arbeidet handler også om vårt syn på undervisning eller vår samarbeidsvilje.

Hvordan man tolker og er bevisst rammefaktorene har stor betydning for om vi er i stand til å se hele handlingsrommet. Hiim og Hippe definerer begrepet rammefaktorer slik:

”Rammefaktorer er altså forhold som kan fremme eller hemme undervisning og læring på mange forskjellige måter”. (1998: 134). Et godt samarbeid med rom for fleksibilitet og åpenhet for nye forslag eller endringer, vil andre rammefaktorer som kan hemme undervisningen bli mindre vesentlig. Et godt samarbeid mellom deltakerne i Coregruppen vil som jeg ser det smitte over til deltakerne i Pilotgruppene og er viktig for deres motivasjon og læringsutbytte.

Ca. hver 6 mnd. vil det gjennomføres 3-4 intensivdager med opplæring i utvalgte (komprimerte) deler av modulene med Coregruppen. Deretter vil deltakerne fra Coregruppen fra de ulike landene gjennomføre opplæring av modulene med sin representative Pilotgruppe. Etter hver gjennomføring vil opplæringen evalueres med bruk av spørreskjema. Resultatene evalueringene gir legger grunnlaget for endringer eller forbedringer på det faglige innholdet, samt den didaktiske og pedagogiske gjennomføringen av modulene.

Gjennom at det ikke er noe ramme for økonomisk kompensasjon til deltakerne i Pilotgruppen er det viktig at opplæringen legges til de tider som passer best for deltakerne. Det må tas hensyn til de deltakerne som arbeider i bedrifter. Dette kan gjøres gjennom å legge opplæringsdagene på årstider der vi styrer unna de mest travle periodene. Noe av opplæringen kan også legges til ettermiddager eller kveldstid.

Vi har god tilgang for å bruke skolens fasiliteter som rom, IKT og kantine. Samtidig prøver vi å tilpasse bedriftsopplæringen for våre elever i de perioder vi gjennomfører opplæring med Pilotgruppen. Dette er med på å frigjøre lærerne på avdelingen slik at de har mulighet til å delta.

2.4 Læreprosess og det faglige innholdet

Planlegging og opplæringen av modulene 1,2 og 3 med Coregruppen ble gjennomført i November 2012 på Utdannelsescenter København Vest (CPH West) i København. Opplæring

og gjennomføring av modul 1,2 og 3 med den norske Pilotgruppen ble gjennomført i januar 2013 på Breivang vgs i Tromsø.

Gjennomføringen av modul 1,2 og 3 med Pilotgruppen ble fordelt over tre sammenhengende dager. Det faglige innholdet og læreprosessen i modulene ble planlagt ut fra både deduktiv og induktiv tilnærming av stoffet. Under hele læreprosessen er det i stor grad vektlagt en dialogbasert undervisningsform der det er helt sentralt å dele subjektive opplevelser, erfaringer og forståelse. Her viser metoden at det humanistiske grunnsynet er en vesentlig del av læreprosessen. Videre er det også brukt praktiske oppgaveløsninger underveis der de studerende i grupper på 2-3 arbeider sammen, for så å presentere resultatene i plenum. På denne måten skapes det stor aktivitet og rom for erfaringsdeling og refleksjoner.

Den første dagen av opplæringen handlet i hovedsak om modul 1. Gjennomføring av modul 1 handlet i store trekk om bærekraftig utvikling i frisørfaget, lovgivning, hva kjemi kjennetegnes som, kjemiske og fysiske påvirkninger, presentasjon av forskningsresultater og hvordan samfunnsutviklingen har påvirket frisørbransjen og arbeide med HMS.

Ved oppstart begynte vi med en presentasjonsrunde der deltakerne fortalte om deres yrkesfaglige bakgrunn og interesse for å delta i prosjektet. Videre presenterte jeg hvilken erfaring og kompetanse forprosjektet hadde gitt og hvordan det hadde bidratt til at vi ønsket å videreføre arbeidet i dette prosjektet. Selv om deltakerne hadde i forkant av kurset fått tilsendt en prosjektbeskrivelse (vedlegg 6) så gjennomgikk jeg en detaljert beskrivelse av deltakerne i pilotgruppen, prosjektplan, hensikt og målsetning. Vi anså dette som viktig slik at alle fikk et eieforhold og god innsikt i arbeidet og målsetningen for prosjektet.

Dag to ble en dag som var preget av mye forelesning og handlet i hovedsak om modul 2 og 3. Faginnholdet i modul 2 handlet om helseaspekter, forebyggende tiltak og opprettholdelse av den fysiske helsen for frisøren, presentasjon av konseptet Grønn frisør og sertifiseringskriteriene for å være godkjent Grønn frisør. Faginnholdet i modul 3 handler i hovedsak om kjemikalenes cocktail, produktinnhold og deres innvirkning på miljø og helse, merking og markedsføring av produkter, forskjellene på organiske, syntetiske og grønne produkter.

Dag tre startet med en oppsummering og erfaringsdeling over hva vi hadde lært til nå og hvilken betydning det har for vår utførelse av frisøryrket. Vi videreførte så arbeidet fra dag to. Deltakerne hadde fått beskjed om å ta med seg noen av de produktene de arbeidet mest med.

Her analyserte vi innholdet i hvert enkelt produkt. Vi analyserte de kjemiske stoffene og hvilken effekt disse stoffene hadde på vår helse ut fra grønn frisør sin negativ liste (nærmere beskrevet i kap. 4.3). Avslutningsvis evaluerte deltakerne kurset gjennom et spørreskjema der de med utgangspunkt i kategoriene fra den didaktiske sirkel beskrev deres erfaring og opplevelse. Her beskrev de også hva som hadde vært bra, hva kunne vært annerledes og hva de hadde lært.

I læreprosessen er det studentens arbeidsmåte som er det sentrale. Samarbeid og samarbeidslæring som her er benyttet har med den hensikt at alle skal lære av hverandre. Som Nilsen og Sund (2008) peker på er det viktigste for elevenes læring hva de arbeider med, hvordan de arbeider og hvordan arbeidet er organisert. Hvilken fremgangsmåte man bruker for å legge opp undervisningen kan ses i to hovedkategorier der begrepet deduktiv og induktiv undervisning eller læring foregår. Opplæringen i yrkesfag inneholder ofte stort innslag av praktisk arbeid i motsetning til mer akademiske fag som er mer teoribasert. Som Lyngnes og Rismark (2005) peker på, har tradisjonelt sett mye av opplæringen i yrkesfag foregått i arbeidslivet ved at lærlingen har vært med i produksjon eller utøvelsen av håndverket. De peker videre på at undervisning som blir lagt opp mer induktivt går ut på at eleven blir stilt ovenfor et problem eller en utfordring som den må finne ut av gjerne med teorien som et hjelpemiddel. Her må de studerende komme med hypoteser, løsningsforslag eller forklaringer og så teste disse ut for så å komme med en konklusjon. I tanken bak dette ligger oppfatningen av at hver elev/studerende konstruerer sin egen kunnskap. Prosjektarbeid eller problembasert læring er arbeidsmåter som ivaretar disse prinsippene godt (Lyngnes og Rismark 2005).

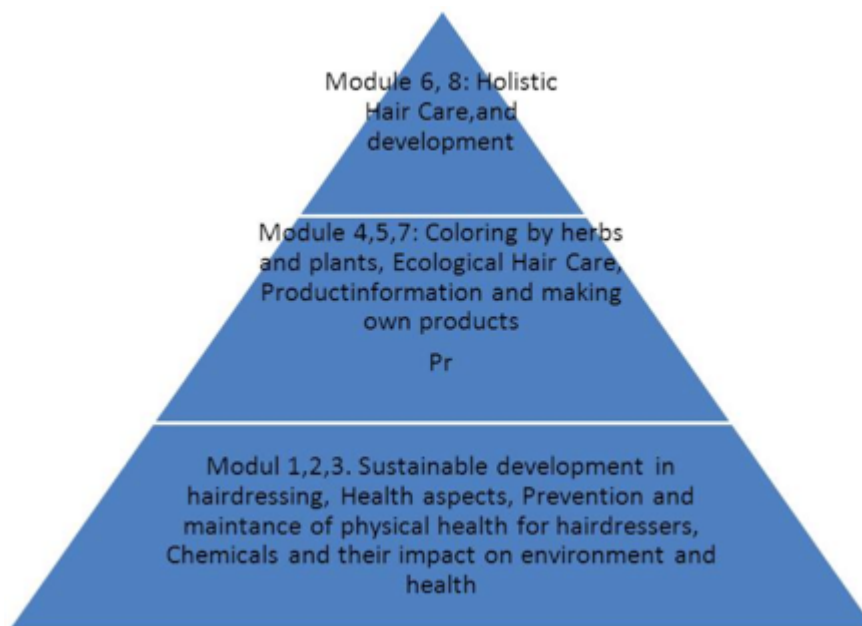
2.5 Mål

Prosjektets innhold og mål for undervisning av modul 1,2 og 3 har til hensikt å skape en relevant og helhetlig kompetanse i å kunne arbeide mer miljøvennlig i frisørfaget. Målet er at den studerende skal få den kompetansen og de verktøy de trenger for å kunne opprettholde sin arbeidsevne i faget og møte den økende etterspørselen for miljøvennlig hårpleie, samt bidra til å ta bedre vare på det indre og ytre miljø. Opplæringen i de tre utvalgte modulene har som mål å øke den studerende sin kompetanse og erfaring i bærekraftig utvikling, forebyggende tiltak, økte kunnskapen om de kjemiske stoffene sin virkning og innhold i produktene, muskel- og skjelettplager, produkt merking, lovgivning og konseptet Grønn frisør. Etter gjennomføring av

de tre modulene skal den enkelte være i stand til å kunne velge mer miljøvennlige hårpleie. Den studerende skal vite hvordan man leser og tolker produktenes innholdsfortegnelse og forstå betydningen og skadevirkningene av de ulike stoffene. Den studerende skal kunne etter endt opplæring arbeide mer forebyggende og kunne bidra til rådgivning til sine kollegaer og kunder.

Som tidligere nevnt er målsetningen med prosjektet å øke frisørenes kompetansen for å kunne opprettholde sin arbeidsevne gjennom å tilby en modulbasert etter -og videreutdanning i bærekraftig utvikling i frisørfaget. Gjennom å oppmuntre frisørene til å videreutdanne seg ved å gi dem økte kunnskaper slik at de er i stand til å ta ansvar for både egen og kundens helse, samt vårt felles indre og ytre miljø. Prosjektet har som mål å utvikle en felles internasjonal utdanning og yrkeseksamen. Utdannelsen er bygd opp med 8 ulike moduler innenfor yrkesretningen, som man kan kombinere ut fra egne behov for å avlegge en eksamensdel. Innholdet i modulene og eksamensdelene er i korte trekk bygd opp slik som figuren nedenfor viser:

Figur 1: Oversikt over de ulike modulene og eksamensdelene. Hentet fra http://sustainablehair.eu/?page_id=317 den 31.08.2013

De ulike modulene kan kombineres og synkroniseres med hverandre slik at det gir mulighet for å studere i en større helhet og spesialisere seg som miljø -og helsevennlig frisør på flere nivå. I utdanningen kommer en modifisering av sertifiseringskriteriene som Danmarks Grønn frisør

konseptet har utviklet å inngå for at studenten skal bli sertifisert i sammenheng med at hun/han avlegger eksamen. Etter endt prosjektperiode er hensikten at alle land kan tilby opplæring av alle modulene.

Hva dreier læringsarbeidet seg om og hvordan innholdet blir tilrettelagt for den studerende er en del av læreprosessen. Målene henger nøye sammen med innholdet i opplæringen og det må velges ut og tilrettelegges i tråd med målene (Hiim og Hippe 2001). Videre påpekes det her at innholdet i undervisninga kan inneholde ulike typer kunnskaper, ferdigheter og holdninger (op.cit). Synet på hva som er rett type kunnskap og hva innholdet i læringsarbeidet skal bestå av henger tett sammen med kunnskapssyn og kultur. Som yrkesfaglærer og fagarbeider har jeg stor fagstolthet og er opptatt av å ta vare på yrkestradisjon og fagets egenart, samt bidra til endring og nyskaping. Dette er holdninger jeg ønsker å videreføre i all undervisning og opplæring.

2.6 Vurdering

Ut fra forskriftene i opplæringsloven kapittel 3 pekes det blant annet på at elevene skal ha mer medvirkning i vurderingsarbeidet. Det skal nå i mye større grad tydeliggjøres hva som settes som krav til dokumentering. Formålet med vurdering er å fremme læring underveis, og å kunne bruke dette som redskap i læreprosessen. Slik jeg tolker det bør opplæringen legges opp ved at studentene selv gjennom teoretisk forståelse og praktisk erfaring kan tilegne seg ny kunnskap, og ta del i videre utvikling av faget og av egen kompetanse.

Her kommer den didaktiske relasjonsmodellen inn. Ved å bruke den som utgangspunkt for planlegging av opplæringen av modulene, kan differensiert opplæring struktureres og synliggjøres på en slik måte at man hele tiden vurderer hva, hvordan og hvorfor. Alle kategoriene i modellen er avhengig av hverandre og kan være en god hjelp for veilederne i modulene til å reflektere over opplæringen og bli i bedre stand til å videreutvikle opplæringen kontinuerlig. For meg var det viktig at valg av vurderingsform skulle føre til mer læring og et større læringsutbytte. Gjennom arbeidet med dette prosjektet ble det brukt ulike tilnærminger til vurdering som spørreskjema, erfaringsdeling og refleksjonslogg. Som Engh, Dobson og Højhilder (2007) påpeker sier de at vurdering for læring er vesentlig for å oppnå økt læringsutbytte og faglig utbytte hos elevene. Å dele erfaringer som en del av læreprosessen er

som jeg har erfart med på å gi flere perspektiver i arbeidet. Ut fra den handlingen vi har gjort får vi noen erfaringer som gjennom refleksjon og analyse kan bidra til at vi utvikler ny kunnskap og øke vår kompetanse. I følge Stålsett er erfaringslæring: ”En metode med en systematisk framgangsmåte for å fremme læring i grupper”. (2009: 61).

Gjennom Kolb (1984) sin modell av erfarings sirkelen (gjengitt hos Stålsett 2009) viser den en systematisk framgangsmåte for å bearbeide våre erfaringer. Sirkelen består av ulike faser der bearbeidingen av analysen er viktig for at erfaringslæring skal skje. Er analysen fraværende blir det bare en erfaringsutveksling påpeker Stålsett (2009). Slik jeg tolker det er det vesentlig å forstå hvor viktig det er å sette av nok tid til refleksjonsprosessen. Ut fra egen erfaring tar læring tid, og det bør skapes rom for erfaringsdeling og oppsummering ut fra handlingen. Denne tolkningen finner jeg støtte hos Stålsett (2009) der det påpekes at den reflekterende prosessen bidrar til å omdanne den konkrete opplevelsen til noe som gir mening. Videre kan vi lese her at opplevelsen blir satt i sammenheng med tidligere erfaringer slik at det blir en utvidelse av det vi kunne fra før.

Som første steg i oppstartfasen for prosjektet skal faginnholdet i hver av modulene med vurderingskriterier og standard for sertifisering gjennom bruk av ECVET som er en forkortelse for *European credit system for vocational education & training*. Dette for å sikre kvaliteten og skape en internasjonal godkjennelse. Som vi kan lese ut fra beskrivelsen om hva ECVET systemet står for er:

”The ECVET system aims at allowing the transfer, recognition and accumulation of learning outcomes to obtain a qualification. It must give European Union citizens the possibility to obtain professional qualifications through personal learning outcomes, regardless of the country or educational system”. (www.ecvet-team.eu)

ECVET skal muliggjøre at de enkelte eksamensdelene kan godkjennes og publisere konseptet i Europa for øvrig. Vurderingskriteriene på den enkelte modul gjøres gjennom ECVET poengskala og Grønn salong sertifiserings kriterier. ECVET er som beskrevet tidligere et europeisk poengsystem for yrkesrettet utdanning og opplæring, tilsvarende det en har innenfor høyere utdanning (ECTS). Poengene er knyttet til spesifikke kvalifikasjoner, basert på felles prinsipper og tekniske spesifikasjoner som angitt i rekommandasjonen. Hensikten med introduksjonen av ECVET er å fremme felles europeisk anerkjennelse av yrkeskvalifikasjoner.

Poengene skal kunne overføres mellom land og akkumuleres av enkeltindivider for oppnåelse av formelle kvalifikasjoner. Poengene tildeles enkeltindivider på grunnlag av dokumentert oppnådd læringsutbytte. ECVET har tilknytning til det europeiske kvalifikasjonsrammeverk, EQF. Det understrekes at implementeringen av ECVET må baseres på felles prinsipper for kvalitetssikring i yrkesrettet opplæring, slik de kommer til uttrykk blant annet i ”Det europeiske referanserammeverk for kvalitetssikring i yrkesrettet utdanning og opplæring”. (www.ecvet-team.eu).

2.7 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg presentert en grovplan for utvikling av en modulbasert etter -og videreutdanning for frisører. Jeg har tatt utgangspunkt i de seks kategoriene i den didaktiske relasjonsmodellen ut fra Hiim og Hippe (1998). Modellens seks kategorier med læreforutsetninger, rammer, læreprosess og det faglig innhold, mål og vurdering har fortløpende blitt presentert. Innledningsvis presenterte jeg hvordan prosjektet er forankret på egen skole og i frisørbransjen både nasjonalt og internasjonalt. Videre blir det her også beskrevet hvordan forprosjektet har bidratt til spredning, og hvordan spredning av dette prosjektet er planlagt.

Deretter beskrives den didaktiske relasjonsmodellen med de seks ulike kategoriene. Studentens læreforutsetninger og tidligere erfaringer er med på å prege måten de tilegner seg stoffet på sammen til en helhetlig forståelse. Studentene møter studiet med ulike læringsforutsetninger, og dette bør tas hensyn til i læreprosessen. Målet med prosjektet er som beskrevet å tilegne studenten kunnskaper og erfaringer for hvordan man kan arbeide mer miljø -og helsevennlig i frisørfaget. Gjennom beskrivelse av rammefaktorene har jeg tatt for meg samarbeid og fleksibilitet mellom deltakerne i Coregruppen som er ansvarlig for planlegging, gjennomføring og vurdering av modul 1,2 og 3. Her er rammene rundt økonomi, tid, fasiliteter som rom og tilgang til kantine nevnt. Læreprosess og det faglige innholdet er presentert under ett. Her har jeg beskrevet hvordan opplæringen av modul 1,2 og 3 er blitt planlagt gjennom å knytte teori og praksis sammen. Til slutt beskrives hvordan vurdering av opplæringen er gjennomført med utgangspunkt i de seks kategoriene i den didaktiske relasjonsmodellen. Vurdering underveis der Studentene deler sine erfaringer og refleksjoner både muntlig og gjennom spørreskjema er vesentlig i utvikling og evaluering av prosjektet.

3 Frisørfagets utvikling og føringer i planverket

I dette kapittel setter jeg søkelyset på frisørfagets utvikling, organisering og arbeidsmiljø. Kapitlet inneholder også en beskrivelse av hvilke føringer planverket gir og ses i lys av relevansen opp mot rapportens problemstilling.

Innledningsvis beskriver jeg noen sentrale utviklingstrekk av frisørfagets utvikling og organisering fra de siste 100 årene som en forståelsesramme for hvordan nåtidens utførelse og organiseres av faget er. Da jeg ikke fant så mye aktuell litteratur om temaet har jeg valgt å bruke Gaarder (2007) som en hovedkilde i dette arbeidet.

Videre inneholder kapitlet en beskrivelse av frisørenes arbeidsmiljø, krav og hvilke tiltak som er igangsatt for å bedre frisørenes arbeidsmiljø. Gjennom intervju med direktør Olav Eikemo i forbundet som heter Norges frisør og velværebedrifter (heretter forkortet med NFVB), gir han et innblikk i det arbeidet fagforbundet har bidratt med for å bedre frisørenes arbeidsmiljø. Jeg har her valgt å utdype noen forskrifter i lovverket som jeg finner mest relevant og kan bidra til å belyse hvilke krav arbeidsgiver og arbeidstaker skal forholde seg til i arbeid med HMS i frisørbransjen.

Deretter beskrives føringer i planverket og de sentrale styringsdokumenter en må forholde seg til som opplæringsansvarlig i skole og bedrift. Læreplanverket danner fundamentet og rammen for opplæring i skole og bedrift. Den består av opplæringsloven med forskrifter og prinsipper for opplæring, læreplanens generelle del og faglig del med fag -og timefordeling for grunnskolen og videregående opplæring. For hvert enkelt fag eller utdanningsprogram er det kompetansemålene som etter kunnskapsløftet (K06) er sammensatt av kunnskap, ferdigheter og holdninger sammen med opplæringsloven og føringer som er styrende for hvilke læringsmål som blir formulert i en undervisningssekvens (Sylte 2013). Her har jeg valgt å se på hvilke føringer disse planene setter for utdanningen, og gjøre rede for hvordan planene kan ses i forhold til relevans for rapportens problemstilling.

3.1 Frisørfagets utvikling

Frisørfaget er et av de eldste yrkene gjennom historien og barbering i Norden har vært kjent fra den tidligste middelalderen. Om vi ser tilbake på historien fikk laugene allerede på 1300 tallet

større makt og det var vanlig å følge familiens håndverkstradisjoner gjennom å gå i lære hos en mester. Rangeringen bestod oftest av mester, svenn og lærling. Noe som er gjenkjennbart ut fra dagens ordning.

Som vi kan lese ut fra Gaarder (2007) var befolkningsveksten i byene rundt slutten av 1800 tallet høy og det dannet grunnlaget for etablering av barber -og frisørforretninger. Men som Gaarder peker på var frisørfaget ikke på den tiden underlagt håndverksloven og det bidro til hinder for en positiv bransjeutvikling, faglig så vel som økonomisk. Det var fritt frem for alle å drive i næringen med manglende faglig kunnskap der både en ukollegial opptreden og en drepende priskonkurranse ble resultatet.

Det ble en lang kamp for å få frisørfaget underlagt håndverksloven. I 1902 ble det etablert en fagskole i Kristiania og i 1910 ble svenneprøven vedtatt, noe som var avgjørende for at frisørfaget ble underkastet håndverksloven i året 1914. Samme år ble svennenes landsorganisasjon stiftet og man hadde nå fått organisert en mesterforening og en arbeidstakerforening. Gjennom målrettet arbeid har det landsdekkende frisørforbundet preget utviklingen av frisørfaget og rammevilkårene for bransjen fra forbundet ble stiftet i 1907 og frem til i dag. I kjølevannet av denne tids utvikling ble lokalforeninger opprettet på løpende bånd og det var i løpet av perioden fra 1908 til 1920 at grunnlaget for den moderne tids organisasjon ble lagt. Videre kan vi lese at et ønske om en felles opptreden og konkurranse situasjon i forhold til myndighetene har vært en sak gjennom hele frisør forbundets historie. Utviklingen av forbundet er nært knyttet opp mot samfunnsutviklingen og de krav og utfordringer forbundet har jobbet for gjennom de ulike tidsepokene.

De store kampsakene som preget organisasjonsarbeidet handlet ikke bare om rekruttering av nye medlemmer men også var læreboksituasjonen. Driften av et såkalt anvisningskontor for formidling av arbeidskraft og overtagelsen av fagbladet var viktige områder som krevde engasjement. Økonomi har også vært en sak som har påvirket arbeidet i forbundet og utviklingen i frisørfaget. Helt tilbake på 1920 tallet ble tanken om en felles innkjøpsforretning, barbermesterens felleskjøp en viktig sak. Medlemstallene fortsatte på denne tiden å øke og kontingentsatsene bidro til økonomiske midler i forbundskassen.

I året 1921 gikk Norge brått inn i en depresjon og bankene gikk konkurs og arbeidsledigheten skjøt fart. Noe som også preget forbundet der medlemstallene stupte og forbundet kunne ikke dekke utgiftssiden. Ergo ble det i denne perioden utviklet et nært samarbeid med

leverandørene, der salget av produkter bidro til styrkning av forbundskassen. Det ble her iverksatt en rekke tiltak i denne perioden som styrket organisasjonen. Blant annet ble mesterbrevkurs utviklet og arbeidet med en instruks for prøvenemder for å få til en felles norm i hele landet ble igangsatt. I 1927 ble det Norske Damefrisørenes landsforbund (NDL), dannet, noe som resulterte i at herrefrisørene ble etter hvert utsatt for et sterkt press utover 1920 tallet. I 1931 ble foreningens navn endret til Norges frisørmester Forbund (NFF) og Forbundsbladets navn ble samtidig endret til Den Norske Frisør. I 1932 meldt NFF og damefrisørforbundet (NDL) seg inn i håndverkerforbundet noe som førte til kniving mellom fagene. Dette endret seg imidlertid i 1937 da inntoget til en ny epoke fant sted og sammenslåingen av forbundene var et faktum. Norges Dame -og herrefrisørmesteres forbund ble nå etablert (NDHF). Dette resulterte i at forbundet åpnet opp for andre bransjelignende fag som negle -og hudpleievirksomheter å bli medlemmer av forbundet.

Kort fortalt var etterkrigstiden preget av stor optimisme i forbundet. Forbundet hadde rom for aktiviteter. De engasjerte blant annet fire reisekonsulenter som trålet landet rundt med ulike fagrelaterte kurs. Mot slutten av 40- tallet, var etableringen av et formalisert samarbeid med grossistene på leverandørsiden gjennomført. Prisene var strengt regulert og i 1951/52 ble frisørtjenester lagt inn i indeksen, og det resulterte i at det måtte søkes om prisøkning. Det var et sterkt behov for å heve prisene og lønningene i bransjen for å ikke tape kampen om arbeidskraft. Dette arbeidet resulterte i at maksimalprisene ble endret i 1954 til veiledende priser. Under tarifforhandlingene i 1955 kom partene til enighet, men etter denne hendelsen ble frisørfagene fjernet fra prisindeksen. Som Gaarder (2007) peker på kunne ikke myndighetene ta sjansen på at frisørfaget kunne bli så utslagsgivende for fremtidige lønnsforhandlinger.

3.1.1 Samarbeid med leverandørforeningen

I inngangen til 60- årene opphørte rasjoneringen av forbruksvarer og tv-mediet gjorde sitt inntog. Folk fikk mer penger mellom hendene å landet gikk inn i en stabil vekstperiode. I kjølevannet av økt tilgang til forbrukerprodukter oppstod det nye utfordringer for frisørbransjen. Gjør – det – selv bølgen oppstod og folk fikk tilgang til produkter til bruk hjemme. Salg av hjemmeprodukter økte kraftig utover 60-tallet. Bransjen var skeptisk til denne utviklingen og lette etter nye måter å profilere og synliggjøre bransjen på en positiv måte. På landsmøtet i Stavanger i 1963 kom ideen om å etablere et samarbeid med leverandørforeninga

om praktisk gjennomføring og finansiering presentert. I 1966 ble det en realitet at en kraftig synliggjøring av bransjen skulle skje gjennom reklame i et bredt utvalg av media (Gaarder 2007). Denne avtalen ga god økonomisk avkastning og bransjereklamen ble sett på som viktig og bestod i mange år. En annen viktig milepæl var etablering av Norges mesterskapet (NM) i frisering, som startet opp i 1963 og ble en stor suksess i NDHF sitt regi. Dette ble et årlig arrangement der overskuddet av honorarene gikk til å finansiere internasjonal konkurransedeltakelse. Interessen for å delta var stor også fra leverandørsiden der de hadde til rådighet utstillingsplasser for å vise frem hva de kunne tilby av inventar, rekvisita og behandlingsvarer. Dette er en ordning som foregår ennå til dags dato.

I følge statistisk sentralbyrå var omsetningen innenfor frisering og skjønnhetspleie på 1,4 milliarder kroner i 2. termin 2013, en økning på 3,6 prosent fra samme periode i fjor. Dette er den største næringsgruppen innenfor annen personlig tjenesteyting. Med andre ord dette er en stor og mektig bransje. (www.ssb.no).

3.1.2 Fagopplæring

Som Gaarder (2007) peker på var en annen person som har hatt stor betydning for utviklingen av frisørfaget og organisasjonen er Fredrik G. Schøne. I 1912 var han formann i Kristiania barber -og frisør -og parykkmaker forening. En annen viktig milepæl historisk er når han i 1931 ble førstelærer ved damefrisørskolen. Han innførte forskole for dame -og herrefrisørelever og en stor pioner innenfor arbeidet med fagskoleområdet noe som gjorde at han var en foregangsmann innen utdanning, blant annet som leder av den private fagskolen i Oslo. I tiden før 1967 fantes det ikke noe organisert opplæring og heller ingen opplæringsplan. Utdanning ble høyt prioritert i denne tidsperioden fra generalsekretær Midtun og han tok initiativet til å etablere frisørlærenes forbund. Fra 1967 sørget han for å innføre Pivot Point sitt opplæringssystem på frisørskolene. Pivot Point sin grunnlegger Leo Passages fra Chicago ble invitert til Norge for å introdusere opplæringssystemet rundt omkring i de ulike laugene. I dag er opplærings systemet til Pivot Point verdensomspennende og benyttet på samtlige yrkesskoler i Norge.

80-tallet bød på en ny tidsepoke der bransjen var i ferd til å bli mer profesjonalisert og kjededannelser og vektlegging på den forretningsmessige delen av frisørfaget kom mer i fokus.

Forbundet ble nå tilknyttet Norsk arbeidsgiver forening (NAF). På utdanningsiden ble det nå innført en 4-årig opplæringstid som inkluderte fellesfag med en felles avsluttende svenneprøve for å møte de faglige utfordringene. Denne ordningen gjelder ennå i dag.

Mot slutten av 80-tallet opplevde forbundet (NDHF) en synkende interesse fra laugene for å delta på de kurs som ble arrangert av foreningen. Dette resulterte i at leverandørene økte sine kurstilbud. Leverandørene satset hardt på å etablere relasjoner til frisørene gjennom kurs og opplæring. I tillegg ble det nå etablert flere private frisørskoletilbud som Adam og Eva sin oppstart av Oslo frisørskole i 1986 og Pivot Point skolen i 1988.

Men utover 90-tallet endret dette seg og NDHF var igjen en betydelig kursleverandør, men nå med mer bedriftsøkonomiske kurs. På denne tiden gikk man fra salong begrepet over til mer bedriftsbegrep. Gjennomsnitt bedriftene ble større og kjededannelsen tiltok. Dette resulterte i et skifte i medlemskapet fra personlig medlemskap i NDHF til mer bedriftsmedlemskap. Denne bransjestrukturen har ført til fra mer enkeltmannssalonger til salonger med flere ansatte. I dag har en gjennomsnittlig salong 5-7 ansatte. Dette resulterte i at det organiserte samarbeidet med (næringslivets hovedorganisasjon) NHO ble en realitet. Nå måtte de bedrifter som hadde flere ansatte pliktig til også å være organisert i NHO.

Tilknyttingen til NHO ga medlemmene økte fordeler i mange av de tjenester denne sentrale organisasjonen ga som råd og veiledning i forhold til tariff og arbeidsforhold spørsmål. Størrelsen på salongene og kjededannelsene gjorde det slik at flere fikk arbeidsgiveransvar. Salongene var nå ikke bare en faglig arena men også en bedrift slik at tilknyttingen til NHO ble en naturlig del.

3.2 Frisørenes arbeidsmiljø

90 tallet bød også på en ny epoke da arbeidsmiljøet ble satt i fokus og datateknologien fikk for alvor sitt inntog i frisørbransjen. Det ble laget en interkontroll håndbok og arbeidsgiver fikk i pålegg å tegne yrkesskadeforsikring. Det ble spesielt arbeidet med Forebyggelse av allergi og belastnings skader. De første løsningene for punktavsug ble utarbeidet på denne tiden for å bedre inn klima (Gaarder 2007).

I følge et intervju (utført den 23.10.2012), med direktør Olav Eikemo i forbundet (NFVB) peker han på at i 1992 startet det en felles landsdekkende kampanje med varighet over 3 år.

Kampanjen arbeidet mot et felles regelverk for bransjen i forhold til blant annet ventilasjon, punktavsug og hanskebruk. Dette var som Eikemo peker på et stort løft for bransjen både i forhold til arbeidet med å bedre arbeidsmiljøet, lønnsomheten, lønn, lokaler og i arbeide med å få slutt på svart arbeid i bransjen.

Mange bedrifter fulgte det nye regelverket, men det viste seg også at en god del av bedriftene gjorde det ikke. Her påpeker Eikemo at i kjølevannet av denne kampanjen kjørte arbeidstilsynet i 2002/2003 en ny stor kampanje der rundt 800 bedrifter ble kontrollert. Det ble gjennom denne kontrollen avdekket at mange av bedriftene ikke hadde godt nok ventilasjonsanlegg eller punktavsug. I etterkant av denne kampanjen inngikk frisørforeningen og arbeidstilsynet et samarbeid om en felles bransjestandard for ventilasjon som stod ferdig i 2005. I 2010 ble dette revidert for 3 gang i samarbeid med SINTEF med hensyn til ennå strengere krav til ventilasjon standarden. Det foreligger nå en siste oppgradert versjon av brosjyren utarbeidet i 2011 (NFVB 2011).

Når det gjelder hanskebruk kom foreningen (NFVB) i 1992 med en anbefaling om bruk av hansker ved kjemiarbeid og vått arbeid. Som Eikemo videre påpeker er de fleste frisørene blitt veldig flinke til å bruke hansker ved kjemisk arbeid, men ikke i forhold til vått arbeid som for eksempel sjamponering.

Det er arbeidsgiver som har ansvaret for at arbeidsmiljøet er i henhold til lover og forskrifter. Arbeidsgiver skal medvirke ved utforming, gjennomføring, opplæring og oppfølging av helse, miljø og sikkerhetsarbeid. Dette betyr blant annet at arbeidstaker skal bruke påbudt utstyr som hansker, punktavsug og blandeskap (NFVB 2011: 6).

I følge arbeidsmiljøloven kapitel 3, under lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern er det krav til systematisk helse, miljø og sikkerhetsarbeid (www.lovdatab.no). I § 3-1 sier Loven følgende:

” For å sikre at hensynet til arbeidstakers helse-, miljø og sikkerhet blir ivaretatt, skal arbeidsgiver sørge for at det utføres systematisk helse-, miljø og sikkerhetsarbeid på alle plan i virksomheten. Dette skal gjøres i samarbeid med arbeidstakerne og deres tillitsvalgt”. (www.lovdatab.no).

Videre kan vi lese under punkt 2 C at systematisk helse-, miljø og sikkerhet innebær at arbeidsgiver skal: ” Kartlegge farer og problemer og på denne bakgrunn vurdere risikoforholdene i virksomheten, utarbeide planer og iverksette tiltak for å redusere risikoen”. (www.regelhjelp.no). Risikovurdering på arbeidsplassen innebær å kartlegge arbeidsmiljøet og ta en grundig gjennomgang av hva som kan være skadelig eller føre til sykdom på arbeidsplassen. Ut fra den vurderingen må det vurderes om det er tatt tilstrekkelige forholdsregler eller om det må iverksettes nye forebyggende tiltak.

Som vi leser ut fra § 3-2, under lov om særskilte forholdsregler for å ivareta sikkerheten under punkt 1a, står det at arbeidsgiver skal for å ivareta sikkerheten på arbeidsplassen sørge for: [...] at arbeidstaker gjøres kjent med ulykkes –og helsefarer som kan være forbundet med arbeidet, og at arbeidstaker får den opplæringen, øvelse og instruksjon som er nødvendig” (www.lovdata.no). Loven er klar på at arbeidsgiver skal gjennomgå opplæring i helse, miljø og sikkerhet (se § 3-5). I følge § 3-5 informasjon om risiko i tilknytting til farlige kjemikalier under punkt a står det følgende:

”Arbeidsgiver skal sørge for at arbeidstaker og verneombud får løpende informasjon om de farlige kjemikalene som forekommer eller kan forekomme på arbeidsplassen, kjemikaliens navn, den risiko de medfører for arbeidstakernes helse og sikkerhet, og hvilke grenseverdier som gjelder for kjemikalene”. (www.Lovdata.no).

Et paradoks her er at kosmetiske produkter er fritatt for kravet til datablad. Dette gjør at frisørene møter på problemer som industriarbeidere slipper. Ut fra loven skal bedriftene ha verneombud. Når leverandørene er fritatt for datablad er konsekvensen at verneombudet og arbeidsgiver ikke har et stoffkartotek å hente ut informasjon av for å utforme et informasjonsblad om innholdet i enkeltproduktene. Arbeidsgiver er pålagt å gjøre gjennom databladforskriften til arbeidstilsynet.

Det er videre lovpålagt at arbeidsgiver skal knytte virksomheten til bedriftshelsetjeneste. Bedriftshelsetjenesten sin rolle er å bistå arbeidsgiver, arbeidstakerne, arbeidsmiljøutvalg og verneombud med å skape sunne og trygge arbeidsforhold (§3-3). Bedriftshelsetjenesten skal blant annet bistå med informasjon og opplæring av helse, miljø og sikkerhet. Her under også bistå med utarbeidelse og endringer av retningslinjer for arbeidsprosesser som for eksempel

bruk av produkter, kjemikalier og ventilasjonsutstyr. I kapittel 4.1 blir lovgivning om kjemiske stoffer nærmere utdypet.

3.3 Prinsipper for opplæringen

Prinsipper for opplæringen tydeliggjør kommuners og fylkeskommuners ansvar for en helhetlig opplæring. I både opplæringsloven og prinsipper for opplæring står det at eleven har rett til tilpasset opplæring. Som vi kan lese ut fra opplæringsloven § 3-3, skal den videregående opplæringen føre frem til studiekompetanse, yrkeskompetanse eller kompetanse på et lavere nivå. Det skal være helhet og sammenheng i opplæringen. I fag -og yrkesopplæring kan helhet og sammenheng bety at opplæringen skal henge sammen med innhold og metode. Dette kan bety at opplæringen skal passe til og være forankret i det yrket eleven/ studenten utdanner seg til. Kunnskapsløftet vektlegger sammenheng mellom ulike nivåer og fag i opplæringen som igjen skal føre til livslang læring og videre læring i arbeidslivet (Sylte 2013).

En viktig målsetting for regjeringen er å opprettholde en høy arbeidsdeltakelse, som gjennom utdanning og kompetanseheving kan bidra til å få folk i arbeid. Videre fremheves det her at om mange voksne mennesker står utenfor arbeidslivet har dette en stor påvirkning på velferdsordningene og på forsørgelsesbyrden til de som er i arbeid. St.meld. 44 peker på: ”Tilgang til kompetent arbeidskraft er avgjørende for å opprettholde offentlige velferdstjenester av god kvalitet og for næringslivets evne til å utvikle konkurransedyktige og miljøvennlige produkter og tjenester”. (2008-2009: 85).

Skolen er med på å påvirke og blir påvirket av samfunnsutviklingen, og de endringer som skjer. For at vi i skolen skal kunne være i stand til å legge til rette for en opplæring som er i tråd med samfunnets behov, er det nødvendig at vi innehar den nødvendige kompetansen. Dette er gjenkjennbart hos Sylte når hun skriver ”Samfunnets stadige utvikling krever også at profesjon-/yrkesutøverne tilegner seg ny kunnskap og har god lærings-,endrings- og utviklingskompetanse”. (2013: 34). St.melding 30 (2003-2004) sier at skolen må utvikle en kultur for kontinuerlig læring og utvikling. Slik jeg tolker det bør opplæringen være forankret i det yrket, eller behov for kompetanse som eleven/studenten trenger til det arbeidslivet de skal bli en del av. Når jeg gjennom dette arbeidet med å legge til rette for en modulbasert opplæring i bærekraftig utvikling i frisørfaget er det viktig å arbeide i tråd med de føringer våre

styringsdokumenter gir. Dette er føringer jeg mener blir ivare tatt gjennom den modulbaserte etter -og videreutdanningen.

I Norge i dag er den vanligste utdannelsen til frisøryrket innen utdanningsprogrammet Design og Håndverk, og består av to år på skole og deretter to år lære i bedrift. Første skoleåret er videregående trinn 1 i Design og Håndverk og andre skoleåret er videregående trinn 2 Frisørfag. Siste del på videregående trinn 3 gjennomføres som lærling over 2 år i bedrift. Modellen ble innført i Reform 94 og videreført i K06. Med innføringen av K06 ble det laget et felles læreplanverk for grunnskolen og den videregående opplæringa i Norge. Læreplanen for programområde for frisørfag vg2 består av to programfag som heter produksjon og frisyredesign (<http://www.udir.no/grep/Lareplan>). Videre ble faget prosjekt til fordypning, heretter forkortet til PTF innført som eget fag gjennom K06. Fagene utfyller hverandre og må ses i en sammenheng. Faget PTF skal gi elevene mulighet til å prøve ut enkelte eller flere sider ved et aktuelt lærefag og få erfaring med innhold og arbeidsmåter i det aktuelle yrket. Elevene skal få fordype seg i kompetansemål fra læreplanen på Vg3 nivå, eller kunne ta relevante fellesfag. Sylte (2013) peker på at faget PTF skal ivareta arbeidslivets behov for faglig spesialisering. På den måten kunne bidra til å utvikle en kompetanse som er etterspurt i arbeidslivet. Jeg tolker dette dit hen at eleven kan velge å fordype seg i miljø -og helsevennlig hårpleie gjennom faget PTF. I følge Riksrevisjonens rapport om fagopplæring i bedrift kommer det her frem at det er forbedringspotensial i norsk fag -og yrkesopplæring. Undersøkelsen viser at det er svakheter i den statelige oppfølgingen av fagopplæringen når det gjelder å føre tilsyn, sikre styringsinformasjon og forvalte læreplanene. Læreplanen oppleves for omfattende med for uklare mål. Undersøkelsen peker videre på at bedriftene er opptatt av gode resultat fra skoleopplæringen (www.lo.no ,gjengitt hos Fraas 2013).

3.3.1 Læreplanens generelle del

Læreplanens generelle del utdyper formålsparagrafen i Opplæringsloven og omhandler verdigrunnlag og menneskesyn som skal ligge til grunn for opplæringen. Læreplanens generelle del er forankret i formålsparagrafen i opplæringslovens §1-2 og er et felles nasjonalt styringsdokument som inneholder den verdimeslige, kulturelle og kunnskapsmessige prinsipper for grunnopplæringen (NOU 2008: 18). Som vi kan lese ut fra den generelle del av

læreplanen: ”Målet med opplæringen er å få barn, unge og voksne til å møte oppgavene i livet og mestre seg selv og eget liv, og samtidig ha overskudd til å bistå andre”. (1997: 5).

Videre er formålet å utvikle innlevelse og følsomhet (empati), personlig utvikling og intrigering, evne til samarbeid, sosiale ferdigheter, utvise toleranse, likeverd og solidaritet (Bruvik 2009). Den generelle del av læreplanen peker på at opplæringen skal kvalifiseres for en produktiv innsats og gi grunnlag for senere i livet å kunne gå inn i yrker som ennå ikke er skapt. Derfor er det viktig slik jeg tolker det at opplæringen gir holdninger og kunnskaper som kan mestre nye krav og utfordringer i tråd med de endringer som skjer i samfunnet. I den generelle del av læreplanen (1997) i henhold til det miljøbevisste menneske skal opplæringen bidra til bred kunnskap om sammenhengene i naturen og om samspillet mellom menneske og naturen.

Som opplæringsinstitusjon mener jeg det er det vårt ansvar å ivareta opplæringen i tråd med samfunnsutviklingen og være en aktiv og bevisst deltaker i fagutvikling og utvikle fagrelevant kunnskap. Dette er gjenkjennbart ut fra St.melding 30 (2003-2004) der det pekes på at skolene skal få større frihet til å utvikle spesialiseringer tilpasset lokalt behov, og gjerne i samarbeid med det lokale næringslivet. Videregående opplæring må utformes for å møte framtidens behov – ikke fortidens (St.melding 32 1998-99: kap 3). Noe også St.melding.nr 44 peker på når de uttaler: [...] for at norske bedrifter skal kunne hevde seg, må utdanningssystemet ha evne til å svare på arbeidslivets behov”. (2008-2009: 6).

3.3.2 Læreplaner for fag

Læreplanene fastsetter målet med opplæringen for det enkelte faget og angir formål, hovedområder, beskrivelse av grunnleggende ferdigheter, kompetansemål og sluttvurdering i faget. Fag -og timefordelingen for hvert års trinn er angitt i årstimer (60 minutters enheter) i læreplanene. Læreplanene er uttrykt gjennom kompetansemål. Kompetansemålene angir hva elevene skal kunne etter endt opplæring på ulike trinn, og henger derfor tett sammen med vurdering for læring og vurdering av læringsutbytte. For å oppnå god relevans mellom utdanning og yrket, bør som Hiim (2009) peker på utdanningsprogrammer og læreplaner ta utgangspunkt i yrkeskunnskapen og kompetansekravet yrket eller profesjonene kvalifiseres for. Videre kan vi lese ut fra Hiim og Hippe (2006) at funksjonsbaserte læreplaner legger vekt på at

praksis og teori skal danne helhetlig yrkeskunnskap. Ut fra et profesjonsrettet pedagogisk tenkning er opplæringen opptatt av helhet og sammenheng (Sylte 2013). Opplæringen på de ulike nivåene skal tilpasse både innhold og metode og være forankret i hvilken yrkeskompetanse eleven/studenten skal utvikle, der helhet og sammenheng mellom teori og praksis gjenspeiler seg i en helhetlig arbeidsprosess. Dette innebærer blant annet at elevene/studenten får arbeide med konkrete og helhetlige arbeidsprosesser som eleven/studenten utdanner seg til (op.cit).

Læreplanen bør slik jeg tolker det ikke være for detaljert og fastlåst, men heller fokusere på sentrale yrkesoppgaver. Som Hjerpaasen (2010) peker på kan en læreplan som blir for konkret og detaljert være til hinder for nytenkning og utvikling av ny kunnskap. En funksjonsbasert læreplan har som mål å utvikle lærings -og endringskompetanse. Tanken er at disse læreplanene skal bidra til å legge til rette for en opplæring som ivaretar den helhetlige yrkeskunnskapen. Slik jeg tolker kompetansemålene i læreplanen er de lite konkrete og gir stort rom for tolkning. Hvordan opplæringen av faget organiseres og det faglig innhold blir derfor opp til hver enkel lærer eller skole å avgjøre. Dette gjør at opplæringen i faget kan ha store variasjoner ut fra hva som blir vektlagt ved den enkelte skole. Slik målene er presisert i læreplanen står det ingen plass at eleven skal lære om miljøvennlig hårpleie og forebyggende tiltak innenfor fagområdet helse, miljø og sikkerhet.

3.4 Oppsummering

I første del av dette kapitlet har jeg beskrevet noen viktige utviklingstrekk i frisørfaget som har påvirket hvordan frisørfaget er organisert i dag. Jeg har forsøkt å synliggjøre frisørfagets utvikling over de siste 100 år og hvordan det henger sammen med samfunnsutviklingen for øvrig. Videre beskriver jeg hvordan arbeidet for å forbedre frisørenes arbeidsmiljø har utviklet seg. Som vi kan lese har mange tiltak som eksempel hanskebruk og ventilasjon vært iverksatt for å bedre både de fysiske og psykiske arbeidsforholdene til frisøren. Det har her vært gjennomført flere store kampanjer for felles bransjestandard for ventilasjons og anbefalinger om bruk av hansker. Vi er kommet et godt stykke på vei, men fortsatt gjenstår det mye som kan gjøres for å forbedre frisørenes arbeidsmiljø.

Jeg har videre beskrevet hvilke forskrifter og lovpålagte krav arbeidsmiljøloven stiller til systematisk helse-, miljø og sikkerhetsarbeid. Det er arbeidsgiver som skal ivareta sikkerheten på arbeidsplassen og sørge for at arbeidstaker får opplæring og løpende informasjon som er nødvendig. Dette gjelder også kontinuerlig informasjon om de farlige kjemikalene og den risiko de medfører, samt grenseverdiene og kjemikaliens navn. Som det kommer frem her er kosmetiske produkter fritatt kravet om datablad noe som vanskeliggjør informasjonsarbeidet rundt de kjemiske stoffene og grenseverdiene til de enkelte stoffene. Arbeidsgiver og bedriftens verneombud har derfor ikke et stoffkartotek å hente informasjon fra om innholdet i enkeltprodukter.

Avslutningsvis har jeg gjort rede for hvilke føringer i planverket man må forholde seg til når man legger til rette for opplæring. Her har jeg valgt å beskrive noen av de føringer som er gitt i prinsipper for opplæringen, den generelle læreplanen og i den fagspesifikke læreplanen.

Som tidligere nevnt inneholder ikke læreplanen for frisørfag noen kompetansemål som omhandler miljøvennlig opplæring. Konsekvensen blir da at det blir opp til hver skole, lærer eller opplæringsansvarlig i bedrift å legge til rette for at elevene, læringene eller frisører skal lære om innhold og virkestoffer i de kjemiske produktene, og hvilke alternativer som finnes for å være i stand til å jobbe mer miljøvennlige. For å kunne ivareta en viktig målsetting for regjeringen om høy arbeidsdeltakelse gjennom utdanning og kompetanseheving. Mener jeg det er vårt ansvar som opplæringsinstitusjon å ivareta opplæringen i tråd med samfunnsutviklingen å være en aktiv og bevisst deltaker i fagutvikling og utvikling av fagrelevant kunnskap. For at vi i skolen skal være i stand til å legge til rette for opplæring som er i tråd med samfunnsutviklingen er det nødvendig med relevant kompetanse og oppdatert kunnskap.

Som Hiim (2009) peker på bør utdanningsprogrammer og læreplaner ta utgangspunkt i yrkeskunnskapen og kompetansekravet yrket eller profesjonen kvalifiserer for, skal man oppnå god relevans mellom utdanning og yrke. Opplæringsloven er klar på at den videregående opplæringen skal føre frem til enten studiekompetanse, yrkeskompetanse eller kompetanse på et lavere nivå. Det skal være helhet og sammenheng i opplæringen mellom ulike nivåer og fag som igjen skal føre til livslang læring og videre læring i arbeidslivet.

4 Kjemiske stoffer i frisørfaget og forskning på feltet

Innledningsvis i dette kapitlet vil jeg ta for meg hva som kjennetegner begrepet kjemiske stoffer, samt hvilken lovgivning en må forholde seg til i arbeide med kjemiske stoffer. Først forklarer jeg stoffenes eller kjemikaliens egenskaper, sammensetting og reaksjoner. Deretter beskrives de retningslinjer lovverket og regelverket som omfatter kjemikalier som brukes eller frigjøres for frisør, produsent, innfører, omsetter eller bruker av produktet må forholde seg til.

Videre i kapitlet beskrives hvordan de ulike stoffene blir vurdert av EUs vitenskapelige komite (SCCS) med hensyn til giftighet ved eksponering, kreftfremkallende egenskaper og allergi.

Jeg har i dette arbeidet gjennomført et omfattende litteratur søk etter relevant forskning på feltet. Forskningen som er gjort gir oss noen pekepinner på hvilke utfordringer vi står ovenfor for å bedre frisørenes arbeidsmiljø og arbeidsevne. Først forsøker jeg å gi et generelt bilde om de ulike kosmetiske ingrediensene i produktene som brukes i de mest vanlige arbeidsprosessene. Deretter beskrives arbeidsprosessene hver for seg. Her beskrives de kjemiske stoffene i produktene, deres egenskaper og innvirkning på vår helse som er mest vanlig å bruke innenfor de enkelte arbeidsprosessene. Videre har jeg valgt å utdype fem forskningsrapporter som jeg finner mest relevant og viktig for å belyse dette arbeidet.

Avslutningsvis beskrives konseptet Grønn salong og Kvalitetssalong. Dette konseptet har som målsetning å utvikle en mer helhetlig ultimate frisørsalong som tilbyr behandlinger med mer miljøvennlige og allergifrie produkter. Jeg beskriver her hvordan dette arbeidet startet, hvem som er samarbeidspartnere, hvilke krav og kriterier en må forholde seg til og målsetningen med konseptet.

4.1 Lovgivning om kjemiske stoffer

Man kan som tidligere nevnt bli eksponert for kjemikalier ved innånding, gjennom huden, eller ved svelging. Kjemikalier kan utgjøre en fare for arbeidstakers sikkerhet og helse. Hva som er faren beror på kjemikaliens egenskap, hvordan og hvor lenge man har blitt eksponert.

Kjemikalier kan være etsende, giftige, arvestoffskadelige, reproduksjonsskadelige, allergifremkallende og irriterende, og noen kjemikalier kan fremkalle eller øke hyppigheten av

kreft (www.lovdata.no). Kjemi er vitenskapen om stoffenes eller kjemikalienes egenskaper, sammensetting og reaksjoner. Kjemikalier er:

- Kjemiske forbindelser - et stoff med en bestemt form av to eller flere grunnstoffer.
- Blandinger av grunnstoffer eller kjemiske forbindelser.
- Kjemikalier forekommer i naturlig tilstand eller de kan være industrielt fremstilt.

Når det gjelder kjemiske stoffer skal i følge lovverket stoffer som kan føre til ulempe eller helsefare for arbeidstakeren, ikke benyttes dersom de kan erstattes med stoffer som er mindre helsefarlige (www.lovdata.no). Regelverket omfatter kjemikalier som brukes eller frigjøres, ved enhver arbeidsoperasjon, uavhengig av om fremstillingen er tilsiktet eller ikke, og uavhengig av om kjemikalierne er tilgjengelige på markedet eller ikke. Loven sier her følgende om kjemisk og biologisk helsefare: LOV 2005-06-17 nr 62: Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern.

§ 4-5. Særlig om kjemisk og biologisk helsefare

(1) Ved håndtering av kjemikalier eller biologisk materiale skal arbeidsmiljøet være tilrettelagt slik at arbeidstaker er sikret mot ulykker, *helseskader og særlig ubehag*. Kjemikalier og biologisk materiale skal fremstilles, pakkes, brukes og oppbevares slik at arbeidstaker ikke utsettes for helsefare.

(2) Kjemikalier og biologisk materiale som kan innebære helsefare, skal ikke brukes dersom de kan *erstattes med andre eller med en annen prosess som er mindre farlig* for arbeidstakerne.

(3) Virksomheten skal ha *nødvendige rutiner og utstyr* for å hindre eller motvirke helseskader på grunn av kjemikalier eller biologisk materiale.

Som frisør, produsent, innfører, omsetter eller bruker av produkter må forholde seg til norsk lovgivning for kjemi og kjemiske produkter som igjen er synkronisert opp mot EU's kosmetikkdirektiv. Kosmetikkdirektivet gjelder i hele EU, samt EØS-landene. Direktivet omskrives deretter til lov og forskrifter i hvert enkelt land. Kosmetikkloven i Norge blir forvalta av mattilsynet.

Om vi ser nærmere på produktkontroll loven under §1 har denne lov til formål å forebygge at produkter og forbrukertjenester medfører helseskade, herunder sørge for at forbrukerprodukter

og forbrukertjenester er sikre. Importører og forhandlere må etter loven ha tiltak for å unngå helse -og miljøskader. De skal videre forebygge at produkter medfører helseskade eller miljøforstyrrelse gjennom andres bruk av produktet. I følge paragraf §3. Aktsomhetsplikt mv. står det følgende: ”Den som produserer, innfører, omsetter, bruker eller på annen måte behandler produkt som kan medføre virkning som nevnt i §1, skal vise aktsomhet og treffe rimelige tiltak for å forebygge og begrense slik virkning”. (<http://www.lovdata.no/all/hl-19760611-079.html#3>).

Videre står det at den som eier eller leder virksomhet som tilbyr forbrukertjenester, eller utfører arbeid i slik virksomhet, skal vise aktsomhet og treffe rimelige tiltak for å forebygge at forbrukertjenesten medfører helseskade. Her står det også at mottaker av forbrukertjeneste skal vise aktsomhet ved benyttelse av tjenesten. Som produsent eller innfører av produkter plikter de seg å skaffe seg relevant kunnskap som er nødvendig for å vurdere om det kan medføre virkning som nevnt i §1. Dette medfører at som eier eller leder av virksomhet som tilbyr forbrukertjenester plikter å skaffe seg slik kunnskap som er nødvendig for å kunne vurdere faren for helseskade. Ut fra loven plikter herved eier eller leder av virksomheten å gi bruker eller mottaker av forbrukerproduktet eller forbrukertjeneste tilstrekkelig og relevant informasjon slik at disse settes i stand til å vurdere sikkerheten ved disse og eventuelt sikre seg mot fare.

Lovverket peker videre på at informasjonen skal være tydelig, lett tilgjengelig og tilpasset brukernes behov. Dette kan for eksempel være brukerveiledninger, bruksanvisninger, advarselsmerking, informasjon om helse -og miljøfarlige egenskaper og virkning, monteringsanvisninger og råd om bruk og vedlikehold av produktet. Produsentene eller dets norske representant er ansvarlig for at loven følges. De som er ansvarlig for å se at loven følges for frisøren er arbeidstilsynet. Arbeidsmiljøloven og eventuelle retningslinjer for bransjen er her styrende (www.lovdata.no).

The scientific committee on consumer safety (SCCS) er EUs vitenskapelige komite for forbrukerprodukter. De vurderer de ulike stoffene med hensyn til giftighet ved eksponering, kreftfremkallende egenskaper og allergi. Ut fra de vurderingene anbefaler komiteen noen bruksbegrensninger. utfordringen her er at det blir sett på hvert enkelt stoff og ikke i tilstrekkelig grad om virkningen av stoffet når det blandes med andre stoffer, den såkalte cocktail effekten (Søsted og Galster 2010). Slik jeg forstår oppbyggingen av regelverket for

kjemi og kjemiske produkter er loven mer rettet mot forbruker enn mot arbeidstaker. Det betyr at grenseverdiene for de kjemiske stoffene har tatt hensyn til forbruker som ikke er i like stor grad i kontakt med produktet som de profesjonelle. I dette tilfellet frisøren som utsettes for en større mengde av stoffene daglig i sitt arbeid.

4.2 Presentasjon av aktuell forskning på feltet

Slik situasjonen av dagens frisør blir omtalt ved Johan Galster pekes det her på at en frisør er i gjennomsnittet 8-9 år i faget og en tredjedel utvikler astma. Som vi kan lese i tidsskrift Frisør (Fraas 2010) viser studier at halvparten av alle frisørelever får håndeksem. Videre påpeker Galster at det er ingen annen bransje enn frisør og kosmetikkbransjen som man tillater så direkte kontakt med så skadelige stoffer (Fraas 2010).

Det finnes over 25000 ulike kosmetiske ingredienser. En gjennomsnittkvinne bruker over 250 kjemiske stoffer hver morgen. De mest vanlige arbeidsprosessene i frisørfaget er klipp, farge, strukturomforming, hårvask, styling av hår og bleiking. I de produktene som vi bruker i det daglige arbeidet som frisør finner vi stoffer som er giftige, hormonforstyrrende og kreftfremkallende (Norheim 2011). Her i Norge er Forbrukerrådet svært bekymret over at de har gjennom en undersøkelse funnet i over 1200 av 3000 undersøkte kroppspole- og kosmetikkprodukter hormonforstyrrende stoffer. Kosmetiske produkter omfattes alle de produkter som påføres de ytre delene av kroppen, tennene og munnslimhinnene og har som hensikt å påvirke kroppslukt, rengjøre, parfymere, beskytte, bevare eller påvirke utseende (Granum og Løvik 2011). Det viser seg at mange av apotekernes kosmetikkprodukter inneholder hormonforstyrrende stoffer (parabener) som forbrukerrådet mener må forbys.

Parabener er et fellesnavn på en gruppe kjemiske stoffer som brukes som konserveringsmiddel i kosmetikk. Det er pr. i dag tillat å bruke parabener til konservering av kosmetikk i en konsentrat på høyst 0,4% for hver paraben, og i en samlet konsentrasjon av parabener på høyst 0,8%. Som Audun Skeidsvoll direktør for forbrukerpolitikk i forbrukerrådet peker på er det dessverre ikke slik. Videre utaler han i artikkelen at fagmiljøer både i Norge og internasjonalt er bekymret for mengden hormonforstyrrende stoffer i produkter, og spesielt hvilke effekter og konsekvenser dette kan ha for barn. (

http://forbrukerportalen.no/Artikler/2011/Hormonsjokk_pa_apoteket).

Selv om et produkt inneholder forholdsvis små mengder av et hormonforstyrrende stoff er bekymringen stor for hvordan <coctailleffekten> vil virke, det vil si hvordan stoffene virker i kombinasjon av andre stoffer i kroppen å den skadelige effekten dette kan gi. Som jeg vet har Danmark til nå forbudt to av de hormonelle stoffer (parabener) i produkter som er beregnet til barn under tre år. Forskning som er gjort på dyr viser at stoffene har forstyrrende hormonelle effekter og kan gi økt forekomst av brystkreft, testikkelkreft, dårlig sædkvalitet og deformerte kjønnsorgan (op.cit). Flere steder i Europa ønsker man nå forbud mot hormonforstyrrende stoffer i forbrukerprodukter. Forbrukerrådet oppfordrer forbrukeren til å unngå produkter som inneholder de skadelige stoffene (op.cit).

En rapport publisert av nasjonalt folkehelseinstitutt har i sitt register for bivirkninger ved bruk av kosmetiske produkter pekt på at hårfarge er den produkttypen som har gitt flest alvorlige reaksjoner og de er ofte av allergisk natur. Dette er bivirkninger som kan være alt fra milde symptomer som forsvinner i løpet av noen timer eller dager til kraftige reaksjoner som kan vedvare i flere uker. Reaksjonen kan for eksempel være svie, rødhet, blemmedannelse, eksem, kløe i hårkanten, ansiktet og på halsen, samt kraftig hevelse oftest i pannen og rundt øynene (Fraas 2010). Her pekes det også på at personer som utvikler allergi mot hårfarge får som regel symptomer ett til to døgn etter en hårfargebehandling som kan vedvare alt fra en uke til flere måneder.

Hårfargeprodukter inkluderer mer enn 5000 forskjellige kjemikaler. Hårfarge klassifiseres som oxidative (permanente), semi-permanente eller midlertidige hårfarger (Søsted 2007). Oxidativ hårfarge utgjør størstedelen av produktene på markedet. En oxidativ farge er en permanent farge som reagerer i håret med en koblingssubstans (hydrogenperoxidoppløsning) som medfører at fargen utvikles (oxidere) inni selve hårskaftet (Søsted 2013; Søsted 2007).

Basisstoffet i hårfargen omfatter gjerne forskjellige benzendiaminer som eksempel *p-phenylendiamin (PPD)* og *p-toluendiamin*. Dette er stoffer som er klassifisert som ekstremt sensibiliserende, giftig og lokalirriterende. *P-aminophenol* og *p-aminodiphenylamin* er stoffer som er sterkt sensibiliserende. Gjennom kombinasjon av basisstoffer og koblere kan forskjellige fargenyanser oppnås (Søsted 2007). Til forskjell på en oxidativ hårfarge er en semipermanent hårfarge et produkt som ikke involverer bruk av oxidanter og ofte består primært av *nitro-substituerende aromatiske aminer*, *aminophenoler*, *aminoanthraquininer* og *azofarvestoffer*. Det er også stoffer som er klassifisert som sterkt sensibiliserende og

lokalirriterende. Denne typen hårfarge holder som regel mellom 6-12 hårvask (Søsted 2007). En semi-permanent hårfarge sitter som oftest noe kortere tid i håret en oxidativ farge.

Det anbefales at frisøren bør bruke hansker når hårfargen skal blandes, smøres i håret og det fargede håret skal klippes. Et studie utført av Lind et al (2005) av i alt 33 frisører i Stockholm (Sverige), viste at størstedelen av frisørene (29/33) ikke brukte hansker ved blanding av hårfarge. 16 av frisørene brukte hansker ved påsmøring og ingen brukte hansker mens de klipte det fargede håret. Noe jeg mener er gjenkjennbart for frisørene i Norge. Som Becker et al. (2007), gjengitt av Søsted (2013) viser at du har mest PPD på hender i klippe – styling fasen i et nyfarget hår som gjøres uten hansker. Gjennom dette studiet viste urinprøver etter 48 timer 18 mikrogram hårfarge i frisørens urinprøve. Dette betyr at det tar flere dager før stoffene er ute av kroppen etter at du har vært i kontakt med hårfarge.

En annen vanlig arbeidsprosess i frisørfaget er å bleike hår. Det vil si å lysne hårets fargepigmenter slik at man oppnår en lysere fargenyanse. Dette skjer gjennom en oksidativ prosess hvor ofte *ammoniumpersulfat* blandet sammen med *hydrogenperoxid* påføres i håret. Produktene finnes oftest i creme eller pulver form (Holm 1998). Ammoniumpersulfat tørker ut slimhinnene og er skadelig for øynene.

Strukturomforming er en arbeidsprosess der permanentveske brukes for å endre hårets struktur fra slett til krøllete eller krøllete til slett. Permanentvesken består gjerne av *ammoniumthioglycoat*, *ammoniumglycolat* og *glyserolmonothioglycolat*, samt overflateaktive stoffer som parfyme, konserveringsmidler og fargestoffer (Holm 1998). Dette er stoffer som er irriterende, sensibiliserende og giftig. Permanentvesken påføres håret og etter en virketid på ca. 10 minutter skylles vesken ut med vann å påføres neutraliseringveske (fiksering) som består av hydrogenperoksid (<http://www.bar-service.dk>).

Shampo er det produktet en frisør er i kontakt med gjentatte ganger i løpet av en dag og er nok en av de produktene som oftest påføres i håret. Et retrospektivt studie utført av Lind med 3665 svenske frisører i 2006 viser at 89% av frisørene ikke bruker hansker ved hårvask (Lind 2007). Sjampo sitt viktigste råmateriale er tensider (overflateaktive stoffer) som fungerer som vaskeaktive komponenter eller som antistatiske midler (Søsted 2006; Leino 2001). Sjampoen inneholder også konserveringsmiddel og ofte parfyme og fargestoffer. Parfyme er et naturlig eller et syntetisk framstilt stoff som tilføres i produktene for å gi produktene en mer behagelig duft. Parfyme kan gi allergiske reaksjoner og ha irriterende virkning på huden eller i luftveiene.

Det er spesielt 26 allergene parfymestoffer som kosmetikk direktivet har særlige regler for og er kjent for sine allergiene virkninger (<http://www.bar-service.dk>). Andre typer spesialsjampoer som ofte blir brukt mot ulike hodebunnsproblemer kan også inneholde zink, svovel, selen, salisylsyre eller tjæreforbindelser. Zinkpyrition som er et aktivt stoff i flassmidler er særdeles skadelig for vannmiljøet (op.cit).

I arbeide med frisyre forming brukes ofte stylingsprodukter som for eksempel hårspray, geleer, hårvoks og setting lotion. Hårspray inneholder oftest *resin* oppløst i alkohol, oppløsningsmidler som ofte er *ethanol* eller *isopropanol* og blir framstilt på aerosolflasker eller som manuelle pumpe spray flasker. Setting lotion inneholder mye av det samme som hårspray og kan dessuten også inneholde konserveringsmidler og parfyme (Leino 2001).

4.2.1 Nærmere utdypning av fem utvalgte rapporter

Seksjonsoverlege Jan-Øivind Holm (1998) skrev en doktorgrad i medisin med frisørekssem som fordypningsområde. Som Holm påpeker er det en kjent sak at frisører lettere en andre pådrar seg håndeksem. Grunnen for dette er at frisørene til stadighet omgås sterke vesker som kan irriterer huden og fremkalle eksem. Dette kan som tidligere skrevet være sterke vesker som permanentveske, blekestoffer, fargestoffer og ulike sjampoer. Siktemålet for undersøkelsen var å kartlegge omfanget av håndeksem i frisørfaget sammenlignet med andre tørrere yrker i Oslo. Kontrollgruppen var her lærere i Osloskolen. Et annet mål for undersøkelsen var å se om det var flere atopikere med håndeksem blant frisører enn for eksempel lærere. Resultatet av undersøkelsen viste at blant de intervjuede frisørene oppgav hele 42% at de hadde en eller annen gang hatt håndeksem. Blant lærene var det bare 23%. Dette viser at håndeksem blant frisører er dobbelt så høy en hos lærene eller andre lignende yrkesgrupper (Holm 1998). Håndeksem er et eksem som er mer utbredt blant atopikere. Dette er mennesker som er født med anlegg og disponert for allergisk astma, allergier og atopisk eksem. Undersøkelsen viste overraskende at andelen atopikere blant lærene var dobbel så høy som hos frisørene i de gruppene som hadde vært rammet av håndeksem. Som Holm peker på kan årsaken til dette være at mennesker med allergiske anlegg ofte ikke søker seg til belastende yrker som frisørfaget. Undersøkelsen viste videre at halvparten av de som ble rammet av håndeksem fikk plagene i løpet av første året i lærlingtiden. Resultatene av undersøkelsen viste videre at i løpet av en femårsperiode hadde 20% av frisørene sluttet i jobben på grunn av helseplager. Holm

påpeker videre i sin rapport at det man kan gjøre for å forebygge mot å få håndeksem er å innarbeide gode hygieniske arbeidsteknikker. Dette kan være for eksempel som å lære frisørene hvordan de kan unngå å søle kjemikalier på huden. Et annet alternativ er å bruke gode arbeidshansker og alternative produkter i jobben (Holm 1998).

Björg Eli Hollund (2001) utførte et oppfølgings studie blant 91 frisører i Bergen i 2001 der hensikten var å finne ut om frisørene erverver seg luftveisallergier eller andre former for overfølsomhetsreaksjoner etter noen år i faget. Undersøkelsen ble gjennomført i regi av seksjon for arbeidsmedisin ved universitetet i Bergen. Resultatene av denne undersøkelsen viser at siden den første undersøkelsen som ble utført i 1995 hadde det i 1999 hele førti prosent av frisørene forlatt yrket. I forhold til kontrollgruppen som her var kontoransatte var det 5,7 ganger høyere. Frisørene opplyste her at de forlot yrket på grunn av allergi, luftveisplager og alderspensjon (Hollund 2001). Konklusjonen i denne undersøkelsen peker på at de frisører som blir i faget er en svært frisk gruppe. De som atopi (en form for allergi tidligere i livet) slutter i faget. Undersøkelsen viser at det er ingenting som tyder på at frisørene med allergi blir bedre av å være ute av faget, men de med luftveisplager blir bedre etter at de har sluttet i faget. Dette kan tyde på at de som først har fått en allergi ikke blir kvitt den selv om de forlater frisørfaget. Videre viser undersøkelsen at forbedring i arbeidsmiljøet med blant annet ventilasjonen medfører bedre helse med færre symptomer på luftveisplager (Hollund 2001).

Heidi Søsted som er leder ved vidensentret, var den første til å skrive en vitenskapelig artikkel om allergiske reaksjoner mot hårfarge. I 2002 ble hun fast ansatt ved sentret for å skrive en ph.d- avhandling om samme emne (VOL 3 2009-2010). I 2008 ble det ansatt to andre ph.d-studerende. Et av ph.d prosjektene som ble påbegynt i 2008 handlet om forebyggelse av eksem blant frisørelever. Prosjektet ble ledet av lege Anne Bregnhøj (2011). Gjennom prosjektet ble frisørlærere undervist og det ble utarbeidet undervisningsmaterieell til bruk på skolene. Det andre prosjektet som ledes av ph.d studerende Susan Hovmand Lysdal (2011) handler om kartlegging om årsaker til frisørenes avgang fra faget og hvilke tiltak som bør iverksettes for å minske eller eliminere årsakene (VOL 3 2009-2010). Gjennom arbeidet her foretas det vitenskapelige studier av frisør og kosmetikkens arbeidsrutiner og helse. Vi skal her se nærmere på resultatene fra disse tre studiene.

Heidi Søsted (2006) sin doktoravhandling bygger på fire delstudier. Den første studien var landsomfattende og basert på forbrukernes ønsker som stammet fra annonsering for

privatpersoner som hadde opplevd negative reaksjoner på hårfarger. Studien viste at bivirkninger av hårfarger er ofte alvorlige og at folk sjelden kom i kontakt med helsevesenet. Videre ble viste undersøkelsen at om de var hos legen ble symptomene ofte ikke diagnostisert eller gitt hensiktsmessig behandling. Den andre studien var en epidemiologisk intervjuundersøkelse av et representativt tilfeldig utvalg på 4000 voksne dansker. Svarprosenten var 65,2 og 5,3 % av respondentene som hadde farget håret hadde hud symptomer forenlig med kontakteksem. 15,6 % av de med symptomer hadde vært i kontakt med helsevesenet på grunn av deres hårfarge reaksjon. Som det blir påpekt her har det siden slutten av 1900-tallet vært mulig å farge håret med såkalte permanente hårfarger basert på para-substituerte aromatiske aminer kombinert med koblinger og oksidasjonsmidler. Søsted skriver videre at p- phenylenediamine (PPD) har vært inkludert i standard patch test-serien i mange år som den viktigste indikator på kontaktallergi mot hårfarge ingredienser. Dette selv om det kan brukes mange forskjellige type fargestoffer i håret. Patch-test er en vanlig brukt metode til å kunne identifisere hvilken substans eller stoff som forårsaker en allergiske reaksjon.

På bakgrunn av dette ble en tredje studie igangsatt for å vurdere om noen av disse ingrediensene vil være hensiktsmessig å supplere med dagens diagnostiske tester. En annen hensikt var å undersøkt om mindre allergifremkallende fargestoffer kunne erstatte de aromatiske aminer (giftige stoffene). Målet var å rangere hårfarge ingredienser i henhold til deres eventuelle allergi potens og å foreslå en hårfarge patch-test serie. Gjennom studiet ble 229 stoffer identifisert av deres kjemiske struktur. De fleste av dem (75 %) viste å være sterk / moderat allergifremkallende. Resultatet viste at denne gruppen inneholdt de åtte mest brukte hårfarge ingredienser. En ny patch test serie ble foreslått bestående av 28 farger ingredienser. Ettersom studiet viste at de mest brukte hårfarger er allergifremkallende slår Søsted fast at erstatning av andre hårfarger neppe er mulig. Søsted peker videre på at det kan være nødvendig å redusere nivåene av farge allergener til et nivå hvor de kan tåles av mennesker med allergi.

Dette dannet bakgrunnen for det fjerde studie som var en *dose-respons* studie av p-phenylenediamine (PPD). 15 pasienter med tidligere påvist PPD kontaktallergi ble inkludert, og var gjenstand for en seriell fortytning av PPD i petrolatum på ryggen, bak ørene og på overarmen. Terskelen til baksiden av de 10 % mest sensitive personer (ED10) var 38 ppm p-phenylenediamine. 10 % av de PPD allergiske pasienter reagerte på fortytning av PPD på 38 ppm på patch testing. Studiet viste at hårfarger kan forårsake alvorlige allergiske reaksjoner

blant forbrukere som ofte ikke blir diagnostisert. 5,3% av den generelle befolkningen rapporterte bivirkninger av hårfarger som er gjenkjennbart med kontakteksem. Resultatet viste også at fargestoffer som brukes i håret var sterk til moderat allergifremkallende (Søsted 2006).

Anne Bregnhøj (2011) sin doktoravhandling handler som tidligere skrevet om forebygging av yrkesmessig håndeksem blant danske frisør studenter. Som Bregnhøj (2011) peker på synes frisør Studentene å ha spesielt høy risiko for håndeksem. Dette skyldes trolig fordi de ofte blir satt til sjamponering av kunder. Studiets overordnede formålet var å gi en karakterisering av frisør studenter. Videre ble det utviklet et pedagogisk opplæringsprogram med fokus på reduksjon av frekvensen håndeksem. Dette opplæringsprogrammet ble gjennomført på frisørstudenter fra 10 ulike Danske frisørskoler. Studiet varte fra August 2008 til Mars 2009. Totalt inngikk det 502 studenter i oppstarten på skolene. Alle elevene ble vurdert gjennom tre kliniske kontroller i løpet av de to første ukene, etter ca. 8 måneder og etter ca. 18 måneder. For hver kontroll ble de undersøkt for håndeksem med hjelp av HECSI score og et spørreskjema med spørsmål om tidligere hudsykdommer, personlige eksponeringer og hudreaksjoner, arbeidspraksis, bruk av hansker og utvikling av håndeksem under deres opplæring. Halvparten av skolene mottok et spesialdesignet treningsprogram og lærerne var spesialtrent i forebygging av håndeksem. Den andre halvparten fungerte som kontrollskoler.

Avhandlingen består av to delstudier. Det ene delstudiet er basert på undersøkelse av 502 nye frisør studenter. En spørreskjema ble sendt til en referansegruppe av 1870 unge mennesker som matchet frisør studentene etter kjønn, alder og geografisk fordeling i landet. I korte trekk handlet dette delstudiet om frisør studentenes tilstand på huden før starten på opplæringsprogrammet, med fokus på atopisk dermatitt og tidligere håndeksem. Det andre delstudiet omhandler resultatene fra etterundersøkelsen. I tillegg ble det her vurdert om det ble oppnådd noe effekt av opplærings programmet i form av en reduksjon av forekomsten av håndeksem i denne gruppen sammenlignet med kontrollgruppen.

Resultatene fra den andre studien viste at færre av frisør elevene hadde håndeksem sammenlignet med referansegruppen. Resultatene viste også at det var her færre av frisør studenter med atopisk eksem sammenlignet med referansegruppen. I tillegg viste delstudiet at frisørelevne som ble utsatt for fagrelevante allergener i produktene viste en høy forekomst av hudreaksjoner. Studiet viste også betydelig bedre bruk av hansker i testgruppen, spesielt for sjamponering og ved håndtering av blekemiddel. Studentene i testgruppen brukte hansker

lenger hver dag og færre hadde våte hender i 2 timer eller mer i løpet av arbeidsdagen. Omtrent 20 % av elevene i testgruppen hadde håndeksem mot ca. 30 % av elevene i kontrollgruppen. Studien har bidratt med et betydelig karakteristisk for frisør studentens personlige eksponeringer som arbeidspraksis og utvikling av håndeksem. Studiet viste at gjennom reell opplæring lyktes det å redusere forekomsten av håndeksem blant frisører elevene (Bregnhøj 2011).

Susan Hovmand Lysdal (2011) Har gjennom sin doktorgrad studie gjennomført en registerbasert spørreundersøkelse blant alle frisører som fikk læreplass fra frisør skoler i Danmark i perioden 1985-2007. Hensikten med denne studien var å estimere utbredelsen av håndeksem, arbeidsrelatert dermal eksponering for vått arbeid og kjemikalier i frisør produkter så vel som bruk av hansker blant frisører i Danmark. En annen hensikt var å anslå den gjennomsnittlige lengden på frisører knyttet til næringen, samt å se om helsemessige forhold var årsaken til karriere skift. I tillegg beskriver avhandlingen i hvilken grad frisører varslet sin håndeksem som en yrkessykdom for yrkesskader.

I mai 2009 ble spørreskjemaet sendt ut og etter to purringer endte svarprosent på 67,9 (5324 personer). Spørreskjemaet besto av 147 spørsmål om blant annet håndeksem, bruk av hansker, arbeidsvaner og karriere endringer. Resultatene viste at 42,3% av respondentene hadde hatt håndeksem. Det viste seg at 61,9 % av de som hadde hatt håndeksem hadde hatt det opptil flere ganger. 21,3% svarte at de hadde det nesten hele tiden. De fleste svarte at eksemen startet når de var frisør studenter. Kun 20,7 % av frisører hadde erklært sin håndeksem som en yrkessykdom til myndighetene. De viktigste årsakene som kom frem her om hvorfor de ikke meldte inn håndeksemen svarte 40,4 % ”Jeg trodde det ville gå over igjen” eller som 26,6 % svarte ” Legen min gjorde meg ikke oppmerksom på muligheten ”.

Denne undersøkelsen viste at totalt 44,3% av frisørene hadde forlatt yrket. Dette resultatet viste at inkludert læretiden som er på fire år var den gjennomsnittlige frisøren i 8,4 år før de forlot faget. Avhandlingen peker på at håndeksem er vesentlig hyppigere hos de frisørene som har forlatt yrket (48,4%) sammenlignet med gruppen av frisører som ennå arbeidet som frisør (37,6%). Alvorlighetsgraden av håndeksem var også signifikant høyere blant de frisørene som har forlatt yrket. Studiet viste videre at muskel-og leddsmerter (41,9%) og håndeksem (23,1%) var de mest vanlige helserelaterte grunner til å forlate frisørfaget. Andre grunner var allergi (18%), astma (6%) og andre helseskader (21%).

Lysdal peker videre på at mengden av vått arbeid var omfattende blant de nåværende frisører. I alt 86,6 % svarte at de daglige hadde våte hender i minst 2 timer eller mer. Flertallet av frisørene bruke hansker ved farging og bleking av håret. 10% svarte at hansker ble sjeldent brukt ved sjamponering. 8% av frisørene svarte at de resirkulert sine hansker gjennom å vrenge hanskene med innsiden ut for deretter å bruke dem om igjen. Som det her er blitt påpekt bidrar denne studien med kunnskap om yrkesmessig håndeksem og dets karriere konsekvenser blant frisører. Den beskriver en massiv underrapportering av håndeksem som en yrkessykdom, en uhensiktsmessig bruk av hansker, samt en omfattende yrkesmessig eksponering for vått arbeid og kjemikalier i frisør produkter (Lysdal 2011).

4.3 Grønn frisør konseptet

Grønn frisør er et konsept som fagforbundet og frisørenes fagforening har utviklet gjennom sine støttespillere fra Dansk frisør & kosmetikerforbund. Som vi kan lese ut fra Håndboken i Grønn frisør (Søsted og Galster 2010) peker de på at eksem og allergi er hovedårsaken til at mange frisører må forlate yrke sitt før de ønsker det selv. Arbeidet med Grønn frisør startet opp i 2001 da nordisk frisørunion begynte å jobbe mot unødvendig emballasje på produkter. Arbeidsmiljøet og fokus på frisørenes helse fikk etter hvert mer og mer oppmerksomhet. Dette utviklet seg til konseptet *Grønn salong* i Danmark. Det viser seg at Danmark har kommet et godt stykke på vei og ligger langt foran Norge i å tenke miljøvennlig både på opplæringsnivå i skole og ute i frisørsalongene. I skrivende stund er det som jeg kjenner til etablert ca. 50 grønne salonger i Norden og 16 av dem er etablert i Norge.

I 2007 tok fagforbundet og Frisørenes fagforening for alvor tak i arbeidet med Grønn frisør i Norge. Fagforbundet inviterte til åpne møter for å samle organisasjoner med samme fokus. Mars året 2010 er det stiftelsen miljøfyrtårn, statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI), Forbrukerrådet, Arbeidstilsynet, Mattilsynet, Norges allergi-og Asma forbund (NAAF) og Naturvernforbundet som er samarbeidspartnere i dette arbeidet. I arbeidet så langt er det laget Grønn frisør brosjyre, en egen nettside og en egen sjekkliste for Grønn frisør i Norge. Stiftelsen miljøfyrtårn blir brukt som sertifiseringsorgan, etter at bransjekravene ble skjerpet for frisører i 2008 (Søsted og Galster 2010).

I dette konseptet skal de grønne salongene følge et skjerpet krav i forhold til miljøhensyn, godkjente tariffavtaler og arbeidsmiljø. Salongene skal holde en god miljøprofil i forhold til avfallshåndtering samt bruk av vann og andre miljøhensyn. I de grønne salongene skal det også tilbys behandlinger med mer miljøvennlige og allergifrie produkter. Dette betyr at produktene skal være fri for de mest helseskadelige stoffene. Frisørene som arbeider i grønne salonger skal være bevisste i sitt arbeid om hvilke skader enkelte produkter kan forårsake og kunne gi råd og informasjon til kundene sine om alternative behandlinger.

Dette konseptet har som mål å utvikle et mer helhetlig og ultimale frisørsalong. I magasinet Frisør står det følgende: ”Frisørene som arbeider på grønne frisørsalonger skal være bevisst i sitt arbeid om hvilke skader enkelte produkter kan forårsake, og gi råd og informasjon til sine kunder angående behandling”. (Fraas 2008).

Grønn frisør bygger som sagt på kosmetikklovgivningen, men går lengre for å sikre frisørens og kundens helse. Det er utarbeidet en *positivliste* og *negativliste* av J. Galster og er en oversikt over de mest brukte produktene for frisørkosmetikk. Positivlisten blir brukt i sertifiseringen av grønn salong i Danmark, og er den samme listen som nå også Norge bruker. Positivlisten viser en oversikt over hvilke produkter som er godkjent for å kunne brukes i grønne salonger. Negativ listen inneholder en liste over de kjemiske stoffer som er mest helseskadelige. Disse stoffene kan ikke inneholde i de produktene som brukes hos en grønn frisør. Kontinuerlige oppdaterte positiv og negativ lister finner du på www.grønnfrisør.no.

De helsefarlige stoffene er etter EU sin rangering de stoffer som gir dokumenterte skadevirkninger. Stoffene blir satt på negativlisten når stoffet er vanlig i kosmetikk og er ekstremt allergifremkallende, sensibiliserende, hormonforstyrrende, neurotoksisk eller fosterskadene. Dette innebær at enkelte av stoffene som er godkjent av EU velges bort fordi grønn frisør stiller strengere krav enn gjeldende lov. Grønn frisør ordningen beskriver hva som kreves i en salong. Her er den kjemiske belastningen i sentrum og grønn frisør gir en definisjon på grønne produkter. I tillegg stilles det krav til salongens helhetlige miljøbelastning og energibruk (Søsted og Galster 2010). I tillegg blir også stoffer som er bevist mutagene (har en permanent innvirkning på arvestoffene) og kreftfremkallende satt på Negativlisten. Ut fra denne listen kan man velge bort de produkter som inneholder noen av de skadelige stoffene. Den grønne frisør sin Negativliste er forholdsvis kort slik at den skal være enkel å kontrollere mot.

En spørreundersøkelse fra 2011 viste at arbeidsmiljøet i grønne salonger er markant bedre enn i tradisjonelle salonger. Undersøkelsen viste også at frisører som hadde vært plaget av allergi, eksem eller hodepine hadde fått det mye bedre etter de startet å jobbe i en Grønn salong (Søsted 2013).

4.3.1 Kvalitetssalong

Arbeidet med kvalitetssalong startet i 2008, som en videreutvikling av Grønn frisør konseptet. Kvalitetssalong har som mål å utvikle den ultimate frisørsalongen på alle områder (www.fagforbundet.no). Målsetningen med kvalitetssalong er å øke kvaliteten på arbeidet rundt arbeidsmiljøet og kvaliteten på det faglige arbeidet som blir utført. Kvalitetssalongene skal være trygge lærebedrifter som tar opplæringen på alvor. Videre skal en kvalitetssalong ha gode lønns -og arbeidsvilkår for alle ansatte. For å bli godkjent kvalitetssalong er det fire punkter som må oppfylles. Disse er som følgerne:

1. En kvalitetssalong må ha en tariffavtale.

Det skal innenfor tariffavtalen utvikles lokale avtaler mellom partene som sikrer de ansatte en høyere fast garantilønn pr. time. Eventuell provisjonsorientert lønn bør være regulert i kollektiv avtale med utbetaling etter prosentvis stilling.

2. Kvalitetssalongene må fylle kravene som lærlingbedrift etter tariffavtalens bestemmelser.

Det innebærer et gjennomtenkte læringsopplegg og gode forhold, særlig med tanke på antall svenner og lærlinger i hver salong. Fortrinnsvis skal lærlings forholdet være en lærling pr. to svenner. Dette fastsettes nærmere for hver salong ved inngåelse av de lokale avtalene, herunder også godtgjøring og øvrige vilkår for svennene. I de lokale avtalene forutsettes også lagt til rette for hensiktsmessige ordninger for etter- og videreutdanning.

3. Samarbeid - kvalitetsutvikling

Kvalitetsutvikling i salongene skal være basert på de ansattes aktive medvirkning. Det innebærer at de ansatte må få benyttet sin kreativitet og kompetanse samt at den enkelte arbeidstaker gis muligheter til faglig og personlig utvikling. Dette forutsetter gode og

strukturerte ordninger for samarbeid og medinnflytelse/medbestemmelse i den enkelte salong basert på Hovedavtalens og overenskomstens bestemmelser.

4. Sertifisert av Miljøfyrtårn

Miljømessig skal en Kvalitetssalong sertifiseres og re sertifiseres av Miljøfyrtårn innen en treårsperiode og følge gjeldende bransjekrav for frisører, samt Miljøfyrtårns generelle krav. Fagforbundet vil her bidra med markedsføring av salongene, opplæring og kursing i samarbeidsmodeller og avtaleverk. Målet er at kvalitetssalong kan være et eksempel på hvordan frisørsalonger bør bli drevet innen det fysiske, psykiske og sosiale arbeidsmiljøet. Det er fokus på bedre ledelse og større åpenhet mellom arbeidstaker og arbeidsgiver der miljøet, lønssystemer og opplærings av lærlinger blir ivarettatt og tatt på alvor.

4.4 Oppsummering

Gjennom dette kapitlet har jeg innledningsvis beskrevet hva som kjennetegner begrepet kjemiske stoffer, deres egenskaper, sammensetting, reaksjoner og helseskader ved eksponering. Videre er det beskrevet hvilken lovgivning en må forholde seg til i arbeide med kjemiske stoffer. Vi kan lese her at den Norske kosmetikklovgivningen fastslår at kosmetiske produkter ikke skal skade brukernes helse. Det er EUs vitenskapelige komite (SCCS) som utarbeider vurderinger av kosmetiske produkter og i hvilken stor dose (grenseverdien) det enkelte stoffet er tillatt i kosmetikkdirektivet. Vurderingene er basert på forbrukernes eksponering for det enkelte stoff og tar altså ikke hensyn til at de profesjonelle som her frisørene utsettes for en større mengde av stoffene en vanlig forbruker. Som jeg påpeker her er utfordringen at det blir sett på hvert enkelt stoff og ikke i tilstrekkelig grad om virkningen av stoffene når det blandes med flere andre stoffer.

Loven sier videre at som produsent eller innfører av produktet plikter en å skaffe seg kunnskap som er nødvendig for å kunne vurdere faren for helseskade. Som det blir påpekt her skal forbrukerproduktet eller tjenesten inneholde tilstrekkelig og relevant informasjon til bruker eller mottaker av produktet, slik at de kan settes i stand til å vurdere sikkerheten og eventuelt kunne sikre seg mot faren.

Videre har jeg beskrevet de mest vanlige arbeidsprosessene som utføres i frisørfaget. Jeg har forsøkt å synliggjøre hvilke kjemiske produkter, deres innhold og egenskaper som brukes innenfor de ulike arbeidsprosessene.

Gjennom kapitlet har jeg videre belyst noen utvalgte forskningsrapporter og artikler. Jeg har her beskrevet nærmere innhold og virkning av kjemiske stoffer og hvilke skadeeffekter de kan gi. Forskningen viser oss at en frisør er i gjennomsnittet 8-9 år i faget og det inkludert de 4 opplæringsårene. Resultatene fra forskningen viser videre at de produktene vi bruker til daglig som frisør er giftige, hormonforstyrrende, allergi og kreftfremkallende.

Jeg har som sagt valgt å utdype fem forskningsrapporter som jeg fant mest relevant for å belyse dette arbeidet. Resultatene fra den første rapporten viser blant annet at frisørene lettere en andre pådrar seg håndeksem og mer en halvparten av de som ble rammet fikk plagene i løpet av første året i lærlingtiden. Rapporten peker også på at i løpet av en 4 års periode hadde førti prosent av frisørene forlatt yrket. I forhold til kontrollgruppen som her var kontoransatte var det 5,7 ganger høyere. Her kom det frem at frisørene forlot yrket på grunn av allergi, luftveisplager og alderspensjon. Videre viste undersøkelsen at forbedring av arbeidsmiljøet med blant annet ventilasjon medførte bedre helse og færre symptomer på luftveisplager.

Den andre rapporten pekte på blant annet at de mest brukte hårfargene er allergifremkallende og det kan være nødvendig å redusere nivåene av farge allergener til et nivå som kan tåles av mennesker med allergi. Forskningsresultatene viser at hårfarge er den produkttypen som har gitt flest alvorlige reaksjoner og de er ofte av allergisk natur. Studier viser at det tar flere dager for stoffene er ute av kroppen etter hudkontakt med hårfarge. Rapporten viser at det er veldig lavt antall av de med symptomer som hadde vært i kontakt med helsevesenet på grunn av deres hårfarge reaksjon.

Den tredje rapporten viser at elever som hadde gjennomgått et reelt opplæringsprogram i forebyggende tiltak av håndeksem hadde det lyktes å redusere forekomst av håndeksem blant frisør elevene. Resultatene viste også at den gruppen elever som hadde fått opplæring brukte betydelig bedre bruk av hansker spesielt under sjamponering og ved håndtering av bleikemiddel.

Det fjerde studiet støtter resultatene fra det andre studiet der undersøkelsen viste at totalt 44,3% av frisørene hadde forlatt yrket. Årsakene som kom frem i denne undersøkelsen viste at frisørene forlot yrket på grunn av muskel –og leddsmerter, håndeksem, allergi, astma og andre

helseskader. Rapporten peker videre på at det er stor grad av underrapportering av håndeksem som en yrkesskade, en uhensiktsmessig bruk av hansker og omfattende eksponering for vått arbeid og kjemikaler.

Avslutningsvis i kapitlet forklares konseptet Grønn frisør og Kvalitetssalong, samt hvilke kriterier som er gjeldende og målsetningen med arbeidet. Hovedtrekkene i konseptene er å utvikle den ultimale frisørsalongen. Salongene som er godkjent skal følge et skjerpet miljøhensyn, godkjente tariffavtaler og arbeidsmiljø. Videre skal de holde en god miljøprofil i forhold til søppelsortering, bruk av vann og elektrisitet, samt kunne tilby behandlinger og produkter med mer miljøvennlige og allergifrie stoffer. Frisørene som jobber i disse salongene skal være bevisst i sitt arbeid om hvilke skader de enkelte produktene kan forårsake og kunne gi råd og informasjon til kundene og andre kollegaer. Som jeg skriver stiller Grønn frisør strengere krav en gjeldende lov.

5 Perspektiver på læring og kompetanseutvikling

Prosjektets problemstilling handler om å legge til rette for kompetanseheving gjennom en modulbasert etter- og videreutdanning i frisørfaget. Det er mye relevant teori som omhandler det å lære og legge til rette for læring. Jeg har her valgt å belyse noen perspektiver på læring med utgangspunkt i begrepet didaktikk, yrkesdidaktikk og yrkespedagogikk som en teoretisk forståelsesramme for kompetanseutviklingsprosessen i prosjektet. Jeg vil forsøke å fremstille teorien for å belyse kunnskap- og læringssyn knyttet til læreprosesser som en forståelsesramme for å ordne, systematisere og forstå yrkeserfaringene.

5.1 Læring og didaktikk

Ulike læringssyn og pedagogisk grunnsyn er omfattende temaer. Det filosofiske grunnsyn og retninger henger sammen med spørsmål som gjelder kunnskap, læring og undervisning. Ulike pedagoger definerer didaktikk begrepet forskjellig og baserer seg på det filosofiske synet på vitenskap – og kunnskapssyn i sin oppfatning av hva kunnskap er. Det har som Hiim og Hippe (1998) peker på hersket forskjellige oppfatninger om hva vitenskap og kunnskap er opp igjennom tidene noe som har preget synet på didaktikk, undervisning og læring. Forskjellene i vitenskaps – og kunnskapssyn har betydning for de valgene vi tar når vi legger til rette for læring. Didaktikk omhandler de pedagogiske spørsmål som handler om tilrettelegging av utdanning eller ut fra den engelske betegnelsen *curriculum* som betyr undervisningsplan. Det dreier seg tradisjonelt om utvelgelse av undervisningens innhold og undervisningsform (Illeris 2012). Ut fra den pedagogiske ordbok beskrives didaktikk som ”Praktisk-teoretisk planlegging, gjennomføring, vurdering og kritisk analyse av undervisning og læring”. (Bø og Helle 2002: 44). Den didaktiske tilretteleggingen omhandler undervisningens hva, hvordan og hvorfor. Innenfor didaktikk begrepet er det to dimensjoner. Den ene er den praksisrelaterte dimensjonen og handler om den konkrete planlegging, gjennomføring og vurdering av undervisning. Den andre dimensjonen handler om den kritiske begrunnelsen der det filosofiske og prinsipielle grunnlaget som begrunner praksis i pedagogisk teori (Bø og Helle 2002). Dette synet på Didaktikk finner vi støtte for hos Lyngsnes og Rismark (1999) der de peker på at didaktikk er en sentral del av pedagogikkfaget, og favner teoretiske og praktiske spørsmål som er relevant for undervisning og læring. På den ene siden inngår didaktikken teori og forskning om forhold

ved undervisning og læring og på den andre siden inngår handlingsplanet. Den praktiske planleggingen, gjennomføringen og vurderingen av undervisning og læring inngår i handlingsplanet. Disse to sidene henger sammen der den teoretiske delen av didaktikken gir grunnlag for refleksjon både i og over handling av den praktiske siden av didaktikken (Lyngsnes og Rismark 1999). Denne forståelsen av begrepet didaktikk innebærer den mer vide definisjoner av didaktikkbegrepet.

Illeris (2012) peker på at begrepet didaktikk brukes i dag i et bredere perspektiv om alle undervisningsrelaterte emner som for eksempel de samfunnsmessige funksjoner, deltakernes forutsetninger og interesser samt bruken av de forskjellige undervisningsmetoder. Man kan skjelne mellom den allmenne didaktikken som går på tvers av fagene og fagdidaktikken som angår undervisningen i de enkelte fagene. Fagdidaktikkens læringsarbeid er som Nilsen og Sund (2008) peker på ofte forankret i skolefagets tradisjoner og hvordan det enkelte faget kan læres på best mulig måte. Det kan betyr at fagdidaktikkens læringsarbeid ikke nødvendigvis er forankret i kompetansebehovet i dagens samfunns –og arbeidsliv eller i tverrfaglige aktiviteter.

Tradisjonelt sett har didaktikk vært knyttet til lærenes rolle og aktiviteter. Men som Nilsen og Sund (2008) peker på er det i dag viktig at elever og lærlinger er bevisste på hva de gjør i læringsarbeidet, hvorfor og hvordan. Dette vil kreve større medvirkning i læringsarbeidet av alle parter som tar del i opplæringen. Dette synet finner jeg støtte hos Illeris når han peker på at didaktikkens sentrale og klassiske utvelgelse av utdanningens innhold i dag ikke bare dreier seg om hva deltakerne skal lære men også om holdninger, forståelse, innsikt, generell kulturtilegnelse, metodevalg og personlige egenskaper (Illeris et. al. 2009).

Hva er gode betingelser for læring? Ut fra det deduktive prinsippet skal eleven tilegne seg kunnskap som blir presentert i en meddelende form fra lærerens sin side. Ut fra veilederes forklaringer eller eksempler skal da eleven utføre oppgaver eller øvelser der de gjennom gjentatt øvelse veileder seg den gitte oppgaven. Læreren sin oppgave er da å sjekke ut eller kontrollere om eleven har forstått og mestrer den gitte oppgaven. Her er både utgangspunktet og sluttresultat fastlagt (Lyngsnes og Rismark 2005). En mer induktiv undervisningsform kjennetegnes når undervisningen har lagt vekt på det praktiske arbeidet med utgangspunkt i teori. Gjennom tilrettelegging av undervisningen av kompetansehevingen i dette prosjektet har undervisningen bestått av både induktive og deduktive tilnærming. Skillet mellom induktiv og deduktiv læring er flytende og brukes om hverandre. Jeg er av den oppfatningen at jo mer

varierte undervisningen foregår jo bedre. Dette henger sammen med egen erfaring der jeg har opplevd at ensformig arbeid eller undervisning gir mindre motivasjon og interesse for å lære. Variasjon i opplæringa kjennetegnes ved å bruke ulike læringsarena, oppgavetyper, arbeidsmåter og vurderingsmåter. Samtidig er variasjon av lærerens rolle og tilrettelegging av læringsaktiviteter sentrale (Hiim og Hippe 2001).

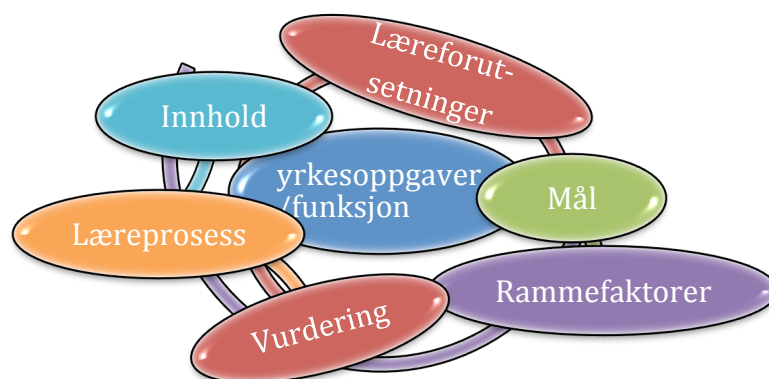
Som yrkesfaglærer må man i ulik grad forholde seg til nasjonale og internasjonale krav og lover som gjelder for yrkene man gir opplæring i (NOU 2008). Dette er viktig fordi arbeids og næringslivet er i kontinuerlig endring og det kommer nye behov for kompetanse hele tiden. Dette i tillegg til at man som yrkesfaglærere skal opptre som fagperson, veileder, omsorgsperson, oppdrager og at man skal kunne tilpasse undervisningen både for de beste elevene og for de elevene som har særskilt opplæringsbehov. Noe vi kan gjenkjenne ut fra den generelle del av læreplanen der det står følgende: “Undervisningen må legges opp slik at elever og lærlinger selv kan ta del i videre utvikling av nedarvet praksis og i innhenting av ny kunnskap”. (1997: 6). For å kunne tilrettelegge yrkesrelevant og helhetlig opplæring bør undervisningen slik jeg ser det være både tilpasset elevenes læreforutsetninger og interessedifferensiert. Gjennom å ta hensyn til elevenes interesse og tilpasse undervisningen gjennom arbeidsmåter og metoder, kan vi i mye større grad tilpasse opplæringen etter elevenes læringsforutsetninger. Interesser og motivasjon er grunnlaget for hvilket nivå elevenes kompetanse ender (Nilsen og Sund 2008). Vi kan derfor si at differensiering av læringsarbeidet er en tilrettelegging av tilpasset opplæring, gjennom å variere opplæringen ut fra elevenes forutsetninger og evner. Individualisering ligger i at all opplæring skal være tilpasset den enkelte elev sitt nivå, tempo og interesser (op.cit). Ut fra forskriftene i opplæringsloven kapittel 3, pekes det blant annet på at elevene skal ha mer medvirkning i vurderingsarbeidet. Det skal nå i mye større grad tydeliggjøres hva som settes som krav til dokumentering. Formålet med vurdering er å fremme læring underveis, å kunne bruke dette som redskap i læreprosessen. Slik jeg tolker det bør opplæringen legges opp ved at elevene selv gjennom praktisk erfaring kan tilegne seg ny kunnskap å ta del i videre utvikling av faget og av egen kompetanse. I arbeidet med å planlegge, gjennomføre og vurdere modul 1,2 og 3 har jeg som sagt valgt å bruke den Didaktiske relasjonsmodellen som utgangspunkt i alle fasene. Ved å bruke den som utgangspunkt for planlegging av undervisning kan differensiert opplæring struktureres og synliggjøres på en slik måte at man hele tiden vurderer hva, hvordan og hvorfor. Alle kategoriene i modellen er avhengig av hverandre og kan være en god hjelp for

oss veiledere til å reflektere over vår undervisning. På den måten kan en bli i bedre stand til å videreutvikle egen praksis kontinuerlig. Denne definisjonen av didaktikk oppfattes som en komplisert prosess, der en rekke faktorer virker inn på helheten i motsetning til en mer mål-middel tenkning (Nilsen og Sund 2008).

5.1.1 Presisering av den didaktiske relasjonsmodellen

Som beskrevet ovenfor vil prinsippene i planlegging, gjennomføring og vurdering av undervisning omfatte en rekke valg. Et utvidet didaktikkbegrep er opptatt av ulike sider ved en læreprosess som for eksempel undervisningsaktiviteter, betingelser for undervisningen og elevenes læreforutsetninger. Et utvidet kunnskapssyn kan definere didaktikken som en prosess som utvikler seg i spenningsforholdet mellom praktiske utfordringer, refleksjon over gjennomføringen av undervisning og utvidelse av forståelsen. Kunnskapen blir en helhetlig prosess der de sosiale, faglige og individuelle sidene i sammenheng med ferdigheter, holdninger, verdier og fagkunnskap påvirker hverandre gjensidig (Sylte 2013). Dette er gjenkjennbart ut fra den didaktiske relasjonstenkningen slik den ble beskrevet av Bjørndal og Lieberg (1978), og senere videreutviklet av Hiim og Hippe (2001). Sylte (2013) peker på at en viktig utvikling av modellen til Hiim og Hippe er at de har satt yrkesoppgavene og yrkesfunksjonen i sentrum av modellen. Modellen er et redskap for planlegging, analyse og refleksjon rundt didaktisk arbeid og består av i alt seks kategorier som læreforutsetninger, rammer, mål, innhold, læreprosess og vurdering. For å synliggjøre de ulike kategoriene i modellen har jeg valgt å framstille den i en figur som vist nedenfor.

Figur 2: Praktisk-teoretisk didaktisk relasjonsmodell, modifisert etter Hiim og Hippe (2001: 32)

Hensikten med modellen er å synliggjøre at ingen faktorer kommer først, men henger sammen og påvirker hverandre gjensidig i en lærings –og undervisningssituasjon. Den didaktiske relasjonsmodellen er som Sylte (2013) peker på en teorikonstruksjon for planlegging og analyse av didaktisk virksomhet. Som Halland (2005) beskriver betyr didaktikk undervisningslære, og relasjon står for sammenhengen mellom personer eller hendelser. Modellen kan være et godt hjelpemiddel for å se sammenhenger mellom de forhold som i større eller mindre grad påvirker en helhetlig forståelse av en læringsituasjon (Halland 2005). Dette perspektivet på didaktikk defineres som ” Didaktikk som en praktisk – teoretisk prosess og et utvidet kunnskapsbegrep”. (Hiim og Hippe 2001: 28). Et utvidet kunnskapsbegrep kan som Hiim og Hippe (2001) peker på ses som en prosess som utvikler seg i et spenningsforhold mellom praktiske utfordringer, refleksjon over gjennomførelsen og utvidelse av forståelsen. Kunnskap blir en helhetlig prosess der handlingsaspektet, forståelsesaspektet og følelsesaspektet virker sammen, i motsetning til et mer snevert kunnskapsbegrep der kunnskapen blir oppfattet i større grad som noe gitt og overførbart.

5.1.2 Å legge til rette for læring med utgangspunkt i prosjektarbeid

Prosjektarbeid er en av metodene som er blitt brukt i prosjektet for å legge til rette for læringsprosesser av kompetansehevingen i dette arbeidet. Prosjektarbeid har som oftest utgangspunkt i et problem eller et problemkompleks knyttet til praktisk arbeid. Prosjektarbeid krever alltid et sluttprodukt, og integrerer ofte ulike fag med både praktisk og teoretisk arbeid (Hiim og Hippe 2001). Denne fremgangsmåten forbindes ofte med problemorienterte fremgangsmåter der aktiviteten tar utgangspunkt i et eller flere problemer. Stoffet eller det faglige innholdet velges ut fra hva som er relevant for å løse eller belyse problemet (Illeris 2012). Prosjektarbeid blir ofte knyttet til den kritiske retningen innenfor pedagogikken. Den kritiske pedagogikken er opptatt av at lærestoffet skal være samfunnsaktuelt og elevens forhold til samfunnet. Her er læreren opptatt av at undervisningen skal bidra til å øke elevens samfunnsbevissthet, og dermed kunne være i stand til å påvirke eller endre samfunnsmessige spørsmål eller problem (Hiim og Hippe 2001). Andersen og Schwencke (2005) utaler at gjennom prosjektorientert undervisning blir en stilt ovenfor et problem som en skal løse gjennom å analysere og utforske. Å finne gode løsningsresultat krever at en må bruke kunnskaper fra flere fag samtidig. Denne måten å arbeide på bryter med det tradisjonelle

arbeidsmåten ved at lærerens oppgave handler mer om å legge til rette for læring gjennom å være veileder og støttespiller i arbeidet. Her veileder læreren mer elevene gjennom prosessen ved å oppklare, demonstrere, vise eller forklare de utfordringene elevene selv ikke mestrer, eller finner ut av både i det teoretisk arbeidet og det praktiske (Andersen og Schwencke 2005).

Gjennom forprosjektet jobbet elevene ut fra en problemorientert fremgangsmåte både med en felles del i gruppearbeid og en individuell del. Denne måten å jobbe på dekker flere målområder, og kan bidra til å utvikle elevenes evne til samarbeid, initiativ, ansvarsfølelse, kreativitet og selvstendighet (op.cit). I arbeidslivet blir ofte ordet prosjekt brukt om et bestemt oppdrag eller arbeid som en gruppe mennesker har fått ansvar for. Arbeidet innebær ofte en form for problemløsning der problemet først må analyseres, for deretter å planlegge arbeidet som skal gjennomføres og til slutt vurderes. Ut fra den vurderingen skal arbeidet kanskje justeres eller endres på. Dette er gjenkjennbart ut fra prinsippet å lære er å oppdage som Grendstad (2004) peker på når han gjennom sin bok setter søkelyset på konfluent pedagogikk. Her kan vi videre lese at konfluent betyr sammen flytende eller å bringe sammen til en helhet. Vi kan se på konfluent pedagogikk som en arbeidsmetode som tar sikte på at alle prosessene skal lede mot det samme målet, der undervisning, læring og veiledning henger sammen i en helhet (op.cit). Denne pedagogikken legger stor vekt på erfaringslæring å bygger på prinsippet å lære er å oppdage. Å oppdage er en subjektiv prosess der Grendstad peker på ”Det er bare jeg som kan oppdage det for meg”. (2004: 235). Det sentrale i konfluent pedagogikk er at pedagogikken er meningsorientert, som betyr at undervisningen skal ha en mening og angå en. Her er det viktig å vise eleven at det de lærer på skolen har sammenheng med det de ellers gjør i livet sitt. Utgangspunktet her er at oppdager ikke eleven meningen blir det hele meningsløst uansett hvor mye noen andre påpeker hvor viktig dette er. Konfluent pedagogikk er sterkt prosessorientert og forutsetter at elevene er aktive oppdagerer som leter, søker, systematiserer, omstrukturerer, trekker fra og legger til eller prøver om og om igjen for å finne en løsning (op.cit). Elevene skal her oppleve at det de gjør er til nytte for noe eller noen, det gir mening. Som Grendstad (2004) videre peker på viser mye forskning meget gode læringsresultat når undervisningen gir mer mening for den enkelte.

Dialogen har stor betydning i den kritiske modellen for undervisningsform og som Freire har skrevet: ”Uten dialog finnes ingen kommunikasjon, og uten kommunikasjon finnes ingen sann undervisning”. (Freire 1974, referert i Hiim og Hippe 2001: 23). Freire sier videre at essensen i

dialogen er selve ordet som er mer en bare et redskap som muliggjør en dialog. Videre peker han på at i ordet finner vi to dimensjoner som er refleksjon og handling. Dialog er møtet mellom mennesker og som Freire uttaler det formes ikke mennesket med taushet, men gjennom handling og refleksjon av arbeidet (Freire 1970). Videre påpeker Freire at vi mennesker er sosiale vesen som gjennom dialogen bare kan eksistere og utvikle oss i samhandling med andre. Kunnskap er grunnlagt i materielle forhold, som for noe skapes gjennom en handlingen som kan være styrt eller motivert av en ide eller ut fra en problemstilling (Freire 1970). Noe som gjennom dokumentasjon, erfaringsdeling og refleksjon av prosessene kan bidra til mer bevisstgjøring av en handling. Kritikken eller hindringer i denne undervisningsformen kan som Hiim og Hippe (2001) være at noen elever mangler nødvendig kvalifikasjoner for å løse faglige problemer på en selvstendig måte. De peker her på at elevene mangler trening i å arbeide selvstendig og tenker her spesielt på de mer *svake* elevene. Denne elevgruppen kan fort innta en passiv rolle og trekker seg ut av gruppen. En annen utfordring kan være at en del lærere er redde for å miste oversikten og at det blir for mye rot og uro. Her kan praktiske problemer som timeplan, tilgang på rom og utstyr være hindringer for arbeidet og kan skape store frustrasjoner. Andre utfordringer kan være at andre lærere ikke ønsker å samarbeide eller delta i prosjektet, noe som vanskeliggjør den praktiske gjennomføringen.

5.2 Perspektiver på yrkesdidaktikk

Yrkesdidaktikk som eget felt er forholdsvis et nytt fagområde i Norge. I dag har yrkesdidaktikken en sentral plass i yrkesfaglærerutdanningen der interesse og forskning på feltet har blitt sentral (Nilsen og Sund 2008). Skillet mellom didaktikk, fagdidaktikk og yrkesdidaktikk er begreper som i mange sammenhenger har vært uklart. Nilsen og Sund skriver videre at en vanlig forståelse for forskjellen mellom fagdidaktikk og yrkesdidaktikk er at læringsarbeidet i fagdidaktikken er mer knyttet til enkeltfagene, mens læringsarbeidet i yrkesdidaktikken er mer knyttet til å lære et spesifikt yrke. Dette betyr at yrkesutøvelsen er det sentrale i yrkesdidaktikken og opplæringen er innrettet mot grunnleggende kompetanse, arbeidsoppgaver og krav til yrket. Dermed omfatter yrkesdidaktikken flere enkeltfag i en helhetlig sammenheng (Nilsen og Sund 2008). Tarrou definerer yrkesdidaktikken på følgende måte: ”Yrkesdidaktikk forstått som det sentrale bindeleddet mellom yrkesfag i skolen, yrker i

arbeidslivet og læringsprosesser og læringssystemer, utgjør kjernen i et yrkespedagogisk fagområde”. (2004: 147).

Yrkesfagene skiller seg ut fra allmennfagene på den måten at de ikke er forankret i en vitenskapelig tradisjon. Mange av yrkesfagene har sin opprinnelse i håndverkstradisjonen der utdannelsen foregår delvis i skolen og i form av lærling i arbeidslivet for avslutningsvis ta fagbrevet/svennebrevet (Lyngsnes og Rismark 1999). Dette synet på kunnskap er knyttet til mester – lærling tradisjonen. Denne retningen legger vekt på læring gjennom arbeid der yrkesutøvelsen og yrkesfunksjonene er i sentrum for læreprosessen. Kunnskapen i den yrkesfaglige læringstradisjonen er i stor grad strukturert omkring arbeidsoppgavene (Hiim og Hippe 2001). Dette synet på yrkesdidaktikken kan vi gjenkjenne i Hiim og Hippe sin definisjon av yrkesdidaktikken som: [...] praktisk-teoretisk planlegging, gjennomføring og kritisk analyse av yrkesspesifikke undervisnings –og lærings situasjoner og kritisk analyse og bruk av yrkesfunksjoner/yrkesoppgaver som grunnlag for læring”. (2001: 19)

Dette betyr følgende at grunnlaget for læringsarbeidet i yrkesdidaktikken tar utgangspunkt i yrkesutøvelsen og er knyttet til utviklingen av kompetansebehovet for dagens arbeidsliv og yrkesfag (Nilsen og Sund 2008). Som Lyngsnes og Rismark (1999) peker på vil arbeidsinnhold og arbeidsorganisering prege premissene for opplæringen i faget. Faginnhold, arbeidsmåter og didaktiske begrunnelser vil utgå fra endringer og behov arbeidslivet har.

Opplæringen bør etter mitt syn være mangfoldig og relevant for den enkelte i samsvar med arbeidslivets kompetansebehov. Noe jeg finner støtte for når Sund (2004), gjengitt hos Nilsen og Sund: ” Yrkesdidaktiske prinsipper og yrkesforankringen kan være et godt grunnlag for å sikre at opplæringen har et samfunnsmessig perspektiv”. (2008: 73). Et syn vi gjenkjenner hos Illeris når han sier at skolen må ta utgangspunkt i de aktuelle samfunnsforholdene. Innholdet i undervisningen skal oppleves utfordrende og relevant for den enkelte å stimulere til kritisk bevissthet hos studentene. For å nå disse målene mener Illeris (2012) at problemorientering og deltakerstyring i undervisningen er nødvendige kvaliteter for at undervisningens formål skal tilfredsstillende samfunnets kvalifikasjonskrav. Læringsforståelse på det utdanningspolitiske nivå ligger til grunn for beslutninger og styringstiltak. Illeris sier at det ut fra læringsforståelsen blir spørsmål om hvilken type tilrettelegging av forskjellige utdanningsaktiviteter det legges opp til. Han peker blant annet på at all læring har tre dimensjoner som er den innholdsmessige, den

drivkraftsmessige og den samspillsmessige som alltid vil gjøre seg gjeldende i planlegging og analyse av læringsaktiviteter (Illeris et. al. 2007).

Illeris peker på noen sentrale områder på læring og utdanningspolitikk som jeg finner meget sentralt for å belyse viktigheten i dette arbeidet. Han sier blant annet at alle land ser et stort behov for at flere samfunnsborgere får mer og bedre utdanning. Dette for å fortsatt sikre økonomisk vekt, konkurransedyktighet og menneskers velferd (Illeris 2012). Videre peker Illeris på ei stor og viktig utfordring vi står ovenfor i de vestlige landene. Flere internasjonale sammenligninger viser et stigende problem med utdanningene og faglig læring i grunnskolen. Det er alt for mange unge i dag som ikke fullfører en kompetansegivende utdanning. Illeris sier videre at dette er et stort og komplekst bilde som ikke inneholder bare et riktig svar. Han skriver at planlegging av utdanningstiltak tas stort sett utgangspunkt i samfunnsøkonomiske betraktninger når rammene skal fastlegges. Illeris sier videre at de læringsmessige overveielser bør få en mer sentral plassering i hva utdanningsdeltakerne har behov for av utdanningens innhold og styring. Utdanningens mål og deres daglige praksis bør stemme bedre overens med hvordan man opplever opplæringen hensiktsmessig og nødvendig som grunnlag for en positiv motivasjon og et personlig engasjement (op.cit). Et syn jeg mener denne tilretteleggingen av kompetanseheving gjennom en modulbaserte etter –og videreutdanningen ivaretar.

5.2.1 Yrkeskunnskap

I en mer snever forståelse av kunnskapsbegrepet er vitenskap og annen kunnskap mer avskilt fra hverandre. Vitenskap blir her betraktet som den primære og absolutte kunnskapen, der teori utviklet av forskere og nedskrevet i lærebøker kan i prinsippet overføres til praksisfeltet og yrkesutøvelsen (Hiim og Hippe 2001). Denne formen for kunnskapssyn er som Hiim og Hippe skriver innebær at læring og forskning ses som ulike prosesser. Skolens oppgave i utdanningsløpet handler først og fremst om å reprodusere kunnskapen. Mens forskningsinstitusjoner og universiteter har hovedansvaret for å utvikle ny kunnskap (op.cit). Ut fra dette synet vil økt mengde teoretisk innhold i yrkes -og profesjonsutdannelse styrke et mer solid vitenskapelig fundament. Noe av kritikken mot dette kunnskapssynet som har hatt og har fortsatt etter mitt syn stor innflytelse på de senere tids utdanningsreformer er som Hiim og Hippe skriver: ”Mange yrkesfaglærere opplever at økte krav om teori i læreplanene gjør det

vanskelig å ivareta yrkesopplæringens tradisjoner for læring gjennom arbeid og praktiske yrkesoppgaver”. (2001: 38).

I de senere år har kritikken handlet om at yrkeskompetanse er mer kompleks og innebærer mer enn bare anvendelse av generelle teorier. Innenfor den yrkesfaglige læringstradisjonen er som tidligere påpekt kunnskapen stort sett strukturert omkring arbeidsoppgavene man bruker i yrkesutøvelsen. Elevene skal utvikle forståelse og yrkesrelevante begreper i tilknytting og som en del av den praktiske yrkesutøvelsen. Yrkeskunnskapen vil dermed utgjøre all den kunnskapen man bruker i yrkesutøvelsen gjennom begreper og teorier, av tause elementer og handlingsferdigheter (Hiim og Hippe 2001). Noe som Lauvås og Handal (1997) peker på er kjernen i yrkeskunnskapen der disse elementene er uløselig sammenvevd, og kan være i stadig utvikling etter hvert som man utøver og erfarer mer gjennom teori og praktisk. Dette betyr at refleksjon i og over praksis blir et viktig bindeledd mellom praksis og teori. Dette synet på kunnskap innebærer en utvidelse og endring av kunnskaps –og vitenskapsbegrepet der praksis og teori er ulike sider ved en prosess av kunnskapsutvikling av yrkesutøvelsen.

Yrkeskunnskapen vil dermed si all den relevante kunnskapen man bruker i yrkesutøvelsen. Her inngår også det følelsesmessige engasjementet og innlevelsen i kunnskapen. Gjennom relasjonell kunnskap i møte med andre mennesker hjelper det oss å forstå og bli forstått. (Hjerpaasen 2010). Noe vi gjenkjenner hos Hiim og Hippe (2007) der de skriver at i yrkeskunnskapen ligger både helhetlig overblikk, hensiktsmessige handlingsrepertoar og følelsesmessig engasjement. For å få til en mer helhetlig kunnskap er det som Schön (2001) og Dreyfus og Dreyfus (1986) fremhever vesentlig med praksisnære oppgaver innenfor den aktuelle yrkesutøvelsen. Dreyfus og Dreyfus sier videre at med for teoretisk skoleundervisning og standardisert praksisutdanning der utdanningen ikke er tilstrekkelig relevant kan det hemme utviklingen av profesjonell yrkeskunnskap (Dreyfus og Dreyfus 1986).

5.2.2 Kompetanseutvikling

I oppgavens problemstillingen står det følgende: ”Hvordan tilrettelegge for økt kompetanse innen helse, miljø og sikkerhet i frisørfaget gjennom en modulbasert etter -og videreutdanning?”. Essensen her ligger i begrepet kompetanseutvikling. Kompetansebegrepet er bredt og inneholder flere definisjoner. Om vi ser på hva den pedagogiske ordbok definerer

begrepet i utdanningssammenheng er det: "[...] for å beskrive hvilke kunnskaper, ferdigheter og holdninger elevene skal erverve gjennom opplæring". (Bø og Helle 2002: 130). I dette inngår handlingskompetanse som defineres som: "Den aktive evne til å bruke sine kunnskaper og ferdigheter i det daglige livet". (Bø og Helle 2002: 130).

Gjennom den modulbaserte etter -og videreutdanningen er målet at de studerende skal øke sine kunnskaper, ferdigheter og holdninger slik at de er i stand til å bruke dette i det daglige livet. Denne tolkningen av begrepet innebærer et utvidet kunnskapssyn der teoretisk kunnskap, praktisk kunnskap og etisk kunnskap integreres gjennom erfaring, refleksjon og intuisjon i vedkommende sine praktiske handlinger (Kirkevold 2002; Hjerpaasen 2010).

Kompetansebegrepet består av individuelle kunnskaper, holdninger og ferdigheter og omfatter derfor hele mennesket med tanker, følelser, holdninger og sanser (Tveiten 2002). Kunnskap er en forutsetning for kompetanse. Måten kompetansen kommuniserer eller kommer til uttrykk kan skilles mellom det å ha kompetanse og hvordan denne kompetansen brukes. Veiledningens hovedhensikt blir her å legge til rette for videreutvikling av yrkesutøverens eller studentens kompetanse. Veilederens viktige arbeidsområder blir bevisstgjøring av kunnskaper, det etiske og faglige grunnlaget for praksis. Denne videreutviklingen av kompetanse som Tveiten (2002) peker på kan skje gjennom refleksjon over egen praksis. En slik bevissthet kan ha betydning for yrkesidentiteten.

Dette brede kompetansebegrepet er i stor grad sammenfallende med det helhetlige kompetansesynet som er lagt til grunn i den norske opplæringsloven og læreplanens generelle del. Elevene skal utvikle en helhetlig kompetanse som knyttes til blant annet kultur, sosiale og etiske ferdigheter samt entreprenørskap. Det påpekes videre at elevene skal kunne kjenne til og anvende sin egen kompetanse og må stå i forhold til den konteksten kompetansen skal virke innenfor (<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/nouer/2003/nou-2003-16/9/3.html?id=370686>).

Dette er i tråd mot et helhetlig perspektiv der helhet og sammenheng mellom praksis og teori gjenspeiles i en helhetlig arbeidsprosess. Her skal både metode og innhold henge sammen på de ulike nivåene (Sylte 2012). St.meld.nr.30 definerer kompetanse følgende:

” Kompetanse er evnen til å møte komplekse utfordringer. Det er oppgaven, eller kravene individet, virksomheten eller samfunnet står overfor, som er avgjørende for

hvilken kompetanse som kreves. Kompetanse er forstått som hva man gjør og får til i møte med utfordringene”. (2003-2004: 31)

Det er med andre ord helhetlig kompetanse og ikke løsrevet kunnskap eller enkeltferdigheter som er målet for opplæringen. Nilsen og Sund (2008) fremhever at det er i tråd med den pedagogiske ideen om at både individ, fellesskapet og faget skal ivaretas som grunnlag for utvikling. Kompetanse her omfatter nødvendige holdninger, ferdigheter og kunnskaper i et helhetlig perspektiv.

5.4 Yrkespedagogiske prinsipper

Yrkespedagogikk har sin egenart i at den omhandler og er forankret i yrkesutøvernes arbeidsoppgaver, arbeidsprosesser og produksjonsprosesser. De fleste arbeidsoppgaver utføres i arbeidsfellesskap som krever kompetanse i kommunikasjon og samhandling. Samarbeid og kommunikasjon er derfor viktige deler av det yrkespedagogiske feltet. Yrkespedagogens rolle består i å bidra til at oppgaver og prosesser i arbeid og produksjon synliggjøres, settes ord på, dokumenteres, systematiseres, reflekteres over, drøftes, læres og utvikles videre. I dette arbeidet er det å kunne lede og strukturere læring og håndtere mangfoldet sentralt. Som Nilsen og Sund peker på er utgangspunktet for arbeide i opplæringen er utfordringer og oppgaver i yrkesfaget. Det betyr som tidligere påpekt at refleksjon over det praktiske arbeidet eleven/lærlingen arbeider med har en sentral plass. Utgangspunktet for kunnskapsutviklingen er her opplevelse og erfaring (Nilsen og Sund 2008). Tveiten utaler det slik: ”Ved å reflektere over og analysere de erfaringene vi gjør, utvikler vi ny kunnskap og øker vår kompetanse. I vekselvirkningen mellom inntrykk og refleksjon foregår det tolkning og bearbeidelse av inntrykk”. (2002: 12)

Tveiten peker videre på at bevisstgjøring og begrepssetting av egen praksis gir mulighet for yrkesutøveren å videreutvikle sin profesjonelle kompetanse (Tveiten 2002). Veiledning kan her være et middel til å videreutvikle yrkesutøverens kompetanse der yrkesutøveren selv gjør bevisste vurderinger av egen praksis. På den måten kan man selv velge å endre kunnskapsgrunnlaget eller holdninger om man vurderer praksisen som ikke god nok. For å kunne utvikle kunnskaper må man være bevisst tidligere erfaringer. Men som Nilsen og Sund

(2008) peker på er erfaringer i seg selv ingen garanti for læring. Her må man beskrive og analysere handlinger, opplevelser og resultater for så å kunne planlegge og prøve ut ny praksis. Denne prosessen av erfaringslæring kan ses opp mot Kolbs lærings sirkel som en systematisk analyse av læreprosessene (Illeris 2012; Nilsen og Sund 2008). Illeris beskriver nærmere at Kolbs teoriutvikling peker på at læringens karakter inngår i to dimensjoner der forståelse og omdannelse innleires som elementer i de psykiske strukturene (Illeris 2012).

Handal og Lauvås lanserte begrepet ”*praksisteori*” i 1982 med bakgrunn i egne erfaringer fra veiledning av fagfolk fra ulike yrker (Lauvås og Handal 2000). De peker her blant annet på at vi som veiledere må forutsette at den som blir veiledet har forestillinger, erfaringer og kunnskaper som gjennom veiledning skal utvikle sin praksisteori. Det er den enkelte som har sin egen særegne praksisteori. Ut fra denne forståelsen er begrepet praksisteori et begrep på individnivå. Når en gruppe mennesker innenfor samme organisasjon eller fellesskap inngår et tett og langvarig samarbeid vil enkeltindividenes praksisteori naturlig nok oppvise større likheter enn ellers (op.cit). Vi kan her skille mellom personlig kunnskap og upersonlig kunnskap. Den personlige kunnskapen er som Polanyi (1958), referert hos Handal og Lauvås (2000: 89) opptatt av den særegne kunnskapen som de enkelte har tatt opp i seg fra omgivelsene. Han er her spesielt opptatt av den individuelle utformingen av kunnskap den enkelte har utviklet innenfor et fag eller i et fellesskap som er blitt integrert i ens personlighet (op.cit). I dette ligger begrepet ”*Taus kunnskap*” som dreier seg om den kunnskapen som vi har så nært forhold til at vi knapt er bevisst den og har vanskelig for å videreformidle den gjennom språklig kommunikasjon. Det er ikke minst de praktiske, sosiale og følelsesmessige sidene av kunnskapen det er her snakk om. Som Hiim og Hippe (1998) peker på gjelder dette spesielt for kunnskapens handlingsdel. Slik jeg tolker dette kan vi gjennom refleksjon over praksis stimuleres til å sette ord på hva en har gjort, hva en kan og hva en vet slik at en del av den tause kunnskapen blir bevisst og verbalisert. Men det vil som Hiim og Hippe (1998); Sylte (2012); Lauvås og Handal (2000); Tveiten (2002) peker på alltid være en del kunnskap som vil forbli taus og bare kan uttrykkes gjennom handling og estetiske uttrykk. Som Sylte uttrykker: ”Taus kunnskap er kunnskap som ikke kan formuleres fullstendig i språklig form”. (2012: 289). Videre peker hun på at begrepet *taus kunnskap*, *påstandskunnskap* og *fortrolighetskunnskap* blir ofte assosiert med erfaringslæring og praksisbasert læring. Begrepet taus kunnskap knyttes derfor opp mot mester/lærling tradisjon (Sylte 2012).

Mesterlærertradisjonen har generelt i yrkesutdanninger og håndverk foregått ved at mesteren har gjennom demonstrasjon, øving og korreksjon veiledet lærlingen gjennom aktiv deltakelse i praksisfellesskapet. Lærlingen lærte ved å være sammen med mesteren og gjennom å observere hva mesteren gjorde, for selv å utføre eller gjøre etter instruksjon av mesteren. Med dette mener jeg at læring skjer i samspill mellom individer i et kulturelt fellesskap. Veiledet deltaking i et arbeidsfellesskap danner slik sett kjernen i utdanningen. Vi kan se en utvikling av mesterlærlingstradisjonen fra at det tidligere var nesten konsekvent mesteren som bestemte hvordan lærlingens arbeidsoppgaver skulle utføres, til at lærlingen nå blir mer involvert i alle deler av læreprosessen. Yrkespedagogen skal derfor kunne legge til rette for at kompetanse tas vare på og videreutvikles, og bidra til ny kompetanse. Likeverdighet, demokrati, mestring og myndiggjøring er viktige fokus når slikt arbeid gjøres.

5.5 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg beskrevet ulike perspektiver på læring med utgangspunkt i begrepene didaktikk, yrkesdidaktikk og yrkespedagogikk som en teoretisk forståelsesramme for kompetanseutviklingsprosessen i prosjektet. Prosjektets fokus handler som sagt om å legge til rette for kompetanseutvikling gjennom en modulbasert etter –og videreutdanningsmodell i helse, miljø og sikkerhet i frisørfaget. Jeg har innledningsvis i dette kapitlet synliggjort noen ulike lærings og kunnskapssyn som henger sammen med spørsmål som gjelder kunnskap, læring og undervisning. Forskjellene i vitenskap –og kunnskapssyn har betydning for de valgene vi tar når vi legger til rette for læring. Jeg har her sett på ulike syn innenfor didaktikk og pedagogikk.

Vi har på den ene siden en mer vid definisjon av begrepet og på den andre siden en mer snever forståelse av begrepet. Her inngår didaktikkens teori og forskning om forhold ved undervisning og læring og på den andre siden inngår handlingsplanet. Disse to sidene henger sammen og gir grunnlag for refleksjon både i og over handling. Det er vesentlig at vi har kunnskap om dette når en skal legge til rette for læring. Videre har jeg tatt for meg og beskrevet forskjellene mellom den allmenne didaktikken og fagdidaktikken. Her hevder Illeris (2012) at didaktikkens sentrale og klassiske utvelgelse av utdanningens innhold ikke bare skal dreie seg om hva deltakerne skal lære men også om holdninger, forståelse, innsikt, generell kulturtilegnelse og

personlige egenskaper. Dette synet krever større medvirkning i læringsarbeidet av alle deltakerne. Videre har jeg belyst hvordan en yrkesfaglærer må i ulike grad forholde seg til krav og lover som gjelder for yrkene man gir opplæring i. Dette henger sammen med hvordan arbeid og næringslivet kontinuerlig endrer seg og derav behovet for ny kompetanse. Dette er noe den generelle del av læreplanen (1997) støtter når den peker på at undervisningen må legges opp slik at elever og lærlinger kan ta del av videreutvikling av nedarvet praksis og i innhenting av ny kunnskap. For å legge til rette for yrkesrelevant og helhetlig opplæring beskriver jeg her hvordan opplæringen må differensieres gjennom å ta hensyn til elevens interesser og læreforutsetninger.

I neste del av kapitlet har jeg gjort rede for hvordan den didaktiske relasjonsmodellen med utgangspunkt i de ulike fasene er brukt i planlegging, gjennomføring og vurdering av modul 1,2 og 3 i den modul baserte etter –og videreutdanningen. Hensikten her er å synliggjøre at ingen faktorer kommer først, men henger sammen og påvirker hverandre gjensidig i en lærings –og undervisningssituasjon. Deretter beskrives hvordan prosjektarbeid som metode er blitt brukt for å legge til rette for læringsprosesser av kompetansehevingen i dette arbeidet. Jeg har forsøkt å synliggjøre hvordan prosjektarbeid er knyttet opp mot den kritiske retningen innenfor pedagogikken. Hiim og Hippe (2001) peker på at den kritiske retningen er opptatt av at lærestoffet skal være samfunnsaktuelt og er opptatt av elevenes forhold til samfunnet. Illeris (2012) syn på dette viser at han er opptatt av at det faglige innholdet som velges ut fra hva som er relevant for å løse eller belyse problemet. Det er her interessant å se på hvordan prosjektarbeid forbindes med problembasert læring der arbeidet innebærer ofte en form for problemløsning. Først analyseres problemet, for deretter å planlegge arbeidet som skal gjøres og til slutt vurderes. Grendstad (2004) peker her på prinsippet *å lære er å oppdage*. Å oppdage er en subjektiv prosess og legger stor vekt på erfaringslæring ”Det er bare jeg som kan oppdage for meg”. Han setter dette i sammenheng med konfluent pedagogikk som en arbeidsmetode som tar sikte på at alle prosessene skal lede mot samme mål til en helhet. Meningen med det man gjør blir her en viktig faktor. Videre i dette kapitlet beskriver jeg betydningen av dialogen der Freire (1970) sier at i ordet finner vi to dimensjoner som er refleksjon og handling. Freires syn på dialogen peker på at vi mennesker bare kan utvikle og eksistere i samhandling med hverandre.

I neste del har jeg gjort rede for noen perspektiver på yrkesdidaktikk. Nilsen og Sund (2008) sitt syn på forskjellen mellom fagdidaktikk og yrkesdidaktikk forteller oss at læringsarbeidet er knyttet opp mot enkeltfagene, mens læringsarbeidet i yrkesdidaktikken er mer knyttet til å lære et spesifikk yrke. Dermed er yrkesutøvelsen sentral i yrkesdidaktikken. Noe også som Tarrou (2004) beskriver at yrkesdidaktikken forstås som det sentrale bindeleddet mellom yrkesfag i skolen, yrker i arbeidslivet, læringsprosesser og læringssystemer. Han mener dette utgjør selve kjernen i et yrkespedagogisk fagområde. Nilsen og Sund (2008) sier at de yrkespedagogiske prinsipper og yrkesforankringen kan være et godt grunnlag for å sikre at opplæringen har et samfunnmessig perspektiv. Her er Illeris (2012) opptatt av at de læringsmessige overveielser bør få en mer sentral plassering i hva utdanningsdeltakerne har behov for av utdanningens innhold og styring.

I siste del av kapitlet har jeg gjort rede for ulike syn på utvikling av kunnskap i forhold til yrkeskunnskap, kompetanseutvikling og yrkespedagogiske prinsipper. Hiim og Hippe (2001) sier at en mer snever forståelse av kunnskapsbegrepet skiller vitenskap og annen kunnskap mer fra hverandre. Ut fra dette synet handler skolens oppgave i utdanningsløpet å reprodusere kunnskapen. Videre i dette kapitlet har jeg sett nærmere på et mer utvidet kunnskapssyn og viktigheten av at yrkeskunnskapen har relevans til yrkesutøvelsen. Yrkeskunnskapen vil dermed utgjøre all den kunnskapen man bruker i yrkesutøvelsen gjennom begreper, teorier, tause elementer og handlingsferdigheter. Bø og Helle (2002) peker her på at handlingskompetanse forstås som den aktive evne til å bruke sine kunnskaper og ferdigheter. Ut fra et utvidet kunnskapssyn slik som Tveiten (2002) sier består derfor kompetansebegrepet av individuelle kunnskaper, holdninger og ferdigheter som omfatter hele mennesket med tanker, følelser og sanser. Derfor blir det slik jeg ser det veileders rolle å bevisstgjøre kunnskaper, det etiske og faglige grunnlaget for praksis. Dette kan som Tveiten videre peker på skje gjennom refleksjon over praksis. Dette er i tråd mot et helhetlig perspektiv der praksis og teori gjenspeiles i en helhetlig arbeidsprosess. Yrkespedagogikk er forankret i yrkesutøverens arbeidsoppgaver og arbeidsprosesser. De fleste arbeidsoppgaver utføres som sagt i et arbeidsfellesskap som krever kommunikasjon og samhandling. Derfor blir samarbeid og kommunikasjon viktige deler av det yrkespedagogiske feltet. Videre tar jeg for meg her prinsipper som er viktig for yrkespedagogens rolle i opplæringen og hvordan yrkespedagogen skal kunne legge til rette for at kompetanse tas vare på og videreutvikles. Til slutt beskrives begrepene praksisteori, taus kunnskap og mesterlæretradisjonen.

6 PROSJEKTETS FORSKNINGSDESIGN

Gjennom dette kapitlet ønsker jeg å belyse hvilket forskningsdesign dette masterprosjektet har og hvilke metoder som er blitt brukt. Forskningens fremgangsmåte kan betegnes som forskningens design. Som Kvale (1997) sier er design forskningens *hva, hvordan og hvorfor*. Metoden er redskapet i en undersøkelse, og det betyr at i valg av metode innebær nøye overveielser over hvilken fremgangsmåte vil kunne besvare problemstillingen.

Prosjektets innhold og mål har som tidligere påpekt til hensikt å skape en relevant og helhetlig kompetanse i å kunne arbeide mer helse -og miljøvennlig i frisørfaget. Målet er at den studerende skal få den kompetansen og de verktøy de trenger for å kunne opprettholde sin arbeidsevne i faget, samt bidra til å ta bedre vare på det indre og ytre miljø.

Først i kapitlet vil jeg begrunne og gjøre rede for valg av forskningsstrategi. Deretter beskrives hva som kjennetegner aksjonsforskning som metode og hvorfor jeg mener aksjonsforskning egner seg som grunnlag for å forske i egen praksis. Deretter beskrives min forståelse og tolkning av samfunnsvitenskapen i lys av en fenomenologisk forståelse og hermeneutisk tenkning. Deretter vil jeg begrunne de forskningsmetodiske valgene ut fra Winters seks hermeneutiske prinsipper. Videre beskrives hva som kjennetegner kvalitative metoder og hvordan dette er relevant og brukt i denne sammenhengen. Metodene jeg har valgt for å innhente data som kan bidra til å belyse eller gi noen svar på problemstillingen er intervju, spørreskjema, refleksjonslogg og egne observasjoner. Beskrivelse av de ulike metodene og bruken av dem vil bli fortløpende presentert. Avslutningsvis beskriver jeg min forståelse og tolkning av de etiske perspektivene, samt si noe om hvordan gyldighet og pålitelighet er ivaretatt i arbeidet.

6.1 Valg av forskningsstrategi

Samfunnsvitenskap omfatter en rekke ulike fag som eksempel sosiologi, statsvitenskap og sosialantropologi for å nevne noen. Ut fra Grønmo (2007) kan vi beskrive at samfunnsvitenskap handler om mennesker i ulike typer samfunn og samfunnet som en helhet. Menneskers sosiale bakgrunn, deres meninger, handlinger og deres relasjoner til hverandre

omhandler samfunnsvitenskapens emneområde. Dette er basert på systematisk forskning som handler om de kunnskaper, metoder og teori som utvikles i tilknytning til forskningen.

I en fenomenologisk tilnærming er det viktig å få tak i individets opplevelse og forståelse av sine handlinger og hvilken mening handlingen har for individet selv (Grønmo 2004). Her vil jeg som forsker være opptatt av å få innsikt i individets opplevelser og erfaringer av opplæringen av modul 1,2 og 3 slik at handlingen kan settes inn i en større sammenheng. Som Grønmo (2004) definerer hermeneutiske studier er det studier som vektlegger å forstå og tolke den meningen som ligger bak hver handling. Her trekker han også frem at all forståelse har sitt utspring fra ulike typer førforståelse og at alt inngår i en helhet. Hermeneutikk betyr fortolkningslære. Dallon peker på at den hermeneutiske tolkning innebærer å finne de skulte meninger i et fenomen og tolke disse (Dallon 2000). I følge Fuglsang og Olsen (2009) er hermeneutikken en gammel fortolkningsstradisjon med røtter helt tilbake til det antikke Grekland. I korte trekk handlet det om å fortolke gudenes kryptiske budskap frem til et meningsfullt budskap som var forståelig for mennesket. Den tradisjonelle hermeneutikken består av tre deler: *forståelse, forklaring og anvendelse* (op.cit).

Retningen av en mer metodisk forståelse av hermeneutikken ble i løpet av 19. Århundre av Schleiermacher gjort til en allmenn lære innenfor åndsvitenskapene. Den metodiske hermeneutikken kjennetegnes ved at den bekjenner seg med regler for fortolkning. I denne tolkningen blir forståelse og fortolkning samme sak. Ut fra dette synet arbeider den metodiske hermeneutikken med forståelse og anvendelse (Fuglsang og Olsen 2009). Martin Heidegger (1889-1976) og Hans-Georg Gadamer (1900-2001) utviklet i det 20. Århundret den filosofiske hermeneutikken. I denne retningen vil man undersøke hvorfor mennesket er et fortolkende vesen. Det handler ikke om hvordan vi skal fortolke men om hvorfor vi fortolker (Fuglsang og Olsen 2009). Noe av kritikken som blant annet Jürgen Habermas og Paul Ricœur har mot Gadamers filosofiske hermeneutikk er at den mangler et kritisk perspektiv (Fuglsang og Olsen 2009). Habermas, gjengitt hos Fuglsang og Olsen (2009: 335) hevder blant annet at: "Viden er magt og ideologi, og at viden er historisk og kontekstafhængig". Habermas er som Fuglsang og Olsen (2009) peker på overbevist om at det er mulig å avsløre fordommene som ideologiske og betinget av maktforhold og derfor mulig å forkaste fordommene. Habermas skiller mellom tre former for erkjennelsesinteresse som er den tekniske, den historiske og den emansipatoriske. Den siste nevnte omfatter kritisk samfunnsanalyse. Som Hiim sier:

”Dialog og medvirkning er grunnleggende i læreprosesser. Dette peker mot en kritisk, hermeneutisk forståelse av kunnskap og læring som et nødvendig fundament i lærers yrkesutøvelse. Forskning i læreryrket må da nødvendigvis ha samme utgangspunkt”. (2010: 89).

Et grunnleggende prinsipp i pedagogisk aksjonsforskning er dialog og felles demokratisk medvirkning i lærings –og utviklingsprosesser. Noe som også Tiller peker på når han sier at målet med aksjonsforskning er å forbedre praksis, produsere kunnskap og dokumentere endringsprosesser. Tiller sier videre at aksjonsforskning dekker over flere ulike retninger med en felles grunntanke som er: ”Aksjonsforskning gjennomføres ved samarbeidende, kritisk analyse foretatt av deltakerne selv slik at dette fører til en profesjonell utvikling gjennom grupperefleksjoner, handling, evaluering og forbedring av praksis”. (2004: 150). Forskjellen i et fenomenologisk studie og et hermeneutisk studie ligger i at det sistnevnte vektlegger fortolkningen på et bredere grunnlag og ser det i en større sammenheng. Forskerens førforståelse blir her vektlagt i en mye større grad enn i et fenomenologisk studie. Her er helhetsforståelsen viktig og den foregår på flere nivåer der pendlingen mellom ulike fortolkningsgrunnlag og forståelsesmåter omtales gjerne som den hermeneutiske sirkel. Prinsippene i den hermeneutiske sirkel er sentralt i den tradisjonelle, metodiske og filosofiske hermeneutikken. Noe vi kjenner igjen hos blant annet Højberg (2004) som peker på at den hermeneutiske sirkel handler om vekselvirkningen og sammenhengen mellom del og helhet. Vi kan skille mellom tradisjonell, metodisk, filosofisk og kritisk hermeneutikk. Her påpeker Højberg følgende: ”Hermeneutikk retter sig mod fortolkning af tekster, dialog og samtale samt sociale handlinger og praksis”. (2004: 311). Kvale og Brinkmann sier: ”Med utgangspunkt i en ofte uklar og intuitiv forståelse av teksten som helhet fortolkes dens forskjellige deler, og ut fra disse fortolkningene settes delene på ny i relasjon til helheten”. (2009: 216). Metode er som tidligere påpekt en fremgangsmåte for å innhente data som er relevante for å få svar på spørsmål vi stiller oss, og som kan bidra til ny kunnskap. Metoden er et redskap som hjelper oss å samle inn informasjon (data) som trengs til undersøkelsen som skal foretas. Problemstillingen i dette prosjektet viser en forskningsprosess der samarbeid mellom de ulike aktørene er vesentlig i forhold til valg av metoder. Det er viktig at alle parter i prosjektet får komme til ordet, og synliggjort sine synspunkter og erfaringer i denne utviklingsprosessen. Hovedbegrunnelsen for valg av metode var på den ene siden et ønske om å få valide data som

gir en god forståelse av hvilke erfaringer og kompetanse deltakerne har etter opplæringen av de tre utvalgte modulene. En annen viktig grunn var å få en dypere innsikt og forståelse av hvordan utviklingsprosessen og samarbeidet mellom de ulike aktørene har foregått.

6.2 Pedagogisk aksjonsforskning som metode

I boken *Doing and Writing Action Research*, beskriver McNiff og Whitehead (2009) hva grundig og systematisk vitenskapelig arbeid kan være. Deres utgangsspørsmål er ofte noe i retning av hva Whitehead (1989) peker på når han uttaler i sin bok: *How do I improve what I am doing?* Aksjonsforskning og aksjonslæring er begreper som ofte blir brukt om hverandre. Tiller (1999) peker på at aksjonsforskere forsker sammen med aktørene i praksis. Tiller skriver: "Aksjonsforskning har som ett av sine formål å fremskaffe og teste ut alternative løsninger til det eksisterende, særlig når det som er, ikke holder mål". (2004: 22). Aktørene brukes som informanter, noe som kan berike forskningen gjennom at resultatene som genereres skal komme praktikerne til gode (op.cit). Idealet i aksjonsforskning er som Halvorsen (2003) peker på at forskning og handling forenes. Noe vi gjenkjenner hos Tiller (2004) når han peker på at aksjon er handling. Tiller sier videre: "Å føre aksjon og forskning sammen gir kraft og læringsenergi". (2004: 21). Forskjellen blir her at forskeren vil vurdere resultatene ut fra de kunnskap som handlingene gir, mens deltakerne vil være mer opptatt av hvilket grunnlag de gir for handling (Halvorsen 2003). Halvorsen påpeker videre noe jeg mener er selve kjernen i bruk av aksjonsforskning som metode. [...] forskerens kompetanse og kunnskap skal inngå i et likeverdig forhold med aktørens innsikt, med det formål å sikre aktørene størst mulig kontroll over sin livssituasjon". (2003: 52). Dette innebærer at forskeren må gå i dialog med aktørene i et demokratisk samarbeid. Forskerens oppgave blir her å sikre forskningsprosessens yrkesmessige, forskningsetiske og profesjonelle krav (op.cit). Denne måten å drive forskning på er ikke ny. Som Hiim (2010) peker på er pedagogisk aksjonsforskning som strategi i forskningsarbeidet inspirert av den britiske tradisjonen for praktiskbasert lærerforskning, og ble først etablert ved universitetet i East Anglia. Videre skriver Hiim at Stenhouse (1975) var en av dem som tidlig påpekte behovet for praksisbasert forskning (Hiim 2010). Denne typen forskning kjennetegnes ved å utvikle og dokumentere kunnskap med det formål å endre og forbedre praksis (Tiller 2004). En definisjon på pedagogisk aksjonsforskning er:

”Forskning som innebær systematisk samarbeid om planlegging, gjennomføring, vurdering og kritisk analyse av utdannings-, undervisnings- og læreprosesser.

Forskningen har til hensikt å forbedre kvaliteten på utdanning, undervisning og læring, samt å dokumentere kunnskap om slike prosesser i skole og arbeidsliv”. (Hiim 2010: 18).

Aksjonsforskning er en prosess der en som påpekt tidligere lærer av praksis i samhandling med andre i en demokratisk medvirkning. Denne typen forskning legger vekt på å forske sammen med og ikke forske på (Mc Niff and Whitehead 2006). Slik sett skiller aksjonsforskning seg ut fra den konvensjonelle samfunnsforskningen der utgangspunktet har vært å ha avstand og være objektiv til forskningsfeltet (Klev og Levin 2009). Aksjonsforskning forutsetter som sagt at forskerne involverer seg aktivt i forskningsfeltet. Videre påpeker Klev og Levin at: ”Det bærende prinsippet i aksjonsforskning er at den skal bidra til å skape kunnskap som et direkte grunnlag for folk som skal og vil gjøre noe”. (2009: 54). I denne typen forskning er en av forutsetningene at læring finner sted hos dem som handler slik at kunnskapen skapes gjennom endringer som danner utgangspunktet for nye tiltak. Aksjonsforskning handler om å tilrettelegge for læringsprosesser, noe som prinsippene i organisasjonsutvikling også dreier seg om (op.cit). Denne strategien kan visualiserer slik:

Figur.3 OU-prosessen-handling og refleksjon etter Klev og Levin 2009: 55. Bearbeidet av Norheim 2013.

Som det fremkommer i figur 3 gjenkjenner vi prinsippene i aksjonsforskning som kan beskrives som en spiral med planlegging, handling, observasjon, refleksjon, ny planlegging og så videre (Mc Niff and Whitehead 2009). Aksjonsforskning dreier seg om endringsprosesser og dokumentasjon av disse. Evalueringene og tilbakemeldinger fra deltakerne danner grunnlaget for nye planer. Ved å synliggjøre forskningsprosessen vil deltakernes læring og utvikling komme frem.

Dataene fra utviklingsprosessen vil her bli fremstilt arbeidsfase for arbeidsfase. Dataene som blir presentert fra deltakerne vil bidra til å belyse eller gi noen perspektiver til aksjonsforskningsprosjektets problemstilling. Innenfor hver arbeidsfase vil jeg fokusere på det som har vært mest betydningsfullt for videreutvikling og planlegging av neste arbeidsfase.

Som Hiim peker på skal forskningen dokumentere utvikling på et aktuelt arbeidsfelt, der aktivitetene fra praksisfeltet dokumenteres gjennom innhenting av data som analyseres (Hiim 2010). Gjennom dette arbeidet er det endring og forbedring av arbeidsfeltet helse, miljø og sikkerhet til frisøren. Dette gjøres gjennom å legge til rette for kompetanseheving og erfaringsdeling i en modulbasert etter- og videreutdanning. Denne tilretteleggingen foregår i ulike aksjoner som viser eksempler på hvordan utdanningsarbeid kan gjennomføres, og som viser didaktisk arbeids- og utviklingsprosesser relatert til den aktuelle utfordringen.

Problemstillingen tilsier at jeg må forske i egen praksis. Jeg er heller ikke ute etter et riktig svar eller en sannhet. Det vil være mer riktig å si at jeg vil vise til eksempler på hvordan man i en demokratisk prosess kan utvikle kunnskap som kan føre til endring av praksis. Mc Niff og Whitehead (2006) peker på at demokratisk medvirkning er en hensikt i aksjonsforskning. Det er de som er ute i praksisfeltet som vet best hva som fungerer i praksis (Hiim 2009; Mc Niff and Whitehead 2006; Tiller 2004 m.fl).

Hver av aksjonene er planlagt, gjennomført og vurdert med utgangspunkt i den didaktiske relasjonsmodellen som en modell for aksjonsforskningen (Hiim og Hippe 2009). I samarbeid med deltakerne i prosjektet er det blitt utarbeidet en grovplan for endringsarbeidet. Ut fra grovplanen utvikles det delplaner. Gjennom spørreskjema, observasjon og refleksjonslogger med beskrivelse av og refleksjon over handlingen eller aktiviteten, som igjen fører til nye delplaner (Hiim 2010). En slik didaktisk struktur i arbeidet innebærer at det blir fokusert på studentenes forutsetninger, rammebetingelsene, læringsmålene, det faglig innholdet,

arbeidsformer og vurderingsformer knyttet til tolkning av læreplanene. I tillegg til andre spesifikke rammeavtaler og lovverk som gjelder for frisør -og kosmetikkbransjen.

Som Hiim videre peker på kan denne typen forskning der læreren forsker i egen praksis bidra til å utvikle profesjonskunnskap i yrkesutøvelsen og i yrkesfunksjoner på ulike nivå (Hiim 2010). Gjennom aksjonsforskning skal problemstillingen belyses gjennom tolkning av innhentet data, aktuell litteratur og tidligere forskning. Videre vil denne formen for praksisbasert forskning kunne bidra med relevant kunnskapsinnhold og litteratur i lærerutdanningen og utvikle profesjonskunnskap (Op.cit).

Slik sett kan aksjonsforskning som Klev og Levin (2009) peker på være den retningen som har gitt det vesentligste bidraget til en større faglig forståelse og begrunnelse for organisasjonsutvikling. Dette tilsier at aksjonsforskning egnet seg som en relevant strategi å bruke i dette masterarbeidet, nettopp fordi den er en praksisbasert forskningsmetode der kunnskap utvikles i felleskap mellom aktørene som er involvert. En slik form for kunnskapsutvikling bygger som tidligere påpekt på demokratiske idealer der medvirkning er en grunnleggende premiss.

6.3 Winters seks hermeneutiske prinsipper

De seks hermeneutiske prinsippene er utarbeidet av Winter (1989), gjengitt hos Hiim og Hippe (2001). Disse prinsippene er viktige fordi de har betydning for innsamling, bearbeiding, analyse og presentasjon i aksjonsforskning. Som Hiim og Hippe (2001) peker på bidrar disse prinsippene til å få frem sammenhengen mellom kunnskap -og vitenskapssyn i denne typen forskning. Prinsippene legger føringer for valg av metode og tolkning av data. Jeg vil gjennom dette kapitlet gjøre rede for hvordan disse hermeneutiske prinsippene knyttes til valg av metoder og bearbeiding av data i dette forskningsprosjektet.

6.3.1 Refleksiv kritikk

Mine tolkninger av data vil være preget av min forforståelse. Refleksiv kritikk innebærer at jeg som forsker stiller meg kritisk til egne tolkninger. Gjennom arbeidet er det viktig å finne metoder for å få frem andres tolkninger og forståelsesramme i arbeidet (Hiim og Hippe 2001).

Man er ikke ute for å finne bare en sannhet. Dette innebærer at forskeren fokuserer på ulike tolkninger av læringsarbeidet og virkeligheten (Hiim 2009). Mine tolkninger vil preges av min førforståelse. Jeg har gjennom kapittel 1 og 4 gjort rede for min førforståelse gjennom beskrivelse av forprosjektet, frisørfagets historikk og utviklingstrekk og annen forskning på tema. Dermed kan leseren vurdere i hvilken grad min førforståelse preger mine tolkninger.

Deltakerne i mitt prosjekt er elever, lærere, lærlinger, frisører, bedriftseiere, forskere og representanter fra frisør foreningen. I bearbeidelse av data må jeg bestrebe meg på å få frem så mange dimensjoner av deres erfaringer og opplevelser som mulig. Gjennom at jeg er bevisst min førforståelse i min tolkning av data er det et viktig utgangspunkt for å ivareta den reflekterende kritikken. Hensikten med reflekterende kritikk er å få frem og forstå bakgrunnen for ulike tolkninger av et fenomen. Man er ikke ute etter å finne en sannhet. Som Hiim og Hippe (2001) peker på kan Argyris tolknings stige være til hjelp for å oppnå et nyansert bilde av virkeligheten:

1. Det som blir sagt og hørt

Dette ble ivaretatt gjennom deltakende observasjon, refleksjonslogger og samtaler med deltakerne både før, underveis og etter treffene. Gjennom faste evalueringsmøte underveis i prosessene reflekteres og diskuteres hendelser, tilbakemeldinger og tolkninger fra deltakerne. Under evalueringsmøtene brukes diktafon for å ikke miste viktige detaljer. I etterkant skrives det referat for å dokumentere tilbakemeldingene som vil gi viktige data som vil påvirke elementer i opplæringen av modulene.

2. Individuell mening/betydning

For å få frem de individuelle meningene blir det derfor viktig å legge til rette for situasjoner hvor deltakerne kunne diskutere og utdype sine synspunkter. Dette prinsippet ble ivaretatt gjennom bruk av logger, spørreskjema, intervjuer og samtaler med deltakerne. I dialogen underveis i prosjektet ble det viktig å oppmuntre alle deltakerne til å bidra med sine opplevelser, forståelse og erfaringer. Dette for å belyse de fenomener vi i felleskap var interessert i for dermed ha et solid grunnlag for utvikling og endring.

3. Kulturell og profesjonell mening/betydning

Dette prinsippet ble ivaretatt gjennom intervju, samtaler med forskere og andre aktuelle personer for å få frem den forskningsmessige dokumentasjonen av prosjektet. Her er det også foretatt et omfattende litteratursøk på feltet for å synliggjøre resultater fra tidligere forskning og for å gi et allsidig bilde av utviklingsprosessen. Dette blir delvis presentert i kapittel 1 som en del av min forforståelse, og utdypet nærmere under kapittel 4 for deretter drøftet i kapittel 8.

Som Hiim og Hippe (2001) peker på er refleksiv kritikk ikke så lett å få til da vi har en tendens til å bli glad for enighet og synspunkter som faller sammen med våre egne. Gjennom å ivareta prinsippene i refleksiv kritikk vil man dermed øke mulighetene for forbedring og endring. Som Hiim (2009) peker på er refleksiv kritikk noe som vil foregå som en kontinuerlig prosess i forbindelse med utarbeiding av planer, observasjoner, logger, samtaler med den enkelte og i felles diskusjoner. Forståelse av læring henger her sammen med didaktikk.

6.3.2 Dialektisk kritikk

Et annet tolkningsprinsipp er dialektisk kritikk. Det innebærer refleksjon over sammenhenger mellom ulike fenomener og systemer (Hiim og Hippe 2001). Fenomenene opptrer alltid i sammenheng og påvirker hverandre gjensidig (Hiim 2009; Hjerpaasen 2010). Dette betyr at når hensikten og sammenhengen endres, endres måten et fenomen framtrer på og endringer i et fenomen kan endre systemet rundt (Hiim og Hippe 2001). Her vil alltid sosiale fenomener inngå i systemsammenhenger der formelle og uformelle maktstrukturer på ulike nivå inngår (op.cit). Hensikten er pedagogisk bevisstgjøring, utvikling og endring der dialektisk kritikk vil være en vesentlig side av observasjonsprosesser, planer, logger, intervjuer og samtaler med deltakerne. Bruk av den didaktiske relasjonsmodellen i arbeidet viser hvordan ulike elementer henger sammen i utarbeidelse av planene, undervisningen, spørreskjema og intervjuguid.

Hvordan læreprosessen tilrettelegges i den modulbaserte etter –og videreutdanningen henger sammen med forståelse av læring og didaktikk. Dette vil påvirke hvordan læreprosessen tilrettelegges i opplæringen av modulene (Hjerpaasen 2010). Dialektisk kritikk henger sammen med refleksiv kritikk. Deltakernes ulike tolkninger i prosessen kan bidra til å kaste lys over sammenhenger fenomenene opptrer i ulike strukturer. Som Hiim (2009) peker på kan endringer i et fenomen bidra til å endre systemet og strukturene omkring, og omvendt.

6.3.3 Samarbeid

Det tredje prinsippet er samarbeid som handler blant annet om å skape en felles forståelse. Alle de ulike opplevelsene, synspunkter og erfaring hos deltakerne i aksjonsforskningsprosjektet skaper et felles ressursgrunnlag som igjen kan føre til endringer. Her er trygghet helt sentralt i et godt samarbeid der alles bidrag er viktig. I dette prosjektet er det stor spredning i alder, arbeidserfaring og interesser hos deltakerne. Det blir derfor viktig å se den enkelte og være bevisst vektleggingen gjennom et godt samarbeid der alle bidrar og behandles med åpenhet, anerkjennelse og respekt. Deltakerne i pilotgruppen samarbeider om tilrettelegging av opplæringen i modulene gjennom faste samarbeidsmøter enten gjennom fysiske møter eller ulike medier som mail, skype, Facebook eller telefon kontakt. Samarbeidet mellom deltakerne i testgruppen og mellom testgruppen og pilotgruppen foregår i hovedsak på egen Facebook side, mail eller via telefon. Skal man få til et godt samarbeid er derfor god kommunikasjon nødvendig å oppnå.

6.3.4 Risiko

Aksjonsforskning som metode innebær stor grad av uforutsigbarhet og risiko. Det betyr at som aksjonsforsker kan man ikke sitte inne med de rette svarene eller være sikker på hvilken retning prosjektet vil ta. Vilje til risiko forutsetter en profesjonell trygghet hos forskeren (Hiim og Hippe 2001). Samtidig vil det uforutsigbare bidra til å gjøre forskningen spennende og utfordrende. Gjennom at deltakerne er aktive parter i prosessen og har stor innvirkning på hvilken retning prosjektet tar, må jeg som forsker tåle frustrasjon når utviklingen i prosjektet tar en uventa retning. Dette kan innebære at intensjonene i grovplanen må endres ut fra hvordan deltakerne reagerer, som kan være en helt annen retning enn en hadde regnet med. Som leder i aksjonsforsknings prosjektet må man vurdere planene ut fra det som skjer, og i samarbeid med deltakerne gjøre nødvendige endringer og justeringer.

6.3.5 Pluralistisk struktur

Det femte hovedprinsippet er pluralistisk struktur. Det innebær at forskeren har fokus på utvikling og endring gjennom å søke forskjeller, motsetninger og nye muligheter for handling, undervisning og tilrettelegging av læreprosesser. Her peker Hiim på at "Det ville være ønskelig at dokumentasjonene over utviklingsprosessen gjenspeilte en pluralistisk struktur, med tanke på å belyse pedagogiske utfordringer i prosjektet på en allsidig måte". (2010: 44). Det å utvikle

og synliggjøre ny profesjonskunnskap der deltakerne sine ulike oppfatninger, opplevelser og meninger om læreprosessen kommer til uttrykk er som jeg ser det selve intensjonen med forskningsarbeidet. De ulike metodene for datainnsamling vil bidra til å ivareta den pluralistiske struktur. De ulike *stemmene* må synliggjøres gjennom hele prosessen der deltakerne sine erfaringer og meninger blir vektlagt. En slik pluralistisk struktur kan åpne opp for nye metoder i utviklingen av en modulbasert etter –og videreutdanning for frisører.

6.3.6 Teori-praktisk transformasjon

Det siste prinsippet handler om hvordan forholdet mellom teori og praksis i en gjensidig prosess fremtrer som to komplimentære sider i endringsprosessen (Hiim og Hippe 2001; Hiim 2010; Hjerpaasen 2010). For å utvikle og endre praksis er man avhengig av både teori og praksis. Eller som Hiim sier det: ”Hvordan er forholdet mellom profesjonell forståelse og uttalte begreper og prinsipper, og profesjonell handling?”. (2010: 44). I dette prosjektet har det vært viktig at praktiske handlinger beskrives og teoretiske prinsipper klargjøres i lys av handlingene i utviklingen av ny profesjonskunnskap og tilrettelegging av læringsprosesser. Problemstillingen i dette prosjektet handler om hvordan en modulbasert etter –og videreutdanning kan bidra til en mer helse –og miljøvennlig måte å arbeide på for frisøren der utvikling av en helhetlig yrkeskompetanse er et sentralt element. Jeg håper erfaringer fra dette prosjektet vil kunne bidra til økt forståelse av teorien og utvikling av ny kunnskap innenfor fagfeltet helse, miljø og sikkerhet i frisørfaget.

I lys av denne forståelsen baseres derfor denne oppgaven seg på en fenomenologisk forståelse og hermeneutisk tenkning i bruk av pedagogisk aksjonsforskning som metode.

6.4 Metoder i forskningsarbeidet

Gjennom å velge kvalitative metoder i dette studiet har jeg mulighet til å gå dypere inn i den informasjonen jeg får, noe Dalland (2007) støtter når han definerer metode i sin bok: ”Metoden forteller oss noe om hvordan vi bør gå til verks for å fremskaffe eller etterprøve kunnskap”. (2007: 83). Kvalitativ metode kjennetegner fleksibilitet. Datainnsamling og analyse foregår parallelt (Halvorsen 2003). Hensikten og prinsippet for denne metoden er at alle prinsipper skal behandles på samme måte (Grønmo 2004). De kvalitative dataene foreligger i form av tekst eller verbale utsagn (myk data), der det sies noe om egenskapene hos undersøkelse enhetene.

Fortolkning av meningsinnholdet i dataene spiller en stor rolle her. Slik vil en kvalitativ datainnsamling knyttes til hermeneutikken eller andre fortolkede teorier (Halvorsen 2003).

Dette er i motsetning til mer kvantitative metoder som går mer i bredden og tar mer sikte på å forme informasjonen om til målbare enheter. I denne metoden skaffer forskeren seg sammenlignbare opplysninger som gir et gjennomsnitt av et spesielt fenomen.

Datainnsamlingen skjer uten direkte kontakt med feltet (informantene). Her blir ofte spørreskjema med faste svaralternativer brukt eller strukturerte og systematiske observasjoner som tar sikte på å finne gjennomsnittet og presenter av en større mengde eller gruppe individer (Dallan 2007). Skillet mellom metodene dreier seg i hovedsak om tilnærming til data og ikke om selve metoden da de samme metodene kan brukes i begge tilnærmingene (Inglar 2009).

Jeg har som sagt valgt en kvalitativ tilnærming i dette studiet. Dette har gitt meg noen utfordringer i hensyn til strukturering og kategorisering av dataene. Kombinasjon av metoder, metodetriangulering eller metodekombinasjon blir ofte brukt for å kombinere kvalitative og kvantitative datainnsamlingsmetoder. Utrykket triangulering kommer fra landmåling hvor to forskjellige utgangspunkter benyttes for å bestemme et tredje (Halvorsen 2003). De forskningsmetoder som velges vil derfor være med på å bestemme hva en vil oppdage. Forskjellen mellom disse to metodene er først og fremst knyttet til måten du samler inn data på. Skillet mellom kvalitative og kvantitative data er ikke alltid like tydelig og metodene går ofte i hverandre. I følge problemstillingen er hensikten å innhente fyldig data om informantenes opplevelse og mening om hvordan opplæringen av modul 1,2 og 3 har blitt planlagt, gjennomført og vurdert gjennom bruk av den didaktiske relasjonsmodellen.

Opgavens problemstillingen medfører at jeg må forske i egen praksis, noe som er gjenkjennbart ut fra kjennetegnet til samfunnsvitenskapen og samfunnsforskeren som selv er en del av det samfunnet som den studerer (Grønmo 2004). Ulike studier kan anvende ulike metoder og vektlegge forskjellige teoretiske perspektiver ut fra en problemstilling og ende opp med forskjellige konklusjoner. Dette har sammenheng med de forskjellige perspektivene som finnes i samfunnsvitenskapen (op.cit). Jeg har som sagt valgt i denne sammenhengen å vektlegge fenomenologiske og hermeneutiske tilnærming i denne oppgaven. Begge tilnærmingene har som utgangspunkt i aktørens egen forståelse og mening av sine handlinger. Fortolkning og forståelse av den meningen som knyttes til ulike handlinger blir her vektlagt.

6.4.1 Intervju

Kvalitativt intervju som metode er et forsøk på å forstå verden sett fra intervjupersonens side. Man kan si at det kvalitative forskningsintervjuet er å få tak i intervjupersonens egne beskrivelser. Formålet er å få frem nyanserte beskrivelser av den situasjonen den intervjuede befinner seg i (Dallan 2007). Et intervju som forskningsmetode er en samtale som har en viss struktur og hensikt. Som Kvale og Brinkmann (2009) peker på er kvalitative intervjuer brukt i varierende grad i samfunnsvitenskapen gjennom hele det 20. århundre. Et forskningsintervju er en enveisdialog. Det vil si at intervjuerens rolle er å stille spørsmål. For så å beslutte hvilke spørsmål som skal følges opp og intervjuedes rolle er å svare. Et forskningsintervju har til hensikt å produsere kunnskap. I dette arbeidet har jeg brukt to ulike intervjuformer, dybdeintervju og fokusgruppeintervju.

I dybdeintervjuet valgte jeg å bruke semistrukturert (halvstrukturert) intervju som metode for å få en større innsikt og forståelse av frisørfagets arbeidsmiljø. Denne intervju metoden kjennetegnes ved at man på forhand har satt opp noen hovedspørsmål, saker eller tema (Ryen 2002). Denne typen intervju bærer i seg deler av vanlig konversasjon, men har innslag av spørsmål som intervjueren stiller til den intervjuende.

Det var viktig som en del av min førforståelse å få innsikt og forståelse for hvordan utviklingsprosessen av arbeidsmiljøet for frisørene hadde foregått over tid. Utgangspunktet for dette intervjuet var spørsmål om hvilke tidligere tiltak og krav som har vært igangsatt og forbundets tanker og erfaringer rundt dette. Det var her vesentlig at informanten hadde en bakgrunn og erfaring som var direkte relevant i forhold til tema. Jeg tok kontakt med direktør Olav Eikemo i fagforbundet (NFVB) som har lang fartstid i forbundet. Han stilte seg meget positivt til å la seg intervju. Intervjuet fant sted i et møterom hos forbundets lokaler i Oslo. Jeg tok utgangspunkt i en halvstrukturert intervjuguid (vedlegg 1). I oppbyggingen av intervjuguiden tok jeg hensyn til Tjora (2012) sin beskrivelse av dybdeintervjuets struktur. Som Tjora peker på kan dybdeintervjuet formes på mange ulike måter, men i grove trekk går det gjennom tre faser. Første fase består av oppvarmingsspørsmål i form av enkle konkrete spørsmål som eksempel arbeidsoppgaver, ansvarsområder og organisasjonen. Fase to består av refleksjonsspørsmål som danner kjernen i intervjuet. Her kan informanten gå i dybden i ulike deler av forskningstemaet. Fase tre inneholder avrundningsspørsmål. Hensikten her er å normalisere situasjonen fra fase to med refleksjonsspørsmål. Her kan også relevante tema som

hvordan forskningsprosjektet går videre, tilbakemeldinger til informanten eller lignende tas opp.

Etter at jeg hadde hilst på Olav Eikemo og informert om intervjuets hensikt og arbeidet med masteroppgaven presenterte jeg intervjuguiden og samtykkeerklæringen. Videre avtalte vi at jeg skulle sende han det ferdige transkriberte materialet for gjennomsyn og godkjenning. Intervjuet foregikk i ca. 120 minutter. Jeg brukte diktafon for lydopptak for å sikre datamaterialet. Gjennom å bruke diktafon kunne jeg konsentrere meg om det informanten sa istedenfor å skrive ned notater, noe som kan være veldig forstyrrende og medføre at man mister viktig informasjon underveis. I etterkant transkriberte jeg lydopptaket fullstendig. Resultatet av dybdeintervjuet blir presentert i kapittel 3.2.

Fokusgruppeintervju valgte jeg fordi det er en ideell metode for å utforske menneskers erfaringer, meninger, ønsker og anliggender (Dallan 2007). Dallan påpeker videre at fokusgruppemetoden er spesielt egnet fordi den aktivt involverer mennesker og gir rom for de spørsmål som ellers ikke hadde blitt stilt. Deltakerne får anledning til å utveksle erfaringer og sammenligne sine oppfatninger og synspunkter (Dallan 2007). Metoden bringer også frem kunnskap og innsikt hos deltakerne om det de har erfart og opplevd. Tjora fremhever at denne måten å intervjuer tar med seg fordeler fra observasjonsstudier der bruk av interaksjon som anledning til å generer data (Tjora 2012). Ved at informantene stimulerer hverandre er det større mulighet for å få frem mange aspekter. Slik sett kan fokusgruppeintervju være en kilde til nye tanker og refleksjoner.

Det var 3 informanter som deltok på fokusgruppeintervjuet. Informantene har alle fagbakgrunn som frisør, men arbeider i dag på ulike arena innenfor fagfeltet fordelt i to forskjellige land. Dette bidrar til stor bredde i erfaringer og kunnskap om tema og fagfeltet. Jeg brukte samme fremgangsmåte som i dybdeintervjuet. Jeg ønsket gjennom dette intervjuet å få tak i hvilke erfaringer og tanker deltakerne satt igjen med etter det første ordinære samarbeidsmøte med coregruppen. Jeg valgte å bruke disse refleksjonsspørsmålene som utgangspunkt i fase 1.

- Hva skjedde?
- Hva opplevde jeg?
- Hva erfarte jeg?
- Hva kunne vært annerledes?

I fase 2 brukte jeg den samme halvstrukturerte intervjuguiden som ble brukt under dybdeintervjuet (vedlegg 1). Intervjuet fant sted i rolige omgivelser og varte i ca. 2 timer. Jeg brukte også her lydopptak for å sikre datamaterialet. Som i dybdeintervjuet transkriberte jeg fullstendig lydopptaket i etterkant. Resultatet fra fokusgruppe intervjuet blir presentert i kapittel 7.2.2.

6.4.2 Spørreskjema

Kvalitativ spørreundersøkelse er en mye brukt metode innenfor samfunnsvitenskapene, når en ønsker å få dypere kunnskap om et fenomen en vet lite om fra før (Dallan, 2007). Det vil si at i dette arbeidet er kvalitativt spørreskjema som metode brukt i første omgang for å samle inn data, for så å organisere og bearbeide informasjonen. Bruk av kvalitativ spørreundersøkelse kan bidra til å vise mer ulike perspektiver rundt problemstillingen. Fordelen med denne metoden er at man kan komme nærmere informantene, noe man ikke gjør med kvantitative spørreundersøkelser. Kvantitativ metode er ofte valgt der man ønsker å se på omfang, antall, forskjeller eller når man skal skaffe grunnlagsdata for å tolke årsaker eller sammenhenger. Kvantitative spørreskjema inneholder mer korte og presise spørsmål med svaralternativer som er rettet til en utvalgt målgruppe. Det er her ikke rom for meninger og tolkninger fra respondentene. Det er vanlig å fremstille resultatene av datainnsamlinger i tabeller, statistikker eller ulike diagrammer. Felles for de kvantitative metodene er at undersøkelsen er ferdig strukturert før datainnsamlingen. Kvalitative spørreskjema inneholder mer åpne spørsmål der informantene kan komme med egne refleksjoner og mer utdypende svar. Jeg ønsket som sagt å få vite noe om hvilke erfaring, og opplevelse de involverte satt igjen med etter avsluttet gjennomføring av modul 1,2 og 3. Deltakerne tok utgangspunkt i spørsmål utarbeidet med utgangspunkt i den didaktiske relasjonsmodellen (vedlegg 3). Resultatene fra spørreskjema vil bli presentert under kapittel 7.2.1 ut fra min tolkning og sammenfatning av svarene. Her bruker jeg også direkte sitat fra studentene for å underbygge eller fremheve viktige uttalelser eller funn.

6.4.3 Refleksjonslogg

Å bruke refleksjonslogg underveis i arbeidet var en todelt hensikt. Jeg ønsket på den ene siden å få tak i deltakerne sine erfaringer og opplevelser gjennom de ulike prosessene. Dette hadde

som formål å få tak i hva som var bra med det faglige innholdet i de enkelte modulene, og hva som kunne vært annerledes eller endret på. Samtidig ønsket jeg å oppmuntre deltakerne til å reflektere over egen arbeidsprosess, som kan bidra til at de utvikler sin bevissthet på læreprosessene. Utgangspunktet var disse 4 åpne spørsmål i arbeidet med sin refleksjonslogg:

- Hva skjedde?
- Hva opplevde jeg?
- Hva erfarte jeg?
- Hva kunne vært annerledes?

Postholm (2007) peker på at på den måten kan prosjektdeltakerne oppleve at de blir hørt og at deres mening er betydningsfull. Videre påpeker hun også i sin bok at gjennom refleksjonslogg kan forskeren få tak i ennå flere opplysninger, som kan bidra til å kaste lys over forskningsfokuset. I tillegg til de observasjoner, intervjuer og samtaler som blir gjort underveis i dette arbeidet for å innhente informasjon, fører jeg som forsker i egen praksis refleksjonslogger. Det er et nyttig redskap i mitt forskningsarbeid. Som Postholm (2007) peker på kan loggbokskrivningen i etterkant av et undervisningsforløp bidra til å skape en viss distanse mellom det som jeg i lærerrollen har gjort, og prosessen som har foregått. På den måten kan det bli lettere å forholde seg mer objektivt til eget arbeid der man kritisk reflekterer over egen praksis. Samtidig kan refleksjonsskriving bidra til personlig vekst, der man på denne måten blir kjent med egne veivalg i forhold til å nå målsetningene (op.cit). Resultatene fra refleksjonslogg og møtereferat vil bli synliggjort under kapittel 7.1.1.

6.4.4 Deltakende observasjon

Når fenomener skal studeres i sin naturlige sammenheng, vil observasjon være en nærliggende metode. Observasjon som er en kvalitativ metode kan fortelle oss hva folk gjør i handlinger og samhandlinger, som kan være forskjellig fra hva folk sier at de gjør eller har gjort. Noe Kvale peker på når han sier at forskeren trenger blant annet å vite hvor representativt det observerte er, hvor ofte det skjer, og hva slags mening folk tillegger handlingen (Kvale 2006).

Observasjon brukt som metode innebærer at vi bruker våre sanser på en mer gjennomtenkt og bevisst måte (Halvorsen 2006). Observasjonen kan være deltakende eller ikke deltakende.

Forskjellen er at i deltakende observasjon inngår forskeren selv i samhandling og som medlem

av det sosiale systemet han eller hun studerer. Deltakende observasjon kan være aktiv eller passiv (op.cit). I dette forskningsprosjektet har jeg som forsker hatt en aktiv roll der jeg bevisst har vært med på å påvirke det sosiale systemet.

Når jeg som forskningstilnærmede skulle observere måtte jeg være oppmerksomme på at de observerte kanskje ville opptre annerledes enn hvis de ikke ble observert. Utfordringen ville være å lytte og se uten forutinntatte meninger og notere alt ned i en beskrivende form uten å legge til egne vurderinger (Halvorsen 2006). Observasjon kan være åpen eller skjult . Jeg valgte å ikke informerte deltakerne at jeg direkte observerte dem. Jeg valgte å bruke skjult observasjon for å innhente informasjon og danne meg et mer helhetlig bilde av situasjonen. Jeg har ikke begrenset eller bestemt på forhånd hvilke situasjoner eller aktivitet jeg ønsker å observere, men valgt en ustrukturert tilnærming (Dalland 2007). Gjennom min observasjon har jeg særlig stilt meg spørsmål og reflektert omkring undervisningsopplegget som jeg har prøvd ut og de erfaringer og tilbakemeldingene jeg har fått på dette.

6.4.5 Samarbeidsmøter

Hva er et godt samarbeid? Det kan det være mange ulike meninger om. I boka samarbeid og konflikt av Hartviksen og Kversøy (2008), beskriver de et godt samarbeid som et konstruktivt samarbeid, konstruktiv konflikt og konstruktive prosesser. Hensikten her er å legge til rette fra ord til handling. Hvordan skal samarbeidet foregå, på hvilken arena, hvorfor og hvem gjør hva blir noen holdepunkter for å oppnå et konstruktivt samarbeid mellom deltakerne i prosjektet. Johnson, m.fl. (2006) peker her på at Vygotsky og beslektede teoretikere mener at kunnskap blir konstruert gjennom et sosialt samspill der en gruppe medlemmer utveksler informasjon, innsikt og erfaringer. Gjennom da å korrigere hverandre og justere sin egen forståelse oppstår læring, forståelse og problemløsning. Videre skriver Johnson, m.fl (2006) at en stor mengde forskning understreker betydningen av læringserfaringer i samarbeidsgrupper. De peker her på betydningen av felles anstrengelser for å nå målet. Dette fører gjerne til gjensidig omsorg og forpliktelser for hverandre og er gjerne selve drivkraften for å holde ut i et langvarig arbeid for å nå felles mål. Et godt samarbeid krever god og effektiv kommunikasjon, samt sosial akseptering og støtte og evne til å takle eventuelle konflikter konstruktivt (op.cit).

Coregruppen har hatt jevnlige samarbeidsmøter der evaluering og oppsummering av prosessen har vært grunnlag for videre planlegging. Det har blitt skrevet jevnlige referater fra møtene. Samarbeidsmøtene har hatt en viktig rolle for fremdriften av prosjektet.

6.5 Transkribering og bearbeiding av datamaterialet

Det ble som sagt brukt lydopptak av alle intervjuene. Intervju er en samtale som utvikler seg mellom mennesker ansikt til ansikt. I en transkripsjon blir samtalen abstrahert og fiksert i skriftlig form (Kvale og Brinkmann 2009). Det er derfor ikke helt ukomplisert å transkribere lydopptak til tekst. Å transkribere betyr å transformere som Kvale og Brinkmann peker på fra en form til en annen form. Forskjellene mellom talespråk og skrevne tekster kan skape en rekke praktiske og prinsipielle problemer og knyttes til fortolkning. I følge Kvale og Brinkmann (2009) finnes det ikke mange standardregler, men en rekke valg som skal treffes. I arbeide med transkriberingen valgte jeg bare det som ble sagt som var av betydning for datainnsamlingen i forhold til tema og problemstillingen. I analyse av kvalitative data er som Halvorsen (2003) peker på både en tidkrevende og omstendelig prosess. Dette henger sammen med at kvalitative data foreligger i en form av ustrukturert informasjon. Videre sier Halvorsen at de er to hovedformer for analysen, nemlig helhetsanalyse og delanalyse. I en helhetsanalyse forsøker en å danne seg et helhetsbilde av for eksempel intervjuet. Dette kan gjøres gjennom å først danne seg et allment inntrykk for deretter velge ut situasjoner eller sitater som illustrerer hovedinntrykket. Delanalyse foregår for eksempel ved å dele opp intervjuet etter ulike utsagn som kategoriseres opp i enkelte tema (Halvorsen 2003). Siktemålet med kvalitative undersøkelser er ofte å danne seg begreper eller ulike aspekter om et fenomen. Dette kan gjøres gjennom å sammenfatte de kvalitative dataene i ulike grupperinger. Dette kan som Halvorsen peker på gjenkjennes fra metoden Grounded – Theory som tar sikte på å kartlegge de ulike kvalitetene i et fenomen (2003: 136).

I mitt arbeid med å transkriberer og bearbeide datamaterialet valgte jeg å sammenfatte dataene med bruk av ulik tilnæringsmetode. I bearbeiding av spørreskjemaene ble det brukt delanalyse og grupperingene ble laget med bakgrunn i den didaktiske relasjonsmodellen. I transkriberingsarbeidet av fokusgruppeintervjuet ble grupperingene laget ut fra spørsmålene i den halvstrukturerte intervjuguiden. I dybdeintervjuet valgte jeg helhetsanalyse som metode.

Dette fordi målet her var å danne seg et helhetlig bilde av hvilke krav, tiltak og utfordringer som omhandlet frisørenes arbeidsmiljø.

6.6 Etske betraktninger i forskningsarbeidet

Som forsker og prosjektleder er det viktig å være bevisst de etiske retningslinjer som gjelder og følge dem. Etikk og moral henger nøye sammen. I alle handlinger vi gjør utfører vi dem i forhold til vår oppfatning om hva som er rett eller galt. Som Kversøy (2005) peker på er etikk en refleksjon over moralen. Å bidra til å legge til rette for refleksjon der vi tenker over hva vi sier og gjør, som igjen kan bidra til at det påvirker våre handlinger og tenkesett. For å ivareta de etiske prinsippene bør man som Halvorsen peker på tilstrebe sannhet, åpenhet og etterrettelighet (Halvorsen 2003). Dette har jeg vært bevisst gjennom forskningsarbeidet. Jeg har forsøkt å ivareta dette med blant annet å fremstille forskningsmaterialet på et bredt og objektivt grunnlag som er i overensstemmelse med virkeligheten. Videre har jeg gjennom prosessen anstrengt meg for å være kritisk til datamaterialet jeg samlet inn. Jeg har forsøkt å fremstille arbeidet ut fra flere perspektiv både gjennom bruk av metodetriangulering, teorien og resultatene fra undersøkelsene. Gjennom arbeidet har jeg også gjort en systematisk utvelging av data og ikke presentert ”håndplukkede” eksempler.

Som forsker må man være seg bevisst sitt ansvar ovenfor både enkeltindivider, institusjoner (som her skoler, bedrifter og andre offentlige etater) og samfunnet. Jeg har gjennom norsk forskningsråd meldt undersøkelsen inn til NSD (vedlegg 4). Videre har jeg fulgt deres retningslinjene for anonymisering. For å ivareta personvernet til de involverte i prosjektet blir ingen av informantene nevnt ved navn om ikke annet er avtalt. Alle lydopptak vil bli slettet etter avsluttet arbeid. Gjennom et informasjonsskriv (vedlegg 6) ble alle de involverte grundig informert om prosjektet og hva det ville innebære å delta. Utformingen av informasjonsskrivet ble laget ut fra Dalland (2007) sin anbefaling. Videre brukte jeg skriftlig samtykkeerklæring (vedlegg 2).

Jeg har også som et ledd i å kvalitetssikre materialet har en av deltakerne i Coregruppen lest grundig igjennom og kontrollert fremstillingen av fasene og innholdet av prosjektet i rapporten. Videre sendte jeg det transkriberte dybde intervjuet til informanten for å gi mulighet for innspill og godkjenning av fremstillingen av datamaterialet. Å være seg bevisst at de

personene som er involvert i dette prosjektet blir ivaretatt på en skikkelig måte er en forutsetning og en viktig del for å ivareta de etiske prinsippene i forskningsarbeid. Noe jeg mener er godt ivaretatt i dette arbeidet.

6.7 Gyldighet og relevans i forskningsarbeidet

Kan jeg være sikker på at valg av metode i dette studiet som her intervju, spørreskjema, observasjon og refleksjonslogg gir gode nok svar på problemstillingen? Ville svarene blitt annerledes om jeg hadde brukt en annen metode? Jeg vil her se på hvordan ulike faktorene kan påvirke graden av gyldighet og relevans i bruk av intervju, spørreskjema og refleksjonslogg som metode. Som Kvale (2008) peker på handler verifisering om kunnskapen om begrepene validitet, reliabilitet og generaliserbart. Hiim peker på at kravene til gyldighet og pålitelighet i aksjonsforskning må relateres til andre kriterier enn i tradisjonell forskning (Hiim 2009).

Gjennom å velge kvalitative metoder i dette studiet har jeg mulighet til å gå dypere inn i den informasjonen jeg får, noe Dalland (2007) støtter når han definerer metode i sin bok: ”Metoden forteller oss noe om hvordan vi bør gå til verks for å fremskaffe eller etterprøve kunnskap”. (Dalland 2007: 82). Kvalitativ metode kjennetegner fleksibilitet. Datainnsamling og analyse foregår parallelt (Halvorsen 2003). Hensikten og prinsippet for denne metoden er at alle prinsipper skal behandles på samme måte (Grønmo 2004). De kvalitative dataene foreligger i form av tekst eller verbale utsagn (myk data), der det sies noe om egenskapene hos undersøkelse enhetene. Fortolkning av meningsinnholdet i dataene spiller en stor rolle her.

Slik vil en kvalitativ datainnsamling knyttes til hermeneutikken eller andre fortolkede teorier (Halvorsen 2003). Noe Eklund (2005) peker på når han sier at hermeneutikken er humanistisk orientert. Det handler om å fortolke meningsfulle fenomener og beskrive vilkårene for at forståelsen av mening skal være mulig. Hva vil det si å forstå eller fortolke en bestemt situasjon eller et utsagn og hvordan den eventuelt kan anvendes er i lys av forforståelse som bygger på tidligere erfaringer eller tolkninger. Dette er gjenkjennbart hos Hiim og Hippe (1998) når de sier at den hermeneutiske forståelsesmetoden dreier seg om at enhver forståelse begynner med en forforståelse. De peker videre på at detaljene eller delene som er gjenstand for forståelsen påvirker helhetsforståelsen i en sirkulær prosess der forståelsen og kunnskapen alltid kan videreutvikles (Hiim og Hippe 1998). I dette prosjektet er utdanningen bygd opp i

ulike moduler (deler) som til sammen skal danne en helhetlig forståelse av hvordan man som frisør kan arbeide mer helse –og miljøvennlig, samt ta bedre vare på indre og ytre miljø.

Kvantitative metoder går mer i bredden og tar mer sikte på å forme informasjonen om til målbare enheter. I denne metoden skaffer forskeren seg sammenlignbare opplysninger som gir et gjennomsnitt av et spesielt fenomen. Datainnsamlingen skjer uten direkte kontakt med feltet (informantene). Her blir ofte spørreskjema med faste svaralternativer brukt eller strukturerte og systematiske observasjoner som tar sikte på å finne gjennomsnittet og presenter av en større mengde eller gruppe individer (Dallan 2007). Kombinasjon av metoder, metodetriangulering eller metodekombinasjon blir ofte brukt for å kombinere kvalitative og kvantitative datainnsamlingsmetoder. Utrykket triangulering kommer fra landmåling hvor to forskjellige utgangspunkter benyttes for å bestemme et tredje (Halvorsen 2003). De forskningsmetoder som velges vil derfor være med på å bestemme hva en vil oppdage. Forskjellen mellom disse to metodene er først og fremst knyttet til måten du samler inn data på. Skillet mellom kvalitative og kvantitative data er ikke alltid like tydelig og metodene går ofte i hverandre.

I følge problemstillingen er hensikten å innhente fyldig data om informantenes opplevelse og mening om hvordan gjennomføringen av modul 1,2 og 3 har blitt planlagt, gjennomført og vurdert gjennom bruk av den didaktiske relasjonsmodellen. Begrepet validitet kan gjengis med gyldighet og relevans (Halvorsen 2003). Studiets problemstilling er utgangspunktet for valg av metode i forhold til innsamling av data som er relevante. Spørreundersøkelsen ble gjennomført med utgangspunkt i den didaktiske sirkel. Grunnlaget for spørreundersøkelsen ble laget med utgangspunkt i problemstillingen og funnene i litteraturen som er brukt i dette studiet. Videre påpeker Halvorsen (2003) at i en kvantitativ undersøkelse benytter man seg av målbare talldata (målbare variabler) for å sjekke validiteten i datainnsamlingen, noe som ikke lar seg gjøre i en kvalitativ metodebruk. Gjennom å bruke ulike metoder (metodetriangulering) i datainnsamlingen for å innhente informasjonen som her kvalitativt intervju, spørreundersøkelse og refleksjonslogg som en forskningstilnærming med en mer åpen tilnærming, kan det bidra til å sikre påliteligheten til tekstdataene (op.cit).

Som Grønmo (2004) peker på er hensikten med datamateriale at det skal brukes til å belyse problemstillingen. Kvaliteten på materialet som er samlet inn blir høyere jo mer de innsamlede dataene er velegnet for å belyse problemstillingen. Det vil si at reliabiliteten er høy dersom datainnsamlingen og undersøkelsesopplegget gir pålitelige data. Dette henger sammen med

hvordan undersøkelsesopplegget er utformet og på hvordan måte datainnsamlingen blir gjennomført. Hvor foregår intervjuet, er det mye forstyrrelser, hvilken relasjon er det mellom intervjuer og respondentene som kan være med på å påvirke svarene. Er spørsmålene som blir stilt åpne eller lukket? Her er det også viktig at intervjueren er bevisst bruken av kroppsspråket. En annen ulempe med kvalitativ metode er at den er tidskrevende. Dette gjør at man ikke når over så mange respondenter. Her kan det også forekomme feil kilder i kommunikasjonsprosessen, der samtalen kan bli påvirket av selve konteksten (Halvorsen 2003).

Noe jeg ser kan være den største trusselen til graden av gyldighet og pålitelighet til funnene er fordi jeg har så tette bånd til informantene. For elevene er jeg deres lærer og det medfører et skjevt maktforhold. I forhold til de andre lærerne er jeg deres kollega og deltaker i prosjektet som også fører til et skjevt maktforhold. Dette er noe jeg har vært veldig bevisst på i gjennomføringen av datainnsamlingen og i arbeidet med å analysere og tolke dataene. Under intervjuet var jeg bevisst på å vise hvor betydningsfull deres erfaringer og synspunkter hadde for evaluering av prosjektet og at deres bidrag var meget viktig. Jeg var også bevisst på å holde en lav profil med et mest mulig nøytralt og avslappet kroppsspråk. Jeg ønsket at de skulle føle seg trygge og oppleve situasjonen som mest mulig komfortabel. Min utfordring som intervjuer er å gi rom for de tause øyeblikk der informanten får mulighet til å tenke seg om. Min dobbeltrolle som her intervjuer, veileder og prosjektdeltaker var noe jeg opplevde til tider vanskelig å skille. Det å være i stand til å skifte *briller* etter hvilken situasjonen man befinner seg i krever øvelse.

6.8 Oppsummering

Jeg har i dette kapitlet beskrevet og begrunnet valg av forskningsstrategi. Jeg har forsøkt å synliggjøre ulike retninger innenfor pedagogisk tenkning og hvordan det er med på å påvirke valg av metoder og tolkning av data. Den filosofiske grunntanken i dette arbeidet er en fenomenologisk og kritisk hermeneutikkens retning der deler settes sammen til helhet. Som sagt hersker det mange ulike syn på læring og pedagogikk. Som Inglar (2009) peker på er det derfor ikke enkelt å forske på læring som fenomen. Med dette som bakteppe har jeg forsøkt gjennom den empiriske undersøkelsen å klargjøre hva informantene uttrykte om læring som fenomen.

Jeg har deretter beskrevet hva som kjennetegner aksjonsforskning som metode og begrunnet hvorfor jeg finner det relevant å bruke i denne sammenhengen. Når en forsker i egen praksis

innebærer det at en forsker med ikke på. Aksjonsforskning innebær blant annet å gjøre aksjoner – handlinger for å forbedre praksis. Her er det påpekt at det er de som er i praksis som kjenner best til praksisfeltet. Som forsker har man en aktiv rolle i endringsprosessene i tillegg til å samle inn og analysere dataene har man også et ansvar for å videreformidle forskningsresultat som kan ha betydning for andre. Ved aksjonsforskning blir teori og praksis knyttet sammen til en mer helhetlig praksis-teori. Derfor blir da pedagogisk aksjonsforskning forstått etter Hiim (2010) sin definisjon der hun sier forskningen innebær systematisk samarbeid om planlegging, gjennomføring, vurdering og kritisk analyse av utdanning, undervisning og læreprosesser. Forskningens hensikten har som mål å forbedre kvaliteten på utdanning, undervisning og læring, samt å dokumentere kunnskap om slike prosesser i skole og arbeidsliv.

På bakgrunn av denne forståelsen har jeg begrunnet de forskningsmetodiske valg med bakgrunn i Winters seks hermeneutiske prinsipper.

Som det fremkommer i kapitlet har jeg brukt ulike fremgangsmåter for å samle inn data for å belyse valgte problemstilling. Først beskriver jeg mer generelt om de ulike metodene for så å beskrive nærmere hvordan metoden er blitt brukt i dette studiet. Kvaliteten på materialet som er samlet inn blir høyere jo mer de innsamlede dataene er velegnet for å belyse problemstillingen.

Avslutningsvis har jeg belyst hvordan transkribering og bearbeiding av data har foregått, det etiske perspektivet, samt gyldighet og relevans i arbeidet. For å vurdere graden av reliabiliteten i arbeidet henger dette sammen med i hvilken grad datainnsamlingen og undersøkelsesopplegget gir pålitelige data. Dette har jeg blant annet ivaretatt gjennom å forholde meg kritisk til datamaterialet. Som det her blir påpekt henger gyldighet og relevans sammen med hvordan undersøkelsesopplegget er utformet og på hvordan måte datamaterialet brukes til å belyse problemstillingen.

7 Beskrivelse av utviklingsprosessen

Gjennom det forrige kapitlet redegjorde jeg for mine valg i forhold til de metoder som er blitt brukt i min søken etter svar på problemstillingen. Aksjonsforskning dreier seg om endringsprosesser og dokumentasjon av disse. I dette kapitlet vil jeg beskrive utviklingsprosessen i prosjektet gjennom 4 ulike arbeidsfaser. Funnene er basert på spørreskjema, refleksjonslogger, intervju og deltakende observasjoner. Presentasjon av funn er kronologisk strukturert ut fra tidspunkt for gjennomførelse.

I dette forskningsarbeidet vil det bli fokusert på hendelser, eksempler og vurderinger som bidrar til å belyse hvordan kompetansehevingen i den modulbaserte etter -og videreutdanningen ble planlagt, gjennomført og vurdert. Forskningsprosessen er sentral i et aksjonsforskningsprosjekt. En viktig hensikt med dette prosjektet er å kunne vise et eksempel på hvordan man kan legge til rette for kompetanseheving i form av en modulbasert etter –og videreutdanning. Ved å synliggjøre forskningsprosessen der deltakernes erfaring, læring og utvikling kommer frem, vil evalueringene fra deltakerne i prosjektet danne grunnlag for justeringer og endringer for neste arbeidsfase. En annen viktig målsetning i prosjektet er blant annet å kunne skape gode relasjoner og dele yrkeserfaringer på tvers av deltakerne og de ulike landene.

7.1 Arbeidsfase 1 – Forberedende samarbeidsmøte

Under studiebesøket våren 2011 ved Utdannelsescenter København Vest (CPH West) ble vi i regi av Breivang vgs, forespurt av skolens internasjonale koordinator om interesse for deltakelse i dette prosjektet. Etter godkjenning fra skolens ledelse takke vi ja til å delta i prosjektet.

Prosessen med forarbeidet var i gang. Det skulle skrives intensjonsavtaler og finne aktuelle deltakerne fra Finland, Sverige, Danmark og Island. Samtidig skulle vi sette sammen en pilotgruppe med deltakere fra Norge. Det første vi gjorde var å ta kontakt med frisørenes forening da de hadde vært aktiv i arbeide med etablering av konseptet grønn frisør og kjente godt til de grønne frisørsalongene som var etablert. Vi kontaktet deretter en grønn frisørsalong her i Tromsø og en på Voss. Begge eierne ønsket å delta i prosjektet med stor motivasjon og

entusiasme. Frisørenes forening (FFF) ønsket å delta som samarbeidspartnere og observatører i prosjektet. Vi ønsket å knytte til oss opplæringskontoret for frisørfag i nord (OK), da de representere bedrifter spredt i de nordlige fylkene. Daglig leder ved opplæringskontoret sendte ut forespørsel til sine medlemsbedrifter for godkjenning for deltakelse, noe de sa ja til.

Coregruppen i Norge var nå etablert med to lærere fra Breivang vgs, daglig leder fra OK og to bedriftseiere fra Grønn salong konseptet.

I forkant av det forberedende møtet som fant sted på yrkesinstituttet Practicum i Helsingfors i desember 2011, hadde vi tett mail og telefonkontakt med de finske deltakerne som er initiativtakere og hovedeiere av prosjektet. Vi informerte om erfaring fra tidligere beskrevet forprosjekt, våre styrker og interesse. De erfaringer vi hadde gjort oss i vårt tidligere prosjekt var viktige momenter å ha med inn i dette prosjektet. Arbeidet som ble gjort i forkant av møtet var å sende søknad om økonomisk støtte til det forberedende besøket i Helsingfors til SIU lokalt i Norge. Deltakerne i Coregruppen fra alle landene var nå på plass og arbeide med skriving av søknaden om midler til SIU kunne starte. Dette viste seg å bli en lang og møysommelig prosess, for prosjektet endelig ble godkjent av SIU i August 2012.

Totalt sett var det fire representanter fra Finland, en fra Island, tre fra Danmark, tre fra Norge og to fra Sverige. Samarbeidsmøtet hadde en varighet på 4 dager.

Hovedinnholdet for denne samlingen var presentasjon av yrkesinstituttet Practicum og hvordan deres økologiske frisør opplæring foregår. Videre gjennomgikk vi de ulike partenes styrker og deres roller i prosjektet. Presentasjon og arbeidsfordeling av de 9 ulike arbeidspakkene i prosjektet, samt gjennomgang av budsjett fordelingen. Det var en forelesning om økologisk hårpleie og studiebesøk hos en økologisk frisørsalong. For utenom arbeide med prosjektsøknaden startet vi arbeide med å utvikle den didaktiske planlegging av opplæring og faglig innhold av de ulike modulene.

7.1.1 Evaluering av arbeidsfase 1 gjennom refleksjonslogg og møtereferat

Vi hadde nå fått innsyn i de ulike arbeidspakkene og gjort en grovfordeling av disse. Hvert land har hovedansvar for 1-2 arbeidspakke. Det var hektisk og intensive dager med mye informasjon på en gang. Mye var nytt for mange av oss og vi hadde mange spørsmål. Vi fikk et godt innsyn i den Finske økologiske frisørutdannelsen de har på Practicum. Dette førte til mye

diskusjoner ettersom en lignende utdanning ikke finnes i de øvrige nordiske landene. Det var lærerikt og nyttig å få innsikt i hvordan de ulike landene driver sin frisørutdanning. Det viser seg at opplæringen av grønn frisør eller økologisk hårpleie er i liten grad gjennomført i de ulike skolene. Som for eksempel på Island finnes det i skrivende stund bare en sertifisert Grønn salong. De har et sterkt ønske om å utvikle frisøryrket og deres utdanning mot en mer helsevennlig profil. Her i Norge vet jeg bare om en annen skole i tillegg til oss som har fokus på helse –og miljøvennlig opplæring under frisørutdannelsen. Det ble her planlagt videre at prosjektpartnerne skulle undersøke ulike muligheter det er i produkter og metoder, med tanke på hvordan man kan utvikle en felles utdanning og læreplan i de nordiske landene innenfor miljøvennlig hårpleie. De erfaringer og tanker vi sitter igjen med etter planleggingsmøtet er diskusjonene om hva de ulike produktene inneholder, hva det kan innebære for frisøren, hvordan man kan beskytte seg selv mot skadevirkninger og hva det finnes for alternativ.

7.2 Arbeidsfase 2 – Utviklingsprosessen av modul 1,2 og 3

Det første ordinære samarbeidsmøte med coregruppen fant sted November 2012 På CPHW i København. Her gikk vi igjennom og analyserte våre kunnskaper innenfor miljøvennlig hårpleie, kjemiske stoffer, arbeidsmiljø og annet som var av relevans for utviklingsprosessen i prosjektet. Samlingen foregikk over 4 dager. Samlingens hovedfokus var å øke Coregruppen sin kompetanse og forståelse i bærekraftig utvikling i frisørbransjen, helseaspektet, forebyggende tiltak og opprettholdelse av den fysiske helsen, kjemiske cocktails, produktinnhold og deres innvirkning på miljø og helse, samt innføring i konseptet grønn frisør.

Johan Galster fra København kommune informerte om arbeidet med Grønn Frisør i Danmark. Videre var Heidi Søsted fra Vidensentret å hadde en forelesning om kjemiske stoffer og presenterte arbeidet som gjøres hos Vidensentret. Utenom det var også Ann Sofie Wilhelmsen fra salong Zens i København. Hun fortalte om hvordan det hadde vært for henne å starte Grønn salong. Hun fortalte oss blant annet om hva som hadde vært utfordrende, hennes visjon i arbeidet og utviklings muligheter. I løpet av dagene hadde vi også studiebesøk til 2 ulike Grønne salonger. Utenom det informerte de ulike landene deres utdannings system og læreplan for frisørfaget. En stor del av samlingen gikk også med på å planlegge faginnholdet i modul 1,2 og 3.

7.2.1 Evaluering av arbeidsfase 2 gjennom spørreskjema

Evaluering av samlingen ble utført gjennom et spørreskjema til 9 av deltakere og et fokusgruppe intervju med 3 av deltakerne. Først presenteres resultatene fra spørreskjema ut fra 3 hovedområder som forteller noe om hvilken erfaring deltakerne sitter igjen med, hva var spesielt positivt og hva de ønsket å forandre. Avslutningsvis presenteres resultatene fra fokusgruppe intervjuet med 3 av deltakerne. Dette for å vise noen tanker og refleksjoner vi sitter igjen med etter disse dagene. Her er det fokus på meningen og målet med prosjektet samt hvilke utfordringer implementeringsprosessen av etter –og videreutdanningen kan gi.

1. Hvilken erfaring har du fått gjennom disse dagene, der vi i felleskap har arbeidet om prosjektet?

På spørsmål om hvilken erfaring de satt igjen med pekte en av deltakerne på at det hadde vært interessant å lære mer om merking av produkter. En annen pekte på at selv om vi ikke har samme språket kan vi utvikle et felles utdanningsprogram for en mer grønn linje i utdannelsen. Flere påpekte at det hadde vært nyttig og interessant å høre på Heidi Søsted og Johan Galster sine innlegg om forskning og konseptet grønn frisør. Her påpekte de også at det var nyttig å lære mer om hvordan de ulike landene arbeidet med opplæringen i forhold til styringsdokumentene og læreplanene i faget. Som en deltaker utalte: *”Frisøren må ha kunnskap om forebyggende tiltak som omhandler både utstyr, økonomi, utdanning, trivsel, holdninger og adferd, samt en helhetlig tenkning rundt ytre og indre miljø for å forlenge frisørens levetid”*. Flere pekte videre på at de lærte mest gjennom praktisk som gruppearbeid og gjennom diskusjoner. 6 av 9 opplevde det som nyttig å jobbe med konkrete oppgaver som å utvikle det faglige innholdet i de ulike modulene, hvilket innhold hører til samfunnsnivå, gruppenivå og individ nivå. Som en deltaker skrev: *”I think this meeting helped concretize our plans. I believe things will get even more concrete once we started with the real work”*. Tre av deltakerne fremhevet at de hadde erfart viktigheten av å jobbe videre med prosjektet og ønsket å lære ennå mer. Som en skrev *”I was happy too work with so lot of nice people, that are burning for this project”*. En annen sa: *”I got new ideas how too introduce green line in the education”*. Dette viser et stort engasjement hos deltakerne i arbeidet med prosjektet.

2. Hva finner du spesielt positivt?

Her påpekte flere at det var så mange positive og engasjerte deltakere i prosjektet som har et sterkt ønske om å at prosjektet skal lykkes. En deltaker sa: *”J love the feeling in that we have in the group and seeing how enthusiastic everyone is about working with the project”*. Flere pekte på viktigheten av kompetansen og erfaringen som deltakerne i prosjektet har og hvordan det bidrar til å styrke prosjektet. Som en deltaker skrev: *”Prosjektet har en stor styrke gjennom at de involverte partene sitter med stor kompetanse på flere felt, både det som omhandler tema men også i å drive prosjektarbeid”*. Her ble det også fremhevet at det var så positivt å møte folk som hadde studert fagfeltet og få lære mer om arbeidet som blir gjort spesielt fra Johan Galster, Heidi Søsted og Ann-Sophie fra salong Zenz. Som en skrev: *”It was soo positiv to get more knowledge about the prosject”*. Her viser hvor viktig det er for forståelsen å knytte teorien til praktisk arbeid. Å kunne komme sammen å dele erfaringer og diskutere utfordringer er en forutsetning for å drive arbeidet fremover.

3. Hva hadde du ønsket å forandre?

På spørsmålet om hva de ønsket å forandre var det flere som ønsket at det hadde vært mer tid til diskusjoner, en grundigere gjennomgang av det faglige innholdet og metodikken i modulene. En av deltakerne påpekte at det hadde vært nyttig med en større diskusjon om hvilke hindringer og motstand prosjektet kan møte. Fire av deltakerne ønsket at det hadde vært flere saker som hadde vært mer avklart i forkant av møtet slik at vi hadde kommet lengre i planleggingen av eks. det faglige innholdet og metodebruken i modulene. Det kom også frem her at de ønsket det hadde vært avsatt mer tid til besøket fra Vidensentret og Johan Galster. De opplevde at det ble for generelt og ønsket det hadde vært mer tid til å gå dypere inn i temaet.

7.2.2 Evaluering av arbeidsfase 2 gjennom intervju

Gjennom fokusgruppeintervju med 3 av deltakerne i Coregruppen ble det her diskutert hvilke tanker og erfaringer de satt igjen med etter samlingen med pilotgruppen. Det ble blant annet diskutert hvilke hindringer og utfordringer en kan møte og målet for prosjektet.

På spørsmålet om hvilke hindringer og utfordringer de tror en vil kunne møte sier en at: *”Jeg opplever at alle sitter å tenker at det de lærer ikke er så lett å leve etter. Jeg opplever at alle sier hvorfor er dette vanskelig. Hvorfor kan vi ikke bare prøve det ut. Men når vi begynner å grave i det, er det for det første vanskelig å få tak i alle produktene”*. Dette er et viktig punkt

som blir påpekt. Jeg opplever at søken etter miljøvennlige produkter krever stor innsikt i produktenes innhol og virkning. Man må vite hva man skal se etter og hvilke alternative produkter som er tilgjengelig. En annen sier: *”Det er mye motstand blant kollegaer mot endring. Også den erkjennelsen at vi har stått og gjort noe i en årrekke som ikke er bra for vår helse. Å når vi tenker tilbake har vi påført oss selv mange ubehageligheter som vi sliter med i ettertid.* Interessant å se på hvordan våre holdninger og tidligere erfaringer kan bidra til motstand for den nye kunnskapen. En sier følgende: *” Det som jeg synes er interessant er at uansett hvem du snakker med av frisørene så sier de at de har helseplager som kommer av arbeidet som frisør”*. Dette viser at omfanget av frisører som er blitt syke av arbeidet sitt er stort. Noe som forskningen støtter opp om.

Det ble her diskutert hvorfor det er så mange i frisørbransjen som blir syke i jobben sin og hva det kunne skyldes som en sier: *”Jeg synes det er rart at i frisørbransjen er det akseptert både at mange har allergi og luftveisproblemer uten at de skylder på noe eller noen. Tenker på at andre bransjer som eks. Billakkerer og malere har tatt tak i dette for lenge siden. Hva er det som gjør at vår bransje er så seint ute?”*. Et viktig punkt som blir påpekt her. Jeg mener en grunn kan være at vi stoler på hva leverandørene og selgerne av produktene sier, fordi vi har ikke nok kunnskap til å motsi dem eller kunne stille mer kritiske spørsmål.

En uttaler videre: *”Ennå i 2012 er det så utrolig mye motstand mot dette selv om vi vet at mange stoffer i produktene vi jobber med er skadelig for helse vår”*. Jeg tror det er for lite informasjon og kunnskap om stoffene i produktene og hvordan det kan påvirke vår helse. Frisørene er derfor ikke i stand til å ta et stilling til hvilke produkter de ønsker å arbeide med. Derfor blir spredning et så viktig arbeidsfelt i prosjektet.

En annen følger dette opp med å si: *”Vi godtar at veldig mange ikke tåler å være frisører. Det er allment at som frisør må du ha sterk rygg og sterk hud. Jeg opplever at de som blir syk som frisør får på en måte skyld seg selv. Man skal være så flink til å arbeide. Stå på å jobbe lange dager og ofte uten pauser. Som frisør bør man tåle å ha smerter og plager som snuvsing og utslett på hendene. Det er liksom slik kulturen er. Vi tar det ikke på alvor, det er en slags fornektelse i skjønnhetsindustrien”*. Som en utalte: *”We just want to look good”*. Videre sier en: *”Å som frisør vil du bare få folk til å se bra ut uten tanke for konsekvensene. Det er som om det gamle ordtaket: Du må lide for skjønnheten lever i beste velgående. En annen peker på: ”Vi er heller ikke godt nok utdannet for å kunne tenke konsekvenser av de valg man tar”*.

Her påpeker en av informantene at den største utfordringen ligger i innkjøpsrutinene til salongene og avtalene som blir gjort med de ulike leverandørene. Det er en stor industri som har brukt mye penger å utvikle sine produkter som allerede finnes på markedet. En sier: *”De store leverandørene har penger til å kunne utvikle produktene, men de vil nok ikke gjøre det før de blir tvunget til det.* Slik innkjøpsavtalene fungerer i dag er det slik at bedriftene får gode rabattavtaler om de blir totalkunder. På den måten binder leverandørene bedriftene som kunder opp mot seg. Videre utaler en her: *”Du gifter deg nesten med en leverandør”.* En annen utfordring som blir diskutert er at vi i Norden er så små og få kunder i forhold til markedet i resten av verden. Men som en sa: *”Vist ikke vi her i Norden stiller spørsmåltegn hvem skal da gjøre det? Det er vi som har muligheten til å stille de kritiske spørsmålene”.* Som jeg ser det må vi ha kunnskap og kompetanse for å være i stand til å stille de kritiske spørsmålene. Vi må ha tro på at vi kan gjøre en endring selv om vi er få i verdensperspektivet.

En annen utfordring som også ble diskutert er dette med anbefalt hanskebruk. En sier følgende: *”Våre elever blir opplært i å bruke hansker for å beskytte seg selv. Men når de kommer ut i bedrift får de beskjed om at det blir for kostbart å bruke hansker i alle prosessene man er i kontakt med vann eller produkter”.* Som en videre sier: *”De tenker ikke på hvor kostbart det blir når arbeidstaker blir syk. Det oppleves som om det er den enkelte sitt problem. Men det det blir jo også et samfunnsproblem når det rammer mange”.* Dette viser igjen hvor viktig kunnskapsgrunnet er. Man må forstå hvorfor det er viktig for å følge opp anbefalte forebyggende tiltak som her hanskebruk.

Et annet paradoks som ble diskutert er reglene om pålagt verneombud i bedriftene. Her er reglen at har du under 10 ansatte slipper du verneombud, men da skal du ha en annen ordning. Noe som en utaler: *”Som ut fra mitt syn ikke er noen ordning. Det er i dag ingen tilsyn som fungerer og blir godt nok fulgt opp, det blir bare et papirtilsyn”.* En sier videre: *”Skal vi oppleve at folk ikke blir syke hjelper det ikke at de skadelige stoffene er i produktene vi bruker, fordi det er dem vi blir syke av. Vi må jobbe for å få bort stoffene som gjør oss syke og de må erstattes av andre stoffer som ikke gir helseskader”.* Det var her stor enighet i at kjernen i dette må være at ingen skal bli syk av arbeidet sitt å kunne virke lenge i faget.

På spørsmålet om hva de tenker målet for prosjektet er svarer en: *”Jeg håper vi får til å lage et utdannings og opplæringsprogram slik at flere får mer kunnskap og kompetanse”.* Videre sier en: *”Jeg tror det det er den eneste måten å endre holdningene på”.* Det ble her diskutert

hvordan mulighetene for elevene blir å starte på samme nivå som en ferdig utdannet frisør med erfaring fra yrket. En mente at alle bør lære det mest grunnleggende for så kunne lenger ut i utdannelsen ha mulighet til å velge retning. En annen sa: ”*Jeg tror om vi skal ha flere frisører å tenke grønt treng vi en etter –og videreutdanning.* Her ble det også diskutert at vi trenger også flere frisører som har styrke og mot til å ta alternative valg. Informantene pekte på at informasjon om dette må bli spredd til flere frisører og våre kunder. Jo mer opplyst kundene blir å stiller frisørene kritiske spørsmål jo større behov får frisøren for mer kompetanse og kunnskap. En sier videre: ”*Vi snakker om at dette er i utgangspunktet en etter –og videreutdanning for frisører, men det er som jeg ser det viktig at lærene følger opp å tar med de viktigste punktene inn i grunnopplæringen*”. Respondenten påpeker et viktig punkt her. Vi må som jeg ser det starte kompetansehevingen på skolene. For å få til det må lærene på lik linje med frisørene tilegne seg denne kunnskapen gjennom teori og praktiske erfaringer.

7.3 Arbeidsfase 3 - Planlegging, gjennomføring og vurdering av modul 1,2 og 3

Gjennomføring av modul 1,2 og 3 ble gjennomført på Breivang vgs i Tromsø, Januar 2013. Vi ansvarlige i Coregruppen fra Norge hadde gjentatte planleggingsmøter gjennom fysiske møter, bruk av mail og telefon i forkant av gjennomføringen av modul 1,2 og 3. Her ble det planlagt både det faglige innholdet, fremstillinga av stoffet og hvordan vurderingsformene skulle foregå. Gjennom at vi anså at det meste av stoffet var helt ukjent for de fleste av deltakerne i Pilotgruppen var vi var usikre på hvordan vi skulle legge opp dagene for å skape mest mulig interesse og aktivitet. Som tidligere nevnt var vi opptatt å knytte teori og praktisk sammen til en helhetlig forståelse av yrkeskunnskapen. I planleggingsarbeidet med modulene til testgruppen så vi at det ble mye teoretisk arbeide og forelesning. Vi var litt bekymret for at vi skulle møte mye motstand fra Pilotgruppen i forhold til forbruk av for mye tid og informasjon som vi tenkte var kjent for ferdigutdannede frisører med mange års praksis. På bakgrunn av denne bekymringen jobbet vi for og kutte eller komprimere stoffet mest mulig slik at vi gjennomførte opplæringen på en hel og to halve dager. Dette var en beslutning vi tok for og spare tid for våre kollegaer for at de skulle slippe å bruke så mye av sin produksjonstid på informasjon og kunnskaper vi tenkte de allerede hadde. Det ble lagt ned mange timers arbeid før presentasjonen til Pilotgruppen. Coregruppen brukte mange timer til å plukke fra hverandre

og sette sammen igjen innholdet i modulene. Vi fant at det var mange deler av innholdet som gikk inn i hverandre og samme tema ble omtalt i mer enn en av modulene. I planleggingsfasen fordelte vi arbeidet med modulene der vi hver for oss satte sammen våre egne forelesninger basert på hva vi tenkte skulle være innholdet i de ulike modulene. Rekkefølgen av presentasjonene planla vi sammen der vi fordelte forelesningsansvaret.

Hovedinnhold for denne samlingen var opplæring av modul 1,2 og 3. Innføring og opplæring av modul 1 handlet i grove trekk om bærekraftig utvikling i frisørfaget. Vi så på hva som ligger i begrepet ut fra et samfunnsperspektiv, for deretter diskutere hvordan vi i frisøryrket kan arbeide mer bærekraftig. Gjennom forelesning fikk deltakerne innsikt i lovverket og tidligere forskning om tema.

Modul 2 og 3 handlet om helseaspektet for frisører, produktinnhold, innføring av helse -og miljøvennlige produkter. Det handlet i store trekk om produktkunnskap og hva som er forskjell på syntetiske og naturlige produkter, organisk og allergifremkallende. Deltakerne fikk en innføring i produktmerking – økologiske vs. Grønne, håndeksem og luftveissykdommer, muskel og skjelettplager, samt teoretisk innføring av kjemiske stoffer og praktiske øvelser i produktanalyse.

7.3.1 Evaluering av arbeidsfase 3 gjennom spørreskjema

Problemstillingen spør etter hvordan tilrettelegge for økt kompetanse i faget helse, miljø og sikkerhet gjennom en modulbasert etter –og videreutdanning. For å få innsikt i hvordan deltakerne opplevd og erfarte tilretteleggingen som relevant brukte jeg spørreskjema (vedlegg 3). Spørsmålene i spørreskjemaet ble utarbeidet med utgangspunkt i den didaktisk relasjonsmodellen. Jeg har valgt å presentere resultatene fra datamaterialet ut fra kategoriene i modellen.

Læreforutsetninger

Deltakerne sine læreforutsetninger var forskjellig. Noen hadde mange års erfaring i frisørfaget både som arbeidstaker og arbeidsgiver, men lite forkunnskaper om tema. En av deltakerne driver en grønn salong og har mye forkunnskaper. Tre av deltakerne er elever og har derfor liten erfaring i å jobbe som frisør. Elevene hadde en del forkunnskaper i tema med at de hadde

i forkant jobbet med en prosjektoppgave som handlet om Grønn Frisør. Dette gjaldt også den ene lærlingen som deltok da hun gikk hos oss forrige skoleår og hadde gjennomført samme prosjektoppgave. Den andre lærlingen hadde ingen forkunnskaper. De to lærene som deltok hadde gjennom arbeidet med prosjektoppgavene noe førkunnskaper om tema fra før.

Rammer

På spørsmålet om hvordan deltakerne opplevde forarbeidet til kurset viste tilbakemeldingene at fire opplevde at de hadde fått nok informasjon på forhånd. En av deltakerne sa: *”Jeg fikk et skriv på forhånd der det stod hva vi skulle gå igjennom de forskjellige dagene, hva som var bakgrunnen og målet med prosjektet. Hvem som var med i Coregruppen, hvorfor og hvem som skulle være med i Pilotgruppen”*. En hadde fått informasjon på forhånd, men ønsket en ennå mer detaljert informasjon hun utalte: *”Fikk litt informasjon på forhånd, men synes det ikke var nok. Jeg viste ikke helt hva som skulle gjøres”*. Åtte av deltakerne mente de ikke hadde mottatt noen informasjon på forhånd. Videre var det fire som mente det burde være en tydeligere innkalling med mer konkrete tidspunkter.

På spørsmål om hvordan de opplevde kursets varighet svarte 7 av deltakerne at de opplevde varigheten bra. En svarte at de ønsker flere småpauser underveis. En svarte: *”Skulle ønske det var brukt en dag til å se på innholdet i de ulike produktene og forskningen”*. En annen sa: *”Tiden var egentlig passelig, men om det blir mer ryddig i powerpointene vil det bli mer tid til diskusjoner og fordypning i kjemien og sertifiserings merkingen”*.

På spørsmålet om noe kunne vært kuttet ut svarte alle nei. Som en sa: *”Jeg likte at det ble delt opp i 3 dager og at det er intensivt”*. Videre ble det påpekt at de var veldig fornøyd med gruppesammensetningen, lokaliteter og foreleserne. Svarene viste også at deltakerne likte at vi veiledere byttet på å formidle og lede opplæringen. En påpekte at noe ble kjedelig og monotont i presentasjonene. Videre ble det påpekt at de skulle ønske de hadde i forkant fått utdelt en kursperm som inneholdt all informasjon og de ulike presentasjonene. Som en sa: *”Skulle ønsket at arkene vi fikk var i en perm og at alt ble levert ut i forkant. Dette for å kunne være i bedre stand til å stille spørsmål”*.

Funnene viser at flere ikke hadde mottatt informasjonen på forhånd og en ønsket mer detaljert tidsplan. Her hadde vi bare satt opp tiden til oppstart og avslutning med tema for dagen og ikke så detaljerte tidspunkter. Dette viser hvor viktig det er å sikre at alle deltakerne mottar

informasjonen på forhånd. Her burde vi sikret at alle hadde fått informasjonen og satt opp en tydeligere innkalling.

I etterkant ser vi at vi fikk det for travelt og følte at tiden ikke strakk helt til alt stoffet vi ønsket å introdusere for gruppen. pilotgruppen var meget positivt innstilt til temaet og interessert i å få med seg mest mulig av informasjon. De hadde på ingen måte tenkt samme tanker som oss at vi «forbrukte» av deres produksjonstid. Vi erfarte med andre ord at vi skulle holdt oss til første plan for modul 1,2 og 3, om å bruke tre hele dager. Det er en tunge teoretiske moduler og når tiden er knapp så blir det til at diskusjoner og refleksjoner rundt temaet fikk for lite tid. Vi opplevde at vi ikke fikk dypdykket godt nok med stoffet og tilrettelagt for mer praktiske oppgaver. Vi ser at her kunne det vært en fordel med to treff på 2-3 dager for at deltakerne kunne fått mulighet til noe hjemmearbeid mellom treffene.

Det viste seg å være utfordrende å finne tilstrekkelig med ledige rom på skolen til avvikling av Pilotgruppen, slik at vi måtte flytte fra dag til dag noe som viste seg å skape litt uro i gruppen. Her burde vi reservert rom mye tidligere. Videre viste det seg å fungerte godt i forhold til bespisning og pauser.

Læreprosess og det faglige innholdet

På spørsmålet om hvordan deltakerne opplevde relevansen på stoffet som ble presentert svarte alle at det var meget relevant og aktuelt som en utalte: *”Dette er meget relevant for det daglige arbeidet i salongen”*. En annen sa: *”Stoffet ble presentert bra, men det var veldig mye og masse å huske på”*. Svarene forteller oss at deltakerne opplevde at det var både relevant og nyttig det de lærte, men synes det var mye å huske på.

På spørsmålet om det svarte til forventningene svarte tolv av deltakerne klart ja. En av deltakerne svarte nei og trodde hun skulle lære mer om fargebruk. En av deltakerne sa: *”Jeg fikk mye bra info, så dette var bedre en forventet*. En annen svarte: *”Jeg håpet jo på å få lært mest mulig, men hadde ikke så store forventninger og var egentlig åpen for det meste”*.

På spørsmålet om hva de hadde lært svarte alle deltakerne at de hadde lært masse. En deltaker sier: *”Har lært mye. Mye som var både skremmende og spennende. Nå skjønner jeg mer om hva alt innebær med at man må være forsiktig hva man bruker slags produkter, farger og kosmetikk”*. En annen peker på: *”Det har vært masse lærdom i å være med på dette, jeg har*

lært en masse om farlige stoffer i produkter og hva man må selv være obs på. Jeg har lært om hvordan man skal beskytte meg selv og mye mer om HMS. Å hvordan det er å være en grønn salong”. En annen peker på at det var mye informasjon på en gang og det vanskelig å huske alt.

På spørsmålet om de ønsket å lære mer, og i så fall hva svarte alle at de ønsket å lære mer. En av deltakerne svarte: *”Jeg ønsker å lære mer om det meste. Men ønsker å gå litt dypere om hver ting slik at jeg kan bli god på det og selv kunne lære videre til eventuelle medarbeidere eller starte egen grønnsalong”. 5 av deltakerne svarte at de ønsket å gå mer i dybden på innhold og virkning om de ulike stoffene. Som en utalte: ”Ja, det vil jeg. Skulle gjerne lært meg mer om innholdet i produktene. Har lyst å lære meg om hvordan man starter grønn frisør og hva man må gjøre”. Dette viser at interessen for tema var høy hos deltakerne og de opplever dette som relevant og viktig i arbeide som frisør.*

På spørsmålet om denne opplæringen hører hjemme på vg2, vg3 eller som videreutdanning var det ulike meninger. Her utalte en: *”Dette hører til i en videreutdanning synes jeg, dette ble litt tungt for meg”. En annen sa: ”Jeg mener man kan lære litt om det på vg2 slik at man vet at man har et annet valg og kan videreutdanne seg vist man vil”. En annen peker på: ”Selvfølgelig hører dette hjemme i utdanningen. Dette angår jo oss og vi må ta vare på oss selv. Vi utsetter oss for mye kjemiske påvirkninger hver dag så hvorfor ikke velge et bedre alternativ”.*

På spørsmålet om hvordan de opplevde presentasjonsformen svarte 2 av deltakerne at de syntes det var ganske slitsomt og det var mye nytt å forholde seg til. En annen savnet mer variasjon i presentasjon som for eksempel mer film. En sa: *”Bra presentasjon jeg liker powerpoint”. 4 svarte at de var godt fornøyd med presentasjon. En svarte at noe var litt rotete og en del av stoffet ble gjentatt begge dagene.*

På spørsmålet om hva de synstest fungerte bra svarte en: *”Jeg synes det var bra at vi kunne få opp en diskusjon, å høre hva alle mente om temaet det var snakk om”.*

På spørsmålet om hva som fungerte dårlig svarte alle at det synes dag 2 hadde inneholdt for mye teori og det ble for mye info på en gang. En sa: *”Det kunne vært slik at man gikk litt mer inn på hver ting med en gang istedenfor å høre litt hver dag”. En annen pekte på: ”Det bør bli snakk om hva disse stoffene gjør med naturen og miljøet slik at man får større forståelse av*

helheten". En annen savnet å høre mer om konseptet Grønn Frisør og hvordan man i praksis arbeider i en Grønn salong.

På spørsmålet om de hadde forslag om alternative metoder å tilegne seg stoffet svarte deltakerne at det kunne vært vist flere kortfilmer og mer bilder i presentasjonene. Videre ønsket deltakerne at det hadde vært mer praktisk rettet. Som en sa: *"Siden dette kan virke skremmende må vi ha med noe positivt og mer energi i fremføringen"*. En annen sa: *"Skulle ønske det var mer info om alternative produkter, istedenfor bare hva som var farlig"*. En annen ønsket lengre tid til å se på produkter og diskutere de ulike stoffene.

Vi fikk ferdig våre presentasjoner litt sent, de ble stående som tre individuelle presentasjoner, og her manglet det helhet og sammenheng. Når de tre individuelle presentasjonen ble stående hver for seg opplevde vi at det ble noen gjentakelser i presentasjonene både av bilder og tekst. Her ser vi at vi skulle samkjørt presentasjonene bedre slik at det hadde blitt en bedre flyt i opplæringen. Resultatene viser at kursmateriell og kompendier bør med fordel være utarbeidet på forhånd slik at deltakerne kan ha mulighet til å forberede seg i forkant av samlingen.

Mål

På spørsmål om hva de fant spesielt positivt pekte 2 av deltakerne på at sammensetningen i Pilotgruppen var veldig bra. Videre ble det påpekt at temaene som ble tatt opp opplevdes relevant og meningsfullt. En utalte: *"Det er spesielt positivt at dere viser til forskning som er gjort, og peker på at lovverket gjelder forbruker og ikke utøver av faget"*. En sa videre at: *"Jeg vil nå kunne jobbe mer bevisst og gi utfyllende info til kollegaer og kunder om produkter, helseplager og miljøet generelt"*.

På spørsmål om hvilke muligheter som deltakerne mener opplæringen vil kunne medføre for deg eller andre i faget svarte en: *"Dette vil kunne medføre at man kan stå lengre i faget vist man bruker det man har lært"*. En annen sa: *"Dette gir mer kunnskap og yrkesstolthet"*.

På spørsmål om hvordan deltakerne tror denne kompetansehevingen kan bidra til en mer miljøvennlig måte å arbeide på innenfor frisørfaget pekte svarene her på at kunnskap gir makt i form av økt bevissthet kan det endre måten vi tenker på, å være med på å påvirke andre til å bli mer bevisst i sine valg. En sa: *"Jeg vet nå hva som må til for å jobbe mer miljøvennlig fordi jeg har kunnskapen til å gjøre det"*.

vurdering

På spørsmålet om hvilken erfaring de hadde fått fra disse dagene var det flere ulike svar som en av deltakerne svarte: ”*Jeg er blitt mer miljøbevisst, og vet nå mer om hvordan man kan arbeide mer forebyggende*”. En annen sa: ”*Jeg vet nå hva som må til for å forebygge helseplager, og jeg kan gi mye mer info til de rundt meg samtidig som jeg jobber mer bevisst*”. Sitatene peker her på hvor viktig det er å ha kunnskap og kompetanse til å forstå hvordan man kan arbeide mer miljø –og helsevennlig. Gjennom økt kunnskap er de i bedre stand til å velge både gjennom valg av produkter og forebyggende tiltak.

7.4 Arbeidsfase 4 – Evaluering av modul 1,2 og fordypning

Ble utført på Yrkesskolen Practicum i Helsingfors 15-18 April 2013. Samlingen foregikk i 4 dager. Vi startet den første dagen med erfaringsdeling av planlegging, gjennomføring og vurdering av modul 1,2 og 3. Deltakerne i Coregruppen presenterte hvilke erfaringer og opplevelser fra gjennomføringen med modul 1,2 og 3 med Pilotgruppen i de ulike landene. Vi hadde besøk av en representant fra firmaet Ekopharma i Finland. De hadde en innføring i deres økologiske produkter, innhold og hvordan de tilvirket dem. Som en videreføring fra første samling deltok Heidi Søsted fra Vidensentret. Her gikk vi ennå dypere inn i forskningen rundt kjemiske stoffer. Vi analyserte stoffenes bruksområder, virkninger og på hvilken måte de påvirket vår helse. Ann Sofie Wilhelmsen fra Zens i København hadde innføring av den kjemiske fargen Elumen og plantefarge. Først hadde vi en teoretisk innføring i hvordan de jobbet med fargene på deres salong. Deretter testet vi ut fargene praktisk på modeller. Videre besøkte vi også fagskolen Omnia Esbo i Helsingfors under samlingen. Her hadde vi innføring i Holistisk hårpleie og ulike økologiske renselskurer. En av deltakerne i coregruppen hadde en teoretisk gjennomgang og en praktisk demonstrasjon. Vi hadde en gjennomgang av produkttilvirkning med økologiske ingredienser. Alle deltakerne i Coregruppen tilvirket sjampo, hårwax og hårgelé. Avslutningsvis i samlingen startet vi innføring og planlegging av arbeidet med modul 4,5 og 6.

7.4.1 Evaluering av arbeidsfase 4 gjennom spørreskjema

Det ble her brukt spørreskjema for å få tak i deltakerne sin opplevelse og erfaring.

Spørreskjema (vedlegg 5) tok utgangspunkt i 3 hovedspørsmål. Jeg ønsket å få dypere innsikt i hvilken kunnskap og erfaring deltakerne hadde fått gjennom disse dagene. Jeg presenterer resultatet på bakgrunn av spørsmålene.

På spørsmålet om hvilken erfaring disse dagene hadde gitt svarte samtlige at de hadde erfart og lært mye. I alt 6 av 9 deltakere påpekte at det var et meget godt planlagt og variert program.

Som en hadde svart: *”Et meget godt planlagt og variert program. Interessant og lærerikt å lage produkter og den praktiske gjennomføringen av rensekurene”*. Flere av deltakerne påpekte også hvor viktig erfaringsdelingen av planlegging, gjennomføring og vurdering av modul 1,2 og 3 hadde vært. Som en sa: *”A nice feeling to work together with a important thing, also to recognice that we need each other and everyone had something to bring the prosject”*.

Flertallet av deltakerne påpekte også at de hadde fått en større forståelse for hensikten og målet med prosjektet. Her skrev en: *”The meeting provided a much clearer picture of the project, now it feels that we all have our own way that we develop together”*. Deltakerne påpekte også at det hadde vært gode og nyttige diskusjoner rundt de kjemiske stoffene og deres skadevirkninger, samt hvilke muligheter vi har for alternative valg av produkter.

På spørsmålet om hva de finner spesielt positivt med samlingen svarte samtlige at det hadde vært spesielt positivt at alle er så engasjerte og motivert for arbeidet i prosjektet. Som en sa: *”Everyone’s response was incredible. All are equally interested and willing to work for the project”*. Deltakerne svarte videre at det hadde vært spesielt positivt med større forståelse for de kjemiske stoffer. En av deltakerne pekte blant annet på: *”I now understand that you can be a hairdresser in some other ways if you want, thats very positivt”*. En annen pekte på hvor nyttig det hadde vært å diskutere kjemiske stoffer, produktmerking og hvilke andre muligheter som finnes i valg av produkter. Her sier en: *”Denmark has a lot of the research. It is good that things are examined and provide information about hairdressers”*. Flertallet påpekte at det hadde vært spesielt positivt og lærerikt å lage egne produkter. Deltakerne mente at det hadde vært viktig for en bedre forståelse for hva innholdet i produktene består av.

På spørsmålet om hva de hadde ønsket å forandre på viste resultatene fra undersøkelsen at flertallet påpekte at de ønsket mer tid til diskusjoner og oppsummering for hver dag. Som en sier: *”I would have liked to have time at the end of each day to talk over things and diskuss*

what we did and what we learned” En annen sier: ”Savnet tid til å se på hva de enkelte landene hadde av faglig innhold i modul 1,2 og 3”. Det var her 4 av deltakerne som mente at den praktiske dagen med Elumen og plantefarge burde vært lagt opp bedre. Som en sier: ”*We could have used the time better and tell us more, go over the results on each model and diskuss it, what we did and why and what we could have done different*”. Deltakerne savnet at vi gikk mer i dybden og brukte mer tid til erfaringsdeling rundt de praktiske prosessene.

7.5 Oppsummering

Jeg har gjennom dette kapitlet synliggjort utviklingsprosessen i den modul baserte etter –og videreutdanningen med spesielt fokus på planlegging, gjennomføring og vurdering av modul 1,2 og 3. I dette kapitlet har funnene av datamaterialet blitt presentert gjennom fire ulike arbeidsfaser. Arbeidsfasene er blitt presentert ut fra en kronologisk rekkefølge ut fra tiden for gjennomførelsen. Hovedmålet med dette prosjektet har vært å tilrettelegge for økt kompetanse gjennom en modulbasert etter –og videreutdanning innenfor fagområdet helse, miljø og sikkerhet i frisørfaget. Tilbakemeldingene fra deltakerne har vært helt avgjørende for å få innsikt og forståelse for hvordan de har erfart og opplevd kompetanseutviklingsprosessen av modul 1,2 og 3.

I mine fremstillinger av datamaterialet har jeg forsøkt å gi et bredt og nyansert bilde av utviklingsprosessen. Dette er blitt gjort ved å bruke ulike metoder i datainnsamlingsarbeidet. For å få frem deltakerne sine stemmer har jeg valgt å bruke mye sitater og uttalelser som er kommet til syne i datamaterialet. På den måten håper jeg deltakernes medinnflytelse og myndiggjøring har kommet sterkt til uttrykk i arbeidet. Deltakerne i Coregruppen har deltatt i den demokratiske prosessen der alle har hatt samme innflytelse. Deltakerne i Pilotgruppen har gjennom sine erfaringer og tilbakemeldinger vært med på å videreutvikle både den metodiske og det faglige innholdet for det videre arbeidet i prosjektet.

8 Drøfting

Formålet med dette forskningsarbeidet har vært å legge til rette for økt kompetanse innenfor fagområdet helse, miljø og sikkerhet i frisørfaget gjennom planlegging, gjennomføring og vurdering av tre utvalgte moduler i etter –og videreutdanningsmodellen. Igjennom dette kapitlet vil jeg sammenfatte og synliggjøre ulike faktorer som har hatt betydning for å belyse dette forskningsarbeidet. Ut fra den teoretiske referanserammen og funnene som her er presentert vil jeg forsøke å drøfte resultatene opp mot problemstillingen:

”Hvordan tilrettelegge for økt kompetanse innen helse, miljø og sikkerhet i frisørfaget gjennom en modulbasert etter –og videreutdanning?”.

Jeg har valgt å strukturere drøftingskapitlet ut fra fire hovedområder. Innledningsvis drøftes tilretteleggingen av kompetanseutviklingsprosessen. Her tar jeg for meg perspektiver på læringsutbytte og drøfter vesentlige elementer knyttet til begreper som didaktikk, yrkeskunnskap, yrkespedagogikk og kompetanseutvikling. Videre påpekes det her at innholdet i undervisninga kan inneholde ulike typer kunnskaper, ferdigheter og holdninger. Synet på hva som er rett type kunnskap og hva innholdet i læringsarbeidet skal bestå av henger tett sammen med kunnskapssyn og kultur.

Deretter drøftes resultatene fra utviklingsprosessen i forhold til oppgavens problemstilling, min førforståelse og den teoretiske referanserammen i arbeidet. Målet er å se på hvordan en modulbasert etter –og videreutdanningen kan bidra til en mer helse –og miljøvennlig måte å arbeide på innenfor frisørfaget.

Etter det vil jeg drøfte perspektiver på planverket som setter rammene og prinsippene for tilrettelegging av opplæringen av modul 1,2 og 3.

Avslutningsvis drøftes erfaringer og perspektiver fra aksjonsforskning og bruken av kvalitative metoder i arbeidet. Hovedhensikten med denne typen forskning er å utvikle og dokumentere kunnskap om tilrettelegging av læreprosessene.

Jeg håper dette arbeidet vil kunne belyse og gi noen perspektiver i forhold til frisørfagets kjennetegn, utfordringer og endringsmuligheter.

8.1 Tilrettelegging for kompetanseutvikling

Illeris (2012) peker på at kompetansebegrepet innebær at en person er kvalifisert på et bredt grunnlag innenfor et faglig område og kan bruke denne faglige kunnskapen. Læring skjer hele livet, både gjennom formell utdanning og gjennom opplæring i arbeid og i fritiden, gjennom informasjon, samhandling med andre og praktisk erfaringer. Noe vi gjenkjenner ut fra St.melding.30: ”Læring på de ulike arenaene virker sammen og bidrar til en helhetlig kompetanse for den enkelte”. (2003-2004: 102). Hva dreier læringsarbeidet seg om og hvordan blir innholdet tilrettelagt er en del av læreprosessen. Som Hiim og Hippe (2001) sier at synet på hva som er rett type kunnskap og hva innholdet i læringsarbeidet skal bestå av henger tett sammen med kunnskapssyn og kultur. Forskjellene i vitenskaps –og kunnskapssyn har betydning for de valgene vi tar når vi legger til rette for læring. Som Illeris (2012) peker på handler didaktikk tradisjonelt om utvelgelsen av undervisningens innhold og undervisningsform.

Det er som sagt brukt et utvidet kunnskapssyn i tolkning av og bruken av didaktikk i dette arbeidet. Den didaktiske tilretteleggingen i arbeidet handler om undervisningens hva, hvordan og hvorfor. Bø og Helle (2002) bemerker at det er to dimensjoner innenfor didaktikkbegrepet. På den ene siden handler det om den praksisrelaterte dimensjonen og på den andre siden den kritiske begrunnelsen av praksis i pedagogisk teori. Et syn som også Lyngsnes og Rismark (1999) støtter der de sier at didaktikk er en sentral del av pedagogikkfaget. Disse to sidene henger sammen der den teoretiske delen av didaktikk gir grunnlag for refleksjon i og over handling av den praktiske siden. Det sentrale her er prinsippet om *å lære er å oppdage* som Grendstad (2004) uttrykker. Å oppdage er en subjektiv prosess og legger stor vekt på erfaringslæring. Grendstad (2004) setter dette i sammenheng med konfluent pedagogikk når han sier: *Det er bare jeg som kan oppdage for meg*. Konfluent pedagogikk som en arbeidsmetode tar sikte på at alle prosessene skal lede mot samme mål til en helhet. Når vi her ser på Grendstad sin tolkning av prinsippet å lære er å oppdage som en subjektiv prosess støtter jeg Freire sitt syn at vi mennesker bare kan utvikle og eksistere i samhandling med hverandre (Freire 1970).

Yrkespedagogikk har sin egenart i at den omhandler og er forankret i yrkesutøvernes arbeidsoppgaver, arbeidsprosesser og produksjonsprosesser som oftest utføres i et arbeidsfellesskap. Dette krever kompetanse i kommunikasjon og samhandling og er derfor

viktige deler av det yrkespedagogiske feltet. Resultatene fra spørreundersøkelsen viste at flertallet påpekte at de ønsket mer tid til diskusjoner og oppsummering for hver dag. Som en sier: *"I would have liked to have time at the end of each day to talk over things and discuss what we did and what we learned"*. Tveiten utaler det slik: *"Ved å reflektere over og analysere de erfaringer vi gjør, utvikler vi ny kunnskap og øker vår kompetanse"*. (2002: 12). Dette viser betydningen av dialogen som kommer til uttrykk gjennom refleksjon og handling i læreprosessen.

Kompetansebegrepet er sentral i oppgavens problemstilling. I begrepet ligger det et uttrykk for hvilke kvalifikasjoner en helhetlig læring kan gi, som integrerer hva som skal til for å mestre en gitt situasjon eller sammenheng (Illeris 2012). Ut fra denne forståelsen mener jeg den enkelte deltaker skal utvikle en helhetlig forståelse gjennom teori og praktiske erfaringer og være i stand til å bruke denne kompetansen i arbeidet. For at en slik modulbasert etter- og videreutdanning skal være meningsfull for den enkelte, mener jeg det er viktig at innhold og arbeidsoppgaver er forankret i frisøryrkes behov for økt kunnskap og kompetanse. Dette synet på kompetanseutvikling er i tråd med retningslinjer i Den generelle del av læreplanen (1997) som sier undervisningen må legges opp slik at elever og lærlinger kan ta del av videreutviklingen av nedarvet praksis og i innhenting av ny kunnskap. Som en av deltakerne sa: *"Jeg vet nå hva som må til for å jobbe mer miljøvennlig fordi jeg har kunnskapen til å gjøre det"*.

Ut fra det deduktive prinsippet skal deltakerne tilegne seg kunnskap som blir presentert i en meddelende form fra veileders side. En mer induktiv tilnærming kjennetegnes når undervisningen har lagt vekt på det praktiske arbeidet med utgangspunkt i teori. Tilretteleggingen av opplæring i modul 1,2 og 3 har bestått av både en induktiv og deduktiv tilnærming. Jeg tror at en kontekst som inneholder både teori og praksis gir et bedre grunnlag for økt kunnskap og kompetanse i en helhetlig læring. Som en deltaker utalte: *"Frisøren må ha kunnskap om forebyggende tiltak som omhandler både utstyr, økonomi, utdanning, trivsel, holdninger og adferd, samt en helhetlig tenkning rundt ytre og indre miljø for å forlenge frisørenes levetid"*. Flere pekte videre på at de lærte mest gjennom praktisk arbeid og faglige diskusjoner. Jeg støtter her Gundem (1998) sitt syn på at læring innebærer å anstrenge seg for å endre vanetenkning og tidligere oppfatninger for å få tak i nye. Dette forutsetter et samspill mellom det som fra før er kjent og det som er fremmed og ukjente. Resultatene fra

forskningsarbeidet viser at deltakerne mener de har fått en bedre forståelse for hvordan de kan arbeide mer miljø- og helsevennlig, gjennom å tilegne seg mer kompetanse og erfaringer både teoretisk og praktisk i gjennomføringen av modul 1,2 og 3. Resultatene fra undersøkelsen viser at deltakerne mener at deler av modulene bør ligge som en del av grunnopplæringen, resten som en etter- og videreutdanning på et høyere nivå. Resultatene viser at deltakerne mener de får en bedre forståelse når de må knytte teorien til praktisk gjennom å gjøre konkrete handlinger. Dette arbeidet viser oss at relevansen til yrkeskunnskapen blir viktig for å få til et godt læringsutbytte og forståelse for en mer helhetlig yrkeskunnskap.

8.2 Resultatene fra utviklingsprosessen

Jeg opplever at det er store mangler av oppdatert kompetanse og kunnskap innenfor fagområdet helse, miljø og sikkerhet i frisørfaget. Formålet med denne masteren var som sagt å tilrettelegge for mulighet til å tilegne seg oppdatert kunnskap og kompetanse i fagområdet HMS gjennom modul 1,2 og 3. For å få svar på om denne kompetansehevingen har bidratt til økt kunnskap og i hvilken grad deltakerne opplevde dette som relevant skal vi se nærmere på resultatene datamaterialet har gitt. Den metodiske tilnærmingen i dette aksjonsforskningsprosjektet baserte seg på en kvalitativ tilnærming gjennom spørreskjema, intervju, refleksjonslogg og deltakende observasjon.

Ut fra et utvidet og et mer helhetlig kunnskapssyn, der kunnskap ses som en skapende prosess av praktisk utførelse, erfaring og teoretisk forståelse ble den didaktiske relasjonsmodellen brukt som utgangspunkt i planlegging, gjennomføring og vurdering av modul 1,2 og 3. Det har i arbeidet blitt lagt vekt på en fenomenologisk hermeneutisk tilnærming i analyse arbeidet for å få tak i deltakerne sin erfaring og forståelse. Modellens seks kategorier er et redskap for planlegging, analyse og refleksjon rundt didaktisk arbeid. Grovplanen har ligget til grunn for arbeidet i de ulike arbeidsfasene. Resultatene fra deltakerne sine vurderingene som er gjort etter hver arbeidsfase har ligget til grunn for planlegging av neste arbeidsfase.

Frisørfaget er først og fremst et yrke der opplæringen vektlegger praktisk arbeid med hår, bruk av produkter, håndtering av ulike verktøy og materialer. Flere forskningsrapporter viser at frisørene er en utsatt yrkesgruppe når det gjelder helseplager. De mest vanlige helseplagene som er hovedårsaken til at frisøren forlater yrket er muskel- og skjelettlidelser, håndeksem,

allergi og luftveisplager. Dette danner bakgrunnen for et ønske om å legge til rette for økt kompetanse innenfor fagområdet helse, miljø og sikkerhet. Videreutdanningen har som målsetning å gi frisørene økte kunnskaper, erfaringer og holdninger som gjør de i stand til å ta bedre vare på egen og kundens helse, samt vårt felles indre og ytre miljø. For at en slik etter – og videreutdanning skal være meningsfull for den enkelte, mener jeg det er viktig at innhold og arbeidsoppgaver er forankret i frisøryrkets behov for økte kunnskaper.

Direktør Olav Eikemo i forbundet (NFVB) pekte på i intervjuet at mange tiltak var igangsatt, spesielt i det siste tiåret for å forbedre frisørenes arbeidsmiljø. Tiltak som bedre ventilasjon, punktavsug og hanskebruk. Selv etter mange tiltak og forbedringer av arbeidsmiljøet blir fortsatt alt for mange frisører syke av arbeidet sitt. Noe som en av deltakerne i Coregruppen sa: *”Vi godtar at veldig mange ikke tåler å være frisører. Det er allment at som frisør må du ha sterk rygg og sterk hud. Jeg opplever at de som blir syk som frisør får på en måte skyld på seg selv. Man skal være så flink til å arbeide. Stå på å jobbe lange dager og ofte uten pauser. Som frisør bør man tåle å ha smerter og plager som snufsing og utslett på hendene. Det er liksom slik kulturen er. Vi tar det ikke på alvor, det er en slags fornektelse i skjønnhetsindustrien”*.

Dette kan være en av grunnene fordi så få melder i fra eller oppsøker lege ved arbeidsrelatert sykdom i frisørfaget. Det kan tyde på holdninger til en arbeidskultur som er vanskelig å endre på.

Det er som sagt arbeidsgiver som har ansvaret for at arbeidsmiljøet er i henhold til lover og forskrifter. Dette betyr at arbeidsgiver skal medvirke til utforming, gjennomføring, opplæring og oppfølging av helse, miljø og sikkerhetsarbeidet. Bransjekravene sier at arbeidstaker skal følge kravene om bruk av hansker og punktavsug. Selv om forbundet har kjørt en omfattende kampanje som arbeidet mot et felles regelverk for bransjen viser det seg at mange bedrifter ikke følger kravene. Det kan nok være mange årsaker for at dette ikke skjer, men jeg tror hovedårsaken henger sammen med for lite kunnskap og kompetanse om mulige helseskader og viktigheten av forebyggende tiltak for å unngå dette. Som en utaler: *”Som frisør vil du bare få folk til å se bra ut uten tanke for konsekvensene. Det er som om det gamle ordtaket: Du må lide for skjønnheten lever i beste velgående. En annen peker på: ”Vi er heller ikke godt nok utdannet for å kunne tenke konsekvenser av de valg man tar”*. Dette er i tråd med hva jeg tidligere har beskrevet i forhold til hva opplæringsloven sier at opplæringen skal føre frem til studiekompetanse, yrkeskompetanse eller kompetanse på et lavere nivå. Det betyr at det skal

være helhet og sammenheng i opplæringen. Ut fra min forståelse kan helhet og sammenheng bety at opplæringen skal henge sammen med innhold og metode og være forankret i det yrket eleven/ studenten utdanner seg til.

Forbundet tilbyr kurs til bedriftene i HMS. Som jeg har forstått handler disse kursene mer om gjeldende lovverk og bransjekrav og ikke så mye om konsekvensene i bruk av kosmetiske produkter. Som en av deltakerne sier: *”Skal vi oppleve at folk ikke blir syke hjelper det ikke at de skadelige stoffene er i produktene vi bruker, fordi det er dem vi blir syke av. Vi må jobbe for å få bort stoffene som gjør oss syke og de må erstattes av andre stoffer som ikke gir helseskader”*. Det var her stor enighet i at kjernen i dette må være at ingen skal bli syk av arbeidet sitt å kunne virke lenge i faget. En annen sier: *”Jeg håper vi får til å lage et utdannings og opplæringsprogram slik at flere får mer kunnskap og kompetanse”*. Videre sier en: *”Jeg tror det det er den eneste måten å endre holdningene på”*. Dette er også interessant å se i forhold til hva jeg tidligere har skrevet om Kunnskapsløftet (K06) intensjoner i opplæringen som vektlegger sammenheng mellom ulike nivåer og fag i opplæringen som skal føre til livslang læring og videre læring i arbeidslivet.

En annen utfordring som også ble diskutert er dette med anbefalt hanskebruk. En sier følgende: *”Våre elever blir opplært i å bruke hansker for å beskytte seg selv. Men når de kommer ut i bedrift får de beskjed om at det blir for kostbart å bruke hansker i alle prosessene man er i kontakt med vann eller produkter”*. Som en videre sier: *”De tenker ikke på hvor kostbart det blir når arbeidstaker blir syk. Det oppleves som om det er den enkelte sitt problem. Men det det blir jo også et samfunnsproblem når det rammer mange”*. Dette viser at uten nok kunnskap og kompetanse ser en ikke hvorfor det er så viktig å følge regelverket. Hver og en må ta ansvar for egen helse på best mulig måte.

Flertallet av deltakerne påpekte at det hadde vært spesielt positivt og lærerikt å lage egne produkter. Deltakerne mente at det hadde vært viktig for en bedre forståelse for hva innholdet i produktene består av. Å fremme læring gjennom ulike læreprosesser som integrere teori og praksis utvikler helhetlig kompetanse. Dette er i tråd med forståelsen av hva begrepet yrkesdidaktikk innebær. Skillet mellom didaktikk, fagdidaktikk og yrkesdidaktikk har som Nilsen og Sund (2008) peker på vært begreper som i mange sammenhenger har vært uklart. De peker på at en vanlig forståelse for forskjellen mellom fagdidaktikk og yrkesdidaktikk er at læringsarbeidet i fagdidaktikken er mer knyttet til enkeltfag, mens læringsarbeidet i

yrkesdidaktikken er mer knyttet til å lære et spesifikk yrke. Denne forståelsen betyr at det sentrale i yrkesdidaktikken er yrkesutøvelsen der opplæringen er i tråd med grunnleggende kompetanse, arbeidsoppgaver og krav til yrket. Dette stemmer med Nilsen og Sund (2008) sitt syn på yrkesdidaktikken at grunnlaget for læringsarbeidet tar utgangspunkt i yrkesutøvelsen og er knyttet til utvikling av kompetansebehovet for dagens arbeidsliv og yrkesfag. Tarrou definerer yrkesdidaktikken som det [...] sentrale bindeleddet mellom yrkesfag i skolen, arbeidslivet, læringsprosesser og læringssystemer utgjør kjernen i et yrkespedagogisk fagområde” (2004: 147).

Som en viktig del av å belyse forskningsarbeidet er det gjort en omfattende litteraturanalyse på tidligere forskning. Resultatene fra noen utvalgte forskningsrapporter som jeg fant mest relevant har bidratt til å belyse tema i et større perspektiv. En av deltakerne peker på dette gjennom å si: *”Det er spesielt positivt at dere viser til forskning som er gjort, og peker på at lovverket gjelder forbruker og ikke utøver av faget”*. En sa videre at: *”Jeg vil nå kunne jobbe mer bevisst og gi utfyllende info til kollegaer og kunder om produkter, helseplager og miljøet generelt”*. Den Norske Kosmetikklovgivning fastslår at kosmetiske produkter ikke skal skade brukernes helse. Et paradoks her er at de vurderingene av grenseverdien for de enkelte stoffene som er tillat i de kosmetiske produktene er basert på forbrukernes eksponering og ikke til de profesjonelle frisørene som utsettes for en mye større mengde av stoffene. Det er heller ikke forsket nok på hvordan de enkelte stoffene virker i blanding av flere stoffer i den såkalte *coctaileffekten*. Forskning viser oss at det finnes over 25000 ulike kosmetiske ingredienser. En gjennomsnittkvinne bruker over 250 kjemiske stoffer hver morgen. Som vi kan lese ut fra Frisørundersøkelsen (Folkenborg og Jordfald 2003) svarte litt over 40% prosent at frisørene er en mer utsatt yrkesgruppe når det gjelder helseplager. Videre ble frisørene spurt om de selv hadde opplevd helseplager knyttet til arbeidet som frisør. Her viser resultatet av undersøkelsen at 60 prosent mener de har opplevd helseplager knyttet til jobben. Frisøren utsettes i det daglige arbeidet for forskjellige typer kjemikalier. Hovedtypen av produkter er shampo, conditioner, oppløsninger til strukturomforming, hårfarge, rensemidler, bleikepulver, ulike typer stylingsprodukter samt parfyme. I de produktene som vi bruker i det daglige arbeidet som frisør finner vi stoffer som er giftige, hormonforstyrrende og kreftfremkallende. Allerede under opplæringstiden er det mange som merker de første tendensene som rødhet, tørrhet eller små vannblemmer som klør. For noen kan plagene bli så store at de må avbryte utdannelsen og forlate frisørfaget (Lysdal 2006). Studier viser at halvparten av alle frisørelever får håndeksem

og en frisør er i gjennomsnitt 8 år i faget og en tredjedel utvikler astma. Som en deltaker sa: *”Vi utsetter oss for mye kjemiske påvirkninger hver dag, så hvorfor ikke velge et bedre alternativ”*.

I Norge er det i følge statistisk sentralbyrå 20% i alder fra 16-66 som har muskel- og skjelettplager som de mener helt eller delvis skyldes jobbsituasjon. Videre viser Statistisk sentralbyrå at tallene i 2010 viste over 20 000 aktive frisører noe som betyr at det er mange dette vil ramme. Da sier det seg selv at det koster samfunnet betydelige summer i form av sykepenges, omskoleringer og behandlinger for helseplager knyttet til arbeidet. I følge statistisk sentralbyrå var omsetningen innenfor frisering og skjønnhetspleie på 1,4 milliarder kroner i 2. termin 2013, en økning på 3,6 prosent fra samme periode i fjor. Dette er den største næringsgruppen innenfor annen personlig tjenesteyting. Med andre ord dette er en stor og mektig bransje.

8.3 Perspektiver på planverket

Planverket er det viktigste arbeidsdokumentet for læreren og opplæringen skal være i tråd med intensjonen om hva skolen skal bidra med av kunnskaper, holdninger og verdisyn ut fra det samfunnet vi lever i. Som yrkesfaglærer må man i ulike grad forholde seg til de krav og lover som gjelder for yrkene man gir opplæring i. Som Hiim og Hippe (2009) sier at for å få god relevans mellom utdanning og yrke bør utdanningsprogrammer og læreplaner ta utgangspunkt i yrkeskunnskapen og kompetansekravet yrket eller profesjonene det kvalifiserer for. Samfunnet og opplæringen i skolen er i kontinuerlig endring og det kommer nye behov for kompetanse hele tiden. Opplæringen i faget skal oppleves relevant og helhetlig ut fra samfunnets, forbrukers og arbeidslivets behov.

Læreplanen vi arbeider etter i dag er funksjonsbaserte. Det vil si de er strukturert etter de sentrale arbeidsfeltene og yrkesfunksjoner. De er mindre detaljer og gir større handlingsrom til å velge faglig innhold, arbeidsoppgaver, arbeidsmåter og organisering av utdanningen. Jeg mener vi må her bli flinkere å ta i bruk dette handlingsrommet slik at opplæringen er i tråd med formålet for faget, som er blant annet at frisørfaget skal bidra til nyskaping gjennom orientering i internasjonalt perspektiv.

Som lærer i den videregående skolen skal alt det en gjør springe ut fra sentralgitte styringsdokumenter og ha sammenheng med de målsetninger, og visjoner som skolen har satt. Som vi vet har alle elevene skolerett, og situasjonen på arbeidsmarkedet påvirker som jeg ser det både innhold og arbeidsmåter i undervisningen. Kunnskapsløftets læreplan (LK06) har et stort fokus på tilpasset opplæring, og som Engh, Dobson og Højhilder (2007) peker på er det nær sammenheng mellom elevvurdering og tilpasset opplæring. De viser til at tidligere forskning om undersøkelser som viser at gjennom å forbedre elevvurderingen er det mulig å øke elevenes læringsutbytte, og konkluderer med at det er nødvendig å involvere elevene i vurderingsarbeidet (ibid). Elevenes logger i forprosjektet viste at de hadde lært mye både gjennom den teoretiske innføringen og det praktiske arbeidet som var gjennomført i prosjektperioden. Her ble det blant annet pekt på at de hadde lært mest av å forske selv gjennom å prøve ut, for så å dele sine erfaringer med hverandre. Flere av elevene utalte at det var bra at skolen la til rette for at de fikk lære om grønne produkter slik at de er i stand til å formidle dette til andre. Som en elev uttalte: *”Dette er en stor ressurs for meg som lærling”*. Funnene viste at elevene foretrekker denne måten å jobbe på, *”Dette var spennende, vi lærte mye om hvordan grønne produkter fungerte”* skrev en elev i loggen sin. En annen sier: *”[...]det er lærerikt å få slike utfordringer, da må man grave seg ekstra dypt inn i tema for å få en god forståelse av oppgaven”*. Å fremme læring gjennom ulike læreprosesser som integrere teori og praksis utvikler helhetlig kompetanse. Sammenheng mellom teori og praksis handler om å lære for livet, ikke bare til eksamen (Hiim og Hippe 1998). Dette viser at å få perspektiv på egen læring og ha mulighet til dypdykk som vi gjorde her gir inspirasjon og motivasjon til å ville lære mer.

Resultatene i undersøkelsene viser tydelig at deltakerne i prosjektet mener det er av stor relevans og behov for en etter –og videreutdanning i fagområdet HMS i frisørfaget. Noe også frisørenes fagforening peker på i siste utgave av fagblad Frisøren, utgave sommer (Fraas 2013). Frisørenes fagforening opplever en økende interesse fra bransjen å vite mer om konseptet Grønn Frisør. De får alt flere henvendelser fra ansatte, arbeidsgivere og skoler som ønsker alternativ til den tradisjonelle frisørsalongen. Mange peker også på at kundene er mer bevisste å etterspør mer miljø –og hudvennlige produkter (Fraas 2013). Frisørenes fagforening påpeker at det etterlyses videreutdanningsmuligheter for frisører. Slik det er i dag er det kun mesterutdanning og yrkesfaglærerutdanning av tilbud for etter –og videreutdanning. De tror at en etter –og videreutdanning i mer miljø –og helsevennlig hårpleie i den retningen som Finland

har kan være av interesse å etablere også her i Norge. På spørsmål om hvilke muligheter som deltakerne mener opplæringen vil kunne medføre for deg eller andre i faget svarte en: ”*Dette vil kunne medføre at man kan stå lengre i faget vist man bruker det man har lært.* En annen sa: ”*Dette gir mer kunnskap og yrkesstolthet*”. Min motivasjon i arbeidet med opplæring er å legge til rette for relevante læreprosesser i forhold til helhetlig yrkeskompetanse. Noe jeg mener denne modulbaserte etter -og videreutdanningen kan bidra til.

8.4 Erfaring fra metodebruken i arbeidet

Pedagogisk aksjonsforskning kjennetegnes ved at det er en demokratisk prosess som bygger på forståelsen av virkeligheten (MC Niff and Whitehead 2009). Ut fra en fenomenologisk tilnærming og hermeneutisk forståelse ble det som tidligere påpekt brukt en kvalitative tilnærming i undersøkelsen. Når en forsker i egen praksis innebærer det at en forsker med ikke på. Aksjonsforskning innebær blant annet å gjøre aksjoner – handlinger for å forbedre praksis. Her er det påpekt at det er de som er i praksis som kjenner best til praksisfeltet. Som forsker har man en aktiv rolle i endringsprosessene i tillegg til å samle inn og analysere dataene har man også et ansvar for å videreformidle forskningsresultat som kan ha betydning for andre. Ved aksjonsforskning blir teori og praksis knyttet sammen til en mer helhetlig praksis-teori. Forskningens hensikten har som mål å forbedre kvaliteten på utdanning, undervisning og læring, samt å dokumentere kunnskap om slike prosesser i skole og arbeidsliv.

Kvale og Brinkmann (2009) påpeker at i et kvalitativt studie er fenomenologien et begrep der det er viktig å forstå de sosiale fenomenene ut fra aktørenes egne perspektiver, og beskrive verden slik den oppleves. Gjennom å velge intervju som metode var hensikten å få tak i deltakerne sine opplevelser og erfaring av gjennomføringen av prosjektet. Gjennom et forskningsintervju konstrueres kunnskapen gjennom spørsmål og svar i samspillet mellom informantene og intervjuer. Denne produksjonsprosessen fortsetter gjennom transkriberingsfasen, analysen og rapporteringen.

Det jeg ser i ettertid som kan påvirke resultatene er det asymmetriske maktforholdet som oppstår mellom meg som forsker og informantene. Min rolle i prosjektet kan ha påvirket hvilke svar informantene ga. Det er vanskelig å være objektiv nok når man er så deltakende som det jeg har vært i denne prosessen. Samtidig ser jeg ut fra funnene at svarene stemmer med egen

opplevelse og erfaring av situasjonene. Som Kvale og Brinkmann (2009) peker på blir kunnskap produsert i et sosialt fellesskap gjennom dialogen.

Videre brukte jeg spørreskjema som metode for å innhente informasjon fra deltakerne om deres opplevelser og meninger. Her ønsket jeg å få tak i hva dem hadde lært og erfart gjennom gjennomføringen av modul 1,2 og 3. Jeg ser at det kunne vært en fordel å fulgt opp noen av svarene med intervju for å kommet mer i dybden på enkelte av svarene. Samtidig ser jeg at ved å bruke spørreskjema kan en fordel være at det skapes større avstand mellom de som informanter og jeg som forsker, noe som kan gi mer ærlige og oppriktige svar. Fordelen med spørreskjema er at materialet allerede er i skriftlig form som gjør at det vil ta mindre tid å bearbeide. En annen fordel er at man kan bruke et større antall informanter. Samtidig er man avhengig av at informantene skriver fyldig nok og svarer på det en spør om.

Opgavens problemstillingen medfører at jeg må forske i egen praksis, noe som er gjenkjennbart ut fra kjennetegnet til samfunnsvitenskapen og samfunnsforskeren som selv er en del av det samfunnet som den studerer (Grønmo 2004). Dette har sammenheng med de forskjellige perspektivene som finnes i samfunnsvitenskapen. Jeg har som sagt valgt i denne sammenhengen å vektlegge fenomenologiske og hermeneutiske tilnærming i denne oppgaven. Begge tilnærmingene har som utgangspunkt i aktørens egen forståelse og mening av sine handlinger. Fortolkning og forståelse av den meningen som knyttes til ulike handlinger blir her vektlagt. Aksjonsforskning tar utgangspunkt i praksis. For å utvikle og endre praksis er man avhengig av både teori og praksis. Eller som Hiim sier det: ”Hvordan er forholdet mellom profesjonell forståelse og uttalte begreper og prinsipper, og profesjonell handling?”. (2010: 44).

De forskningsmetoder som velges vil derfor være med på å bestemme hva en vil oppdage. Som Grønmo (2004) peker på er hensikten med datamateriale at det skal brukes til å belyse problemstillingen. Kvaliteten på materialet som er samlet inn blir høyere jo mer de innsamlede dataene er velegnet for å belyse problemstillingen. Ulike studier kan anvende ulike metoder og vektlegge forskjellige teoretiske perspektiver ut fra en problemstilling og ende opp med forskjellige konklusjoner. Gjennom å bruke ulike metoder (metodetriangulering) i datainnsamlingen for å innhente informasjonen kan det bidra til å sikre påliteligheten til tekstdataene og belyse problemstillingen. Som forsker og prosjektleder har det vært viktig for meg å være bevisst de etiske retningslinjer som gjelder og følge dem. For å ivareta de etiske

prinsippene har jeg gjennom dette arbeidet anstrengt meg i å tilstrebe sannhet, åpenhet og etterrettelighet. Jeg har forsøkt å ivareta dette med blant annet å fremstille forskningsmaterialet på et bredt og objektivt grunnlag som er i overensstemmelse med virkeligheten. Videre har jeg gjennom prosessen anstrengt meg for å være kritisk til datamaterialet jeg samlet inn. Jeg har forsøkt å fremstille arbeidet ut fra flere perspektiv både gjennom bruk av metodetriangulering, teorien og resultatene fra undersøkelsene. Gjennom arbeidet har jeg også gjort en systematisk utvelging av data og ikke presentert ”håndplukkede” eksempler. I dette prosjektet har det vært viktig at praktiske handlinger beskrives og teoretiske prinsipper klargjøres i lys av handlingene i utviklingen av ny profesjonskunnskap og tilrettelegging av læringsprosesser. Det å utvikle og synliggjøre ny profesjonskunnskap der deltakerne sine ulike oppfatninger, opplevelser og meninger om læreprosessene kommer til uttrykk er som jeg ser det selve intensjonen med forskningsarbeidet.

8.5 Oppsummering

Dette arbeidet viser at vi kan som yrkesfaglærere, samfunnsborgere og aktive fagutøvere i frisørfaget bidra til å ivareta vårt felles miljø gjennom økt kunnskap om valg av og bruk av mer miljøvennlige produkter og forebyggende tiltak. Vi er ansvarlige for opplæringen av faget og må være på høyde med og i forkant av utviklingen i frisørfaget.

Når jeg bruker begrepet *Helhetlig opplæring* mener jeg her at opplæringen i fag -og yrkesopplæring skal henge godt sammen. Der både innhold og arbeidsmåter knyttes til en helhetlig arbeidsprosess i læringsarbeidet der teori og praksis ses i sammenheng. Dette omfatter nødvendig kompetanse som kunnskaper, holdninger og ferdigheter. Dette synet er i tråd med den pedagogiske ideen om at både individ, felleskap og faget gjennom arbeid ivaretas som grunnlag for videre utvikling i tråd med samfunnets behov (Nilsen og Sund 2008). Helhetlig opplæring vil da i denne omgang innbefatte kunnskaper og holdninger til bruk og valg av miljøvennlige alternativer i frisørfaget.

Resultatene viser at vi sitter igjen med en mer helhetlig forståelse av hvordan vi kan arbeide mer miljø –og helsevennlig i frisørfaget. Gjennom deltakelse i prosjektet har vi tilegnet oss mer kompetanse og erfaringa i bruken av miljøvennlige produkter og forebyggende tiltak. Jeg vil påstå at etter denne prosjektperioden er vi i stand til å ta bedre valg av produkter som er mer

helse –og miljøvennlig både som yrkesutøver og for våre kunder. Vi er blitt mer samfunnsbevisste og mer ansvarliggjorte samfunnsborgere som er bevisst sin rolle i å bidra til et bedre felles indre og ytre miljøet. Som en av deltakerne sier: ”*Jeg er blitt mer miljøbevisst, og vet nå mer om hvordan man kan arbeide mer forebyggende*”. En annen sa: ”*Jeg vet nå hva som må til for å forebygge helseplager, og jeg kan gi mye mer info til de rundt meg samtidig som jeg jobber mer bevisst*”.

Behovet for nye arbeidsmetoder kan være motivert av ønsket om å forandre skolehverdagen for både elever og lærere. Truslene mot samarbeid kan være at man er seg selv nok, *sånn er det her*, Innovasjoner og forandringer kan føles truende og farlige og utvikling koster, ikke bare penger og tid, men personlig engasjement og åpenhet (Skogen 2004). En av deltakerne uttrykte det slik: ”*Skal vi oppleve at folk ikke blir syke hjelper det ikke at de skadelige stoffene er i produktene vi bruker, fordi det er dem vi blir syke av. Vi må jobbe for å få bort stoffene som gjør oss syke og de må erstattes av andre stoffer som ikke gir helseskader*”. Den kunnskapen som denne modul baserte etter –og videreutdanningen kan bidra med vil forhåpentligvis føre til at flere blir mer kritiske og bevisste i valget av produkter. Som igjen er med på å stille krav til våre leverandører, slik at de lager produkter som ikke inneholder de mest skadelige stoffene.

9 Avsluttende betraktninger og veien videre

Å forske i egen praksis i samarbeid med mine kollegaer, elever og deltakere i prosjektet har vært både spennende, lærerikt, utfordrende og ikke minst motiverende. Gjennom aksjonsforskningsarbeidet har jeg utviklet min yrkespedagogiske og yrkesdidaktiske kompetanse. Dette har gitt meg større forståelse for hvordan teori og praksis er uløselig knyttet sammen i en helhetlig læringsprosess. Gjennom dette kapitlet ønsker jeg å dele noen tanker og refleksjoner om hva jeg mener dette arbeidet har bidratt av ny kunnskap, og på hvordan måte denne kunnskapen kan føre til en mer bærekraftig utvikling i frisørfaget?

Målet er å redusere antall frisører som faller ut av faget alt for tidlig på grunn av helseskader. Gjennom kompetanseheving i fagområdet HMS der fokuset er på arbeidsmetoder, forebyggende tiltak, produktinnhold, produktmerking og ergonomi vil det kunne bidra til et bedre arbeidsmiljø for frisøren. På spørsmål om hvilke muligheter som deltakerne mener opplæringen vil kunne medføre for deg eller andre i faget svarte en: *”Dette vil kunne medføre at man kan stå lengre i faget vist man bruker det man har lært.* En annen sa: *”Dette gir mer kunnskap og yrkesstolthet”.* Dette mener jeg vi kan få til gjennom den modulbaserte etter –og videreutdanning, der deler av opplæring ligger som en intrigert del av undervisningen på skolen innenfor fagområdet HMS. Som en deltaker uttrykte seg: *”I now understand that you can be a hairdresser in some other ways if you want, thats very positivt”.* Gjennom økt kunnskap og kompetanse i HMS mener jeg dette kan gi synergieffekter til bedriftene som lavere sykefravær, mindre utskifting av personale og et større konkurranse fortrinn. Etter min oppfatning vil denne videreutdanningen kunne skape kompetanseheving og gi karrieremuligheter som den enkelte frisør ikke tidligere har hatt. På den måten kan en etter –og videreutdanning gi frisørene mulighet til å spesialisere seg som miljøfrisør på flere nivå.

Dette arbeidet handler om å forbedre praksis, i dette tilfellet opplæringen av mer miljøvennlige produkter og kunnskaper om HMS i frisørfaget. Som jeg ser det står vi ovenfor et etisk dilemma i dette arbeidet. For det første er det få godkjente grønne frisør produkter som er til dags dato tilgjengelig på markedet. Dette gjelder spesielt produkter til hårfarging og strukturoformings prosesser. Det er flere utfordringer som er knyttet til dette. Det kan blant annet komme av at det er mer kostnadskrevenende og utfordrende å fremstille produkter som har en tilfredsstillende virkning på håret, samtidig som det er miljøvennlig.

En annen utfordring kan som det erfaringsmessig viser kreves det lengre tid i arbeidsprosessene med eksempel farge behandling av hår. Dette medfører større kostnadene og større faglig kompetanse i å bruke de grønne produktene, kontra de tradisjonelle kjemiske framstilte produktene som vi er vant til. Som jeg ser det må interessen bli så stor at det legger stort press på, og *tvinger* leverandørene av våre produkter til å satse enda mer på forskning og utvikling av miljøvennlige produkter. Slik at utvalget blir større og produktene ennå bedre til en overkommelig pris.

Frisørbransjen opplever en nedgang i rekruttering til faget og antall søkere til frisørutdannelsen er gått drastisk ned de siste årene. Skal vi få snudd den trenden tror jeg vi må se på flere elementer i faget som lønn, arbeidsmiljø, jobbmuligheter og videreutviklingsmuligheter. Jeg tror dagens ungdom må se at det finnes utviklingsmuligheter som frisør både innenfor bedriftene og i form av etter –og videreutdanning. Som igjen kan generer til personlig vekst, større ansvar, flere arbeidsoppgaver og mulighet for mer lønn.

Denne oppgaven er et eksempel på nettopp det. Jeg har utviklet mine pedagogiske og didaktiske ferdigheter i undervisningssammenheng. Jeg har jobbet på en innovativ måte i forhold til yrkesutøvelsen og yrkesopplæringen, og forsket på egen praksis. Dette arbeidet er et eksempel på hvordan man kan legge til rette for kompetanseheving i frisørfaget gjennom en modulbasert etter -og videreutdanning.

Selv om denne masteroppgaven er avsluttet vil prosjektet fortsette. Det er et stort og viktig arbeid som skal videreføres og settes ut i live. Arbeidsprosessen med å få implementert denne modulbaserte etter –og videreutdanningen på ulike opplæringsnivå er allerede godt i gang. Det jobbes med å få laget er opplæringskurs for lærene slik at de kan bruke deler av innholdet av modulene på grunnleggende nivå i yrkesopplæringen i samarbeid med frisørlærerforbundet. Videre arbeides det med å få til et opplæringstilbud til frisører, opplæringsansvarlige i opplæringskontor og for yrkesfaglærerstudentene ved Høgskolen i Akershus.

Med ønske om en bærekraftig fremtidsrettet frisørbransje vil jeg her avslutte dette arbeidet med et sitat fra en av deltakerne:

”Jeg vet nå hva som må til for å jobbe mer miljøvennlig fordi jeg har kunnskapen til å gjøre det”.

Litteraturliste

Andersen, E og E, Schwencke (2005) *Prosjektarbeid en veiledning for studenter*. (3 utg).

Bekkestua: NKI Forlaget.

Bechmann, T og G, Christensen (2005) *Psykologiske & pædagogiske metoder*. (1 utg).

Roskilde: Universitetsforlag.

Bjørndal, B og S, Lieberg (1978) *Nye veier i didaktikken*. Oslo: Aschehoug.

Bogen, H., E, Hansen, E og L, J, Stokke (1993) *Frisørbransjen – en tilstandsrapport*. (Fafø – rapport 158). Oslo: Centraltrykkeriet AS.

Bregnhøj, A (2011) *Prevention of occupational hand eczema among Danish hairdressing apprentices*. Danmark: PhD thesis, Gentofte universitets hospital.

Bruvik, Å, N (2009) *Videreutdanning for fagfolk*. Masteroppgave i yrkespedagogikk.

Høgskolen i Akershus.

Bø, I og L, Helle (2002) *Pedagogisk ordbok*. Oslo: Universitetsforlaget.

Dallan, O (2007) *Metode og oppgaveskriving for studenter*. (4. utg). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Dreyfus, H and S, Dreyfus (1986) *Mind over Machine. The power of Human Intuition and Expertise in the Era of the Computer*. New York: Free Press

Dysthe, O (2001) *Dialog, samspill og læring*. Oslo: Abstrakt forlag AS.

Folkenborg, K og B, Jordfald (2003) *Frisørundersøkelsen, bedriftsstruktur og arbeidsforhold*. Oslo: Centraltrykkeriet AS.

Fuglsang, L og P, Olsen (2004) *Videnskapsteori i samfundsvidenskapene*. (2 utg). Roskilde:

Universitetsforlag.

Fraas, J (2010) *Frisøren*, utgave vinter. Oslo: Fagforeningen Grefslie AS.

Fraas, J (2013) *Frisøren*, utgave sommer. Oslo: Fagforeningen Grefslie AS.

Freire, P (1970) *De undertryktes pedagogikk*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag.

Gaarder, J, K (2007) *En levende historie. 1907-2007 Norges Frisørmesterforbund 100 år*.

Norges Frisørmesterforbunds servicekontor. Oslo: Merkur-Trykk.

Granum, B og M, Løvik (2011) *Register for bivirkninger ved bruk av kosmetiske produkter 2008-2010*. Oslo: Nasjonalt folkehelseinstitutt.

Grendstad, N, M (1986). *Å lære er å oppdage*, Oslo: Didakta Norsk Forlag AS.

Grønmo, S (2004) *Samfunnsvitenskapelige metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Halvorsen, K (2003) *Å forske på samfunnet*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.

Hansen, Å, B (2002) *Prosjekt –og problembasert læring*. (2 utg). Oslo: Universitetsforlaget AS.

Hansen, J., M, Tinggaard., A, Meersohn (2006) *Kortlægning af risiko for kreft (1970-2003) blant ansatte inden for rengjøringsevirsomhed og frisører i Danmark*. København: Institut for epidemiologisk kræftforskning.

Hanvold, T, N (2007) *Risikofaktorer for muskel- og skjellettplager hos yrkesfaglige studenter på vei ut i arbeidslivet*. Oslo: Universitetet i Oslo.

Hartviksen, M og Kversøy, K (2008) *Samarbeid og konflikt- to sider av samme sak*. Bergen: Fagbokforlaget.

Hiim, H og E, Hippe (1998) *Læring gjennom opplevelse, forståelse og handling*. Oslo: Universitetsforlaget A/S.

Hiim, H og E, Hippe (1998) *Undervisningsplanlegging for yrkesfaglærere*. Oslo:

Universitetsforlaget A/S.

- Hiim, H og E, Hippe (2001) *Å utdanne profesjonelle yrkesutøvere*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Hiim, H og E, Hippe (2009) *Undervisningsplanlegging for yrkesfaglærere*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Hiim, H (2009) *Lærenes yrkeskunnskap og læreren som forsker*. Doktorgradsavhandling, Høgskolen i Akershus, Avdeling for yrkesfaglærerutdanning.
- Hiim, H (2010) *Pedagogisk aksjonsforskning. Tilnærminger, eksempler og kunnskapsfilosofisk grunnlag*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Hiim, H (2013) *Praksisbasert yrkesutdanning*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Hjerpaasen, K (2010) *Læringsutbytte ved seminararbeid*. Lillestrøm: Høgskolen i Akershus.
- Holm, J (1998) *An epidemiological study of hand eczema*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Hollund, B, E (2001) *Allergi og luftveisplager*. Bergen: Seksjon for arbeidsmedisin universitetet i Bergen/ UNIFOB.
- Højberg, H. (2004) *Hermeneutik: forståelse og fortolkning i samfundsvidenskabene*. I L. Fuglsang og P. B. Olsen (Red.), *Videnskabsteori i samfundsvidenskabene: på tværs af fagkulturer og paradigmer* (s.309-347). Fredriksberg: Roskilde universitetsforlag.
- Illeris, K (2006) *Læring*. (2 utg). Roskilde: Universitetsforlaget.
- Illeris, K (2012) *Kompetance. Hvad, Hvorfor, Hvordan?*. (2 utg). Fredriksberg C: Samfundslitteratur.
- Illeris, K., P, Jarvis,, E, Wenger., Y.Engeström,, J.Mezirow, og T, Ziehe, (2007) *Læringsteorier , seks aktuelle forståelser*. Roskilde: Universitetsforlag.

- Imsen, G (2005) *Elevenes verden*. (4 utg). Oslo: Universitetsforlaget.
- Inglar, T (2009) *Erfaringslæring og yrkesfaglærere*. Doktorgradsavhandling, Høgskolen i Akershus, Avdeling yrkesfaglærerutdanning.
- Kirkevold, M (2002) *Vitenskap for praksis?*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- KUF (1994). *Læreplan for grunnskole, videregående opplæring og voksenopplæring: generell del*. Oslo: Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet.
- Kunnskapsløftet (2006) *Læreplaner for gjennomgående fag i grunnskolen og videregående opplæring*. Oslo: Utdanningsdirektoratet.
- Kunnskapsdepartementet (2006) *Innføring av kunnskapsløfte (Rundskriv F- 012-06)*. Oslo: Utdanningsdirektoratet.
- Kvale, S og S, Brinkmann (2009) *Det kvalitative forskningsintervjuet*. (2 utg). Oslo: Gyldendal norsk forlag AS.
- Kversøy, K, S (2005) *Etikk –en praktisk vinkling*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Lauvås, P og G, Handal (2000) *Veiledning og praktisk yrkesteori*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS
- Leino, T (2001) *Epidemiology of skin and respiratory diseases among hairdressers*. Helsinki: Department of public health, university of Helsinki, Finland.
- Lind, M (2006) *Hairdressers- hand eczema, hair dyes and hand protection*. Stocholm: Karolinske institutet.
- Lyngsnes, K. og M, Rismark (1999) *Didaktisk arbeid*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Lysdal, H, S (2011) *Occupational hand eczema and its career consequences among trained hairdressers*. (PhD avhandling). Kjøbenhavn: Universitet hospital Gentofte, Danmark.

- Læreplan den generelle delen (1997) *For grunnskole, vidaregåande opplæring, voksenopplæring*. Oslo: Gan Grafisk as.
- McNiff, J with J, Whitehead (2006) *Action Research Living Theory*. London: Sage.
- McNiff, J with J, Whitehead (2009) *Doing and writing action Research*. London: Sage.
- Mjelde, L (2002) *Yrkenes pedagogikk*. Oslo: Yrkeslitteratur AS.
- NFVB (2011) *Hefte: Ventilasjon av frisørsalonger*. Oslo: Norske Frisør og velværebedrifter.
- NFVB og FL (2010) *Hefte: Hårpleieprodukter informasjonsblad*. Oslo: Norske Frisør og velværebedrifter/frisørleverandørenes forening.
- Nilsen, S og G, Sund (2008) *Læring gjennom praksis*. Oslo: 07 Gruppen AS.
- NOU (2008). *Fagopplæring for framtiden*. (2008:18). Oslo: Departementenes servicesenter, informasjonsforvaltning.
- Norheim, N (2011) *Hvordan legge til rette for opplæring av miljøvennlige produkter i frisørfaget*. (Eksamensoppgave i emne 4300). Høgskolen i Akershus: Masterstudiet i yrkespedagogikk.
- Petersen, A., T, Kjær., L, Kenborg., M, Tinggaard og J, Hansen (2008) *Frisørarbejde og risiko for kræft*. Danmark: Institut for epidemiologisk kræftforskning.
- Postholm, M (2007) *Forsk med! lærere og forskere i læringsarbeidet*. Oslo: Cappelen Damm AS.
- Ryen, A (2002) *Det kvalitative intervjuet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Schøn, D (2001) *Den reflekterende praktiker*. Århus: Forlaget Klim.
- SINTEF (2009) *Evaluering av kunnskapsløftet, Kunnskapsløftet på reise*. (Første delrapport i en serie på fire i forbindelse med evalueringen av Kunnskapsløftet i fag- og yrkesopplæringen).

- Skaalvik, E og S, Skaalvik (2005) *Skolen som læringsarena*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skau, M, G (2008) *Gode fagfolk vokser*. (3 utg). Oslo: Cappelen Damm AS.
- Skogen, K og M, Sørli (2004) *Innføring i innovasjonsarbeid*. (5 utg). Oslo: Gyldendal norsk forlag AS.
- Skogen, K (2004) *Innovasjon i skolen*. (2 utg). Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Skogen, K (2006) *Entreprenørskap i utdanning og opplæring*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Stami (2010) *Yrke og kreft i Norge*. (rapport årgang 11. Nr.3). Oslo: Statens arbeidsmiljøinstitutt.
- Stami (2012) *Faktabok om arbeidsmiljø og helse. Status og utviklingstrekk*. Oslo: Statens arbeidsmiljøinstitutt.
- Stenhouse, L (1975) *An Introduction to curriculum Research and Development*. London: Guildford.
- St. Meld. Nr. 30 2003-2004 (2004). *Kultur for læring*. Utdannings- og forskningsdepartementet. Oslo: Regjeringen.
- St. Meld. Nr. 32 1998-1999 (2004) *Kultur for læring*. Utdannings- og forskningsdepartementet. Oslo: Regjeringen
- St. Meld. Nr 44 2008-2009. (2009) *Utdanningslinja*. Utdannings- og forskningsdepartementet. Oslo: Regjeringen.
- Stålsett, U (2009) *Veiledning i en lærende organisasjon*. Bergen: Fagbokforlaget
- Sylte, A (2013) *Profesjonspedagogikk*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Søsted, H (2007) *Allergic contact dermatitis to hair dye ingredients*. PhD thesis, Faculty of health sciences, Universitetet i København, Danmark.
- Søsted, H og J, Galster (2010) *Grønn frisør, en sunn og trygg arbeidsplass*. (Håndbok).

Oslo: Fagforbundet, Trykk Grefslie AS

Søsted, H (2013) *Contact allergy to common ingredients in hair dyes*. København: Journal article, Københavns Universitet

Tarrou, A.L.H (2004) *Yrkesdidaktikk- kunnskapsstatus og forskningsbehov*. Oslo: Norges forskningsråd.

Tiller, T (1999) *Aksjonslæring*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Tiller, T (2004) *Aksjonsforskning: i skole og utdanning*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Tjora, A (2012) *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. (2 utg). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Tveiten, S (2002) *Veiledning – mer en ord*. (2 utg). Bergen: Fagbokforlaget AS

VOL.3 (2009-2010) *Organic beauty*, Utgitt av: Dansk Frisør & Kosmetiker forbund.

Winter, R (1989) *Learning from experience: Principles and practice in action research*. London, New York: Falmer.

Internettadresser

http://www.bar-service.dk/Files/Billeder/BARservice/pdf/Frisoer%20og%20anden%20service/frisrprodukter_2006.pdf (20.10.2013).

www.frisorene.no (14.5.2012)

www.grønfrisør.dk (14.5.2012)

www.fagforbundet.no (14.5.2012)

www.grønnfrisør.no (14.5.2012)

www.miljofyrtn.no (14.5.2012)

http://ec.europa.eu/health/scientific_committees/consumer_safety/docs/sccs_o_115.pdf
(14.5.2012)

http://www.frisorutdanning.no/fris_rutdanning_i_sverige__d3366.html (14.5.2012)

<http://forbrukerportalen.no/sak/hormonsjekk> (14.5.2012)

<http://www.fremover.no/jobb/article5675424.ece> (14.5.2012)

http://forbrukerportalen.no/artikler/2011/hormonsjokk_pa_apoteket (10.11.2011)

<http://www.fagforbundet.no/forsida/seksjonene/sst/Yrkesgrupper/frisorene/> (14.5.2012)

<http://www.regjeringen.no/nb/sub/europaportalen/eos/eosnotatbasen/notatene/2009/des/ecvet.html?id=587908> (14.5.2012)

<http://www.nilu.no/Nyhetsarkiv/tabid/74/language/nb-NO/NewsId/166/Gjennombrudd-i-EU-for-NILU-i-brFramsenteret.aspx> (20.8.2013)

<http://www.lovdatabasen.no/all/hl-20050617-062.html#map004> (17.7.2013)

<http://www.arbeidstilsynet.no/fakta.html?tid=206422> (17.7.2013)

<http://chemicalscampaign.eu/avaliacao.php?country=no&language=no&idAva=46> (17.7.2013)

<http://www.regelhjelp.no/no/Finn-HMS-krav-til-din-bransje/Frisor-kroppspfleie-og-helsestudio/>
(17.7.2013)

<http://www.mattilsynet.no/kosmetikk> (17.7.2013)

http://www.mattilsynet.no/kosmetikk/nyhetsarkiv/tillatte_h_rfargeprodukter_bli_tryggere_ndash_arbeidet_med_positivliste_77679 (17.7.2013)

http://www.mattilsynet.no/kosmetikk/nyhetsarkiv/allergiske_reaksjoner_og_sensibilisering_som_f_lge_av_kosmetikkbruk_er_anse_som_helseskade_66248 (13.5.2012)

<http://www.lovdatabasen.no/all/tl-20051221-126-002.html#5> (17.7.2012)

http://www.vkm.no/eway/default.aspx?pid=277&trg=Content_6498&Main_6177=6498:0:31,2366&Content_6498=6187:1898396::0:6569:1::0:0 (25.7.2013)

http://www.dr.dk/DR2/Danskernes+akademi/Sundhed_Sygdom/Haarfarvers_effekt_paa_immunsystemet_1.htm (25.7.2013)

<http://www.ssb.no/varehandel-og-tjenesteyting/statistikker/tjenester/termin/2013-08-22> (25.7.2013)

http://sustainablehair.eu/?page_id=59 (25.7.2013)

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/nouer/2003/nou-2003-16/9/3.html?id=370686> (16.9.2013)

<http://www.faf.no/pub/rapp/20324/20324.pdf> (17.7.2013)

<http://www.bar-service.dk/> (30.10.2013)

http://www.lovdatab.no/cgi-wift/wiftldles?doc=/app/gratis/www/docroot/for/sf/kd/kd-20060623-0724.html&emne=forskrift*%20til*%20oppl%E6ringslov*&& (01.12.2011)

<http://www.lovdatab.no/all/tl-19980717-061-001.html#1-2> (26.02.2012)

<http://www.udir.no/Lareplaner/Prinsipp-for-opplaringa/> (01.12.2011)

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/20032004/stmeld-°©-nr-°©-030-°©-2003-°©-2004-°©-.html?id=404433> (29.11.2011)

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/2006-2007/stmeld-nr-16-2006-2007-.html> (22.01.12)

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/2007-2008/stmeld-nr-31-2007-2008-.html> (01.01.12)

Vedlegg 1:

Forskningsspørsmål	Intervjuspørsmål
Hvordan lykkes vi med å legge til rette for en opplæring som den enkelte deltaker opplever som meningsfull og yrkesrelevant?	- Hvordan opplevde du opplæringen som meningsfull og relevant for deg? - På hvilken måte? - Hva kunne vært annerledes? - Hva savnet du?
Hvordan lykkes vi med å legge til rette for en opplæring med fokus på fagrelevant kunnskap, teoretisk forståelse og refleksjon?	- Hvordan opplevde du at opplæringen var fagrelevant, ga teoretisk forståelse og bidro til økt refleksjon?
Hvilke muligheter gir kompetansehevingen gjennom den modulbaserte etter-og videreutdanningen den enkelte deltaker?	- Hvilke muligheter mener du opplæringen vil kunne medføre for deg? Eller andre i faget? - Hvordan tror du denne kompetansehevingen vil kunne bidra til en mer miljøvennlig måte å arbeide på innenfor frisørfaget? - Hvordan kan du bruke denne kompetansen i din hverdag?
Hvilke utfordringer stiller deltakerne ovenfor for å praktisere den nye kunnskapen?	- Hvilke utfordringer mener du man kan møte for å praktisere den nye kunnskapen? - Hva mener du kan gjøres for å praktisere den nye kunnskapen?

Hvordan bidrar prosjektet til at vi utvikler felles praksisteori og fagrelevant kunnskap?	- På hvilken måte tror du at prosjektet kan bidra til å utvikle ny praksisteori og fagrelevant kunnskap i frisørfaget? - Hvorfor - Hvorfor ikke?

Tema: Bærekraftig utvikling i frisørfaget

Problemstilling: Hvordan kan man gjennom kompetanseheving i form av en modulbasert etter og videreutdanning, bidra til en mer miljøvennlig måte å arbeide på innenfor frisørfaget?

Vedlegg 2:

Informasjonsskriv for Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med en masteroppgave

Jeg er masterstudent i yrkespedagogikk ved høyskolen i Oslo og Akershus og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven. Temaet for oppgaven er bærekraftig utvikling i frisørfaget. På bakgrunn av den erfaring jeg har som masterstudent, yrkesutøver og faglærer i frisørfaget, ønsker jeg i dette masterprosjektet gjennom bruk av metoden aksjonsforskning, forske på *Hvordan kan man gjennom kompetanseheving i form av en modulbasert etter og videreutdanning, bidra til en mer miljøvennlig måte å arbeide på innenfor frisørfaget?*

For å finne ut av dette, ønsker jeg å intervju sentrale personer i frisørbransjen samt deltakerne av prosjektet. Spørsmålene vil dreie seg om meninger om:

- Hvordan lykkes vi med å legge til rette for en opplæring som den enkelte deltaker opplever som meningsfull og yrkesrelevant?
- Hvordan lykkes vi med å legge til rette for en opplæring med fokus på fagrelevant kunnskap, kommunikasjon, teoretisk forståelse og refleksjon?
- Hvilke muligheter gir kompetansehevingen gjennom den modulbaserte etter- og videreutdanningen den enkelte deltaker?
- Hvilke utfordringer stiller deltakerne ovenfor for å praktisere den nye kunnskapen?
- Hvordan bidrar prosjektet til at vi utvikler felles praksisteori og fagrelevant kunnskap?

Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen. Intervjuet vil ta omtrent en time, og vi blir sammen enige om tid og sted.

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli anonymisert. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner som ikke gir sitt samtykke til dette vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av 2013.

Dersom du har lyst å være med på intervjuet, er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Med vennlig hilsen

Nancy mikkelsen Norheim

Evjenveien 143

9024 Tomasjord

Mobi: 97582917 Epost: nancy.norheim@tromsfylke.no

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt skriftlig informasjon og er villig til å delta i studien.

Signatur ..... Telefonnummer .....

Vedlegg 3:

Spørreskjema til Pilotgruppen

1. Forarbeid

- **Fikk du nok informasjon på forhånd?**
- **Samsvar med innholdet i kurset?**

2. Kursinnhold

- **Hva tenker du om relevans på stoffet som ble presentert?**
- **Svarer det til dine forventninger?**
- **Hva har du lært?**
- **Ønsker du å lære mer, og i så fall hva?**
- **Hvor mener du dette stoffet hører hjemme i utdanningen, på vg2/vg3 eller som videreutdanning?**

3.metode

- **Hva tenker du om presentasjonsformen på dette stoffet?**
- **Hva fungerte bra?**
- **Hva fungerte dårlig?**
- **Har du forslag til en alternativ metode å tilegne seg dette stoffet?**
- **Annet?**

4. Varighet

- **Var det passelig lengde på kurset?**
- **Er det noe som kan kuttes ut?**

5. utbytte

- **Hvilken erfaring har du fått fra disse dagene?**
- **Hva fant du spesielt positivt?**
- **Hvilke muligheter mener du opplæringen vil kunne medføre for deg eller andre i faget?**
- **Hvordan tror du denne kompetansehevingen kan bidra til en mer miljøvennlig måte å arbeide på innenfor frisørfaget?**
- **Hvilke utfordringer mener du man kan møte for å praktisere den nye kunnskapen?**

6. Andre kommentarer/ ordet fritt

Jan Stålbane
Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier
Høgskolen i Oslo og Akershus
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 17.04.2013

Vår ref:34136 / 3 / LT

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 08.04.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

34136	<i>Bærekraftig utvikling i frisørfaget</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Høgskolen i Oslo og Akershus, ved institusjonens overste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Jan Stålbane</i>
Student	<i>Nancy Norheim</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

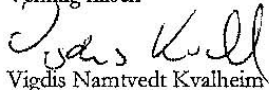
Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2013, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Lis Tenold

Lis Tenold tlf: 55 58 33 77

✓ Vedlegg: Prosjektvurdering

✓ Kopi: Nancy Norheim, Evjenveien 143, 9024 TOMASJORD

Avdelingskontorer / District Offices.

OSLO NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11 nsd@uiso.no
TRONDHEIM NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07, kyrre.svatva@svt.ntnu.no
TROMSØ NSD SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36 nsdmaa@svt.uit.no

Vedlegg 5:

Evaluation Project Meeting With The Core Group

1. What experience did you get from the days we spent working on our project together?

2. What did you find especially positive?

3. What would you like to change?

4. Explain how you experience the practical arrangements during the meeting?

Vedlegg 6:

Prosjektbeskrivelse: Bærekraftig utvikling i frisørfaget

Forskning viser at frisørene står i faget i ca. 9 år, og det er inkludert læretiden på 4 år. Undersøkelser viser at 3 av 4 som slutter i faget gjør det på grunn av allergi eller håndeksem. Vi ser at rekrutteringen til faget vårt er synkende i hele landet. Vi på frisøravdelingen ved Breivang vgs, opplæringskontoret for frisørfag i nord (OK) og Floke (grønn frisør) fra Voss, ønsker å bidra til en endring i faget vårt. Vi vil fokusere på at frisører kan stå lengre i jobb, samt at rekruttering til frisørfaget økes gjennom høyning av statusen for faget.

Disse tankene resulterte i deltakelse i et nordisk samarbeidsprosjekt gjennom SIU med landene Norge, Sverige, Danmark, Finland og Island. Dette prosjektet har en tidsramme på 2 år fra høsten 2012 til høsten 2014. Målsetningen med prosjektet er å øke frisørenes kompetanse for å kunne opprettholde sin arbeidsevne. Dette gjennom å tilby en modulbasert etter- og videreutdanning i bærekraftig utvikling i frisørfaget. Vi ønsker å oppmuntre frisører til å videreutdanne seg ved å gi tilbud om økt kunnskap, slik at de er i stand til å ta ansvar for både egen og kundens helse, samt vårt felles indre og ytre miljø. Prosjektet har som mål å utvikle en felles internasjonal utdanning og yrkeseksamen under navnet: ”*Holistisk økologisk hårvitenskap*”.

Her tas det utgangspunkt i økofrisørutdannelsen ved Practicums yrkesfagskole som ligger i Helsingfors i Finland, konseptet grønn frisør fra København i Danmark, og ut fra Herbians østanåmodell i Sverige.

Utdannelsen kommer å bestå av 7 ulike *moduler* innenfor yrkesretningen, som man kan kombinere ut fra egne behov for å avlegge en eksamensdel. Modulene er bygd opp slik:

Modul 1: Holdbar utvikling konkret i frisørbransjen

Modul 2: Helseaspekter, forebyggende tiltak og opprettholdelse av den fysiske helsen for frisøren

Modul 3: Kjemikalenes cocktail, produktinnhold og deres innvirkning på miljø og helse.

Modul 4: Økologisk hårpleie og ulike renseseskurer

Modul 5: Holistisk hårpleie

Modul 6: Vekstfarging av hår

Modul 7: Fordypning og utvikling innenfor konseptet miljøvennlig hårpleie

Gjennom å kombinere ulike eksamensdeler kan frisøren ha mulighet til å spesialisere seg som miljøfrisør på ulike nivåer. Hvilket land som har ansvaret for hvilken modul bestemmes ut fra landets ekspertkunnskaper og styrker. I utdanningen kommer en modifisering av sertifiseringskriteriene som Danmarks grønn frisør- konseptet har utviklet å inngå, for at studenten skal bli sertifisert i sammenheng med at hun/han avlegger eksamen. Etter endt prosjektperiode er hensikten at alle land kan tilby opplæring av alle modulene.

Som første steg i oppstartfasen for prosjektet skal faginnholdet i hver av modulene med vurderingskriterier og standard for sertifisering gjennom bruk av ECVET poengskala for utdannelsen utarbeides. Dette for å sikre kvaliteten og skape en internasjonal godkjennelse. ECVET skal muliggjøre at de enkelte eksamensdelene kan godkjennes og at konseptet kan publiseres i resten av Europa.

Her skal det også utvikles ulike informasjonsmateriale for å øke den alminnelige miljøkunnskapen hos frisørene og konsumentene. Informasjonsmaterialet vil bestå av informasjon om innholdet i frisør -og kosmetikkprodukter, om gjeldende helserisiko og forebygging av disse. Det vil bli opprettet en digital informasjons -og materiellbank der alt av forskningsresultat og undervisningsmaterieell blir tilgjengelig som støttefunksjon for studentene. Denne informasjon -og materiellbanken og vil også fungere som spredningskanal. Det vil i prosjektet bli benyttet ulike digitale medier som Facebook, skype, e-mail, E-twinning og webside.

Videre skal det utvikles et tettere samarbeid mellom utdanning og arbeidsliv der arbeidstaker i bedrifter, yrkesfaglærere fra skolen, kunder, studerende og mot våre politiske styringsorganer, sammen definerer innhold og kriterier i utdanningsmodulene for den felles eksamensdelen innenfor rammen av dette prosjektet.

November 2012 startes det opp undervisning med en pilotgruppe som består av ca.2 representanter fra de deltagende landene, dette foregikk i København.

Videre vil det dannes en testgruppe i hvert av landene som minimum vil bestå av 2 frisørlærere, 2 opplæringsansvarlige fra bedrift, 2 lærlinger og 2 elever. Hver 6 mnd. vil det gjennomføres 2-3 intensivdager med opplæring i utvalgte (komprimerte) deler av de modulene

som er skapt. På den måten vil pilotgruppen ta del i og evaluere modulene. Opplæring av de utvalgte modulene vil, snarest etter gjennomføring av modulene med pilotgruppen, gjennomføres i det enkelte land med testgruppen. Den første gjennomføringen av modul 1,2 og 3 vil skje uke 3

(14,15 og 16. januar) 2013 på Breivang vgs.

Vi starter opp Mandag den 14.1 kl: 1430 - 1900.

Tirsdag og Onsdag har en tidsramme fra kl: 0830 – 1630.

Pilotgruppen i Norge består av:

Breivang vgs med: Bente Killie (avdelingsleder på design og håndverk, og faglærer på frisør) og Nancy Norheim (Kontaktlærer, faglærer og fagansvarlig på frisør vg2, faglærer på PTF vg1)

Opplæringskontoret for frisørfag (OK): Lisbeth Gamst (daglig leder)

Floke frisør: Irene Stanga (bedriftseier og opplæringsansvarlig)

Silent partners i prosjektet fra Norge er: Frisørenes forening og Linn Veronica Hansen (eier og opplæringsansvarlig, Høst Frisør AS, Tromsø.

Testgruppen i Norge er ikke helt klar, men vil bestå av minimum 3 frisørlærere, 2 fra opplæringskontor, 2 elever, 2 lærlinger og 2 fra bedrift

Jeg håper dette er med på å gi litt bakgrunnsinformasjon for prosjektet, ta kontakt om noe er uklart! ☺

Med ønske om et godt fremtidig samarbeid for en mer miljøvennlig måte å arbeide på i frisørfaget

Nancy Norheim fra Breivang vgs

Mail: Nancy.norheim@tromsfylke.no

Mobil: 97582917

